

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKÇE SÖZLÜK'TE İLİŞKİ SÖZLERİ

YASİN AYDIN

TEZ DANIŞMANI:

Doç. Dr. YAKUP YILMAZ

EKİM – 2018

T.C.

KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Yasin AYDIN'ın “**Türkçe Sözlük'te İlişki Sözleri**” başlıklı tezi 08/10/2018 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Dr.Öğr.Üyesi Yasin ÇAKIREL
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi elde etmek için gerekli olan koşulları sağladığımı onaylarım.

Doç.Dr. Yakup YILMAZ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı

Bu tezi okuyarak içerik ve nitelik açısından incelediğimizi ve Yüksek Lisans derecesi almak için yeterli olduğunu onaylıyoruz.

Doç.Dr. Yakup YILMAZ
Tez Danışmanı

Jüri Üyeleri:

Doç.Dr. Yakup YILMAZ Kırklareli Üniversitesi

Doç.Dr. Ahmet KOÇAK İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Dr.Öğr.Üyesi Beytullah Bekar Kırklareli Üniversitesi

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde bizzat elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada özgün olmayan tüm kaynaklara eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Yasin AYDIN

08.10.2018

ÖZ

TÜRKÇE SÖZLÜK'TE İLİŞKİ SÖZLERİ

Aydın, Yasin

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Yakup YILMAZ

Ekim 2018

Bu çalışma 2011 yılında yayımlanan TDK *Türkçe Sözlük*'te yer alan ilişki sözleri taranarak hazırlanmıştır. *Türkçe Sözlük*'te 746 ilişki sözünün yer aldığı tespit edilmiştir. İlişki sözlerinin temel işlevi insanlar arasındaki iletişimi sağlamaktır. İlişki sözlerinin insan hayatındaki önemi, bireyin ve toplumun sosyal hayatını düzenlemektir. Bu sebeple, ilişki sözlerini incelerken daha önce yapılan bu tür çalışmalara ulaşılmıştır. İlişki sözleri, içerdikleri anlam ve dilbilgisel yapı bakımından ayrı kategorilerde incelenmiştir. Son olarak *Sözlük* kısmında ilişki sözlerinin tamamına yer verilmiştir. Diğer bütün dillerde olduğu gibi Türkçenin söz varlığında da birçok ilişki sözleri bulunmaktadır. Türkçenin ilişki içeren söz varlığının ortaya konulması, hem Türkçenin zenginliğini göstermektedir, hem de bu sözlerin incelenerek bilim dünyasına kazandırılmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar kelimeler: *Türkçe Sözlük*, ilişki, söz varlığı, selamlaşma, kalıp ifadeler

ABSTRACT

RELATIONSHIP WORDS IN *TÜRKÇE SÖZLÜK (TURKISH GLOSSARY)*

Aydın, Yasin

Master of Arts, Turkish Language and Literature

Supervisor: Assistant Professor Yakup YILMAZ

October 2018

This study was prepared by searching the relationship words in TDK *Türkçe Sözlük (Turkish Glossary)* published in 2011. *Türkçe Sözlük (Turkish Glossary)* contains 746 relationship words. The main function of the relationship words is to ensure communication between people. The importance of the relationship words in human life is to regulate the social life of the individual and society. For this reason, such studies have been made before examining the words of the relationship. The relationship words were examined in different categories in terms of their meaning and grammatical structure. In the last part of the dictionary, all of the relationship words are given. As in all other languages, there are many words in the vocabulary of Turkish. Explaining the vocabulary of Turkish-related relationship will show both the richness of Turkish and the contribution of these words to the world of science.

Key Words: *Türkçe Sözlük (Turkish Glossary)*, relationship, vocabulary, greeting, mold expressions

ÖNSÖZ

İnsan, sosyal bir varlıktır. Bu sebeple oluşturduğu toplumda bireyler ile sürekli iletişim hâindedir. Bu iletişim ise anadili sayesinde meydana gelmektedir. İletişime geçen birey, öncelikle anadilindeki ‘ilişki’ ifade eden sözcüklere ve söz kalıplarına müracaat etmek zorundadır. Aksi takdirde, sağlıklı bir iletişimin oluşması mümkün değildir.

2011 yılında yayımlanan TDK *Türkçe Sözlük*, tarafımızca taranmış, Türkçede ‘ilişki’ ifade eden 746 sözcüğün olduğu ortaya konulmuştur. Bu 746 sözcüğün hepsi *Türkçe Sözlük*’te madde başı değildir. Madde başı olan sözcüklerde geçen söz kalıpları da bu sayıya dâhil edilmiştir. Madde başı sözcüklerin türü ve kökenine dair bilgiler *Türkçe Sözlük*’ten alınmıştır.

İletişim ifade eden sözcükler anlam ve yapı bakımından kategorilere ayrılarak incelenmiştir. Bu incelemede, sözcük ve sözcük grubu hangi kategorideyse birkaç örnek vermekle yetinilmiş, çalışmanın sonuna tarama sonucu elde edilen 746 sözcük verilmiştir. İletişim ifade eden sözcük ve söz grupları incelenirken, bunların konuşma dilinde kullanımına da dikkat edilmiştir. Bunlar arasında beddua, argo ve küfür şeklinde oluşturulan söz öbekleri de bulunmaktadır.

Türkçe, ilk yazılı eserlerin meydana getirildiği zamandan bu yana, değişik dillerden ‘ilişki’ye ait sözler de almıştır. Özellikle İslam dinine geçişle beraber ‘ilişki’yi oluşturan sözlerde Arapçanın etkisi göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra Farsça sözler de bulunmaktadır. Öte yandan, Batılılaşmanın etkisiyle Fransızca ve İngilizce sözlerin dile dâhil olmasıyla, iletişim bu dillerden geçen ifadelerle de sağlanmaya çalışılmıştır. Günümüzde, medya vasıtasıyla İngilizce sözlerin dilimize geçmesi, iletişimde İngilizcenin ağırlık kazandığını göstermektedir. Bu durum daha da ileriye gittiğinde dilde yozlaşmaya yol açacağı bir gerçektir.

TDK tarafından hazırlanan *Türkçe Sözlük*’teki ilişki içeren söz varlığını incelemenin bir önemli noktası da, dildeki bu söz varlığını tespit etmektir. Sadece iletişim içeren 746 sözcük, bize Türkçenin iletişimde ne kadar işlek

bir dil olduğunu göstermektedir. Bu çalışmaların diğer konu türlerinde de yapılması dil hazinesini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Dilin yaşayan bir varlık olduğu ve onu konuşanlar tarafından zamanla şekillendirildiği bilinen bir gerçektir. Kullanılan sözcüklerin hangi dillerden geldiği, ne anlam ifade ettiği ve ne türde olduğu gibi bilgiler bize toplumun ve dilin gelişimi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Kültürün en önemli ögesi olan dilin, toplum kültürünü aktarması ilişki sözlerde de önemli yer tutmaktadır. İnanç ögesinin dahi, ilişki sözlerinde önemi yadsınamaz. Örneğin; ‘*selamünaleyküm*’ sözünün iletişimde kullanılması bile hem Arap dilinden etkilenildiğini hem de toplum arasında yaygın olduğundan insanların İslam dinine mensup olduğunu tek başına göstermektedir. Bu sözün, 2011 baskısı olan bir *Türkçe Sözlük*’te geçmesi, onun hâlen aktif bir şekilde kullanıldığına da işaret eder. Bu çalışmada ‘ilişki sözleri’; selamlama, teşekkür etme, özür dileme, kutlama, üzüntüyü belirtme bakımından da incelenmektedir.

Çalışmamızda, asıl kaynağımız TDK’nin 2011 tarihli *Türkçe Sözlük* olmuştur. Bu sebeple asıl kaynak dışına çıkılmamıştır. Bu konuda önceden yapılmış çalışmalar ele alınmıştır. Sözcüklerin tür ve kökenine ait bilgilerde de *Türkçe Sözlük* temel alınmıştır.

Çalışmamız Türkçenin zenginliğini göstermesi amacıyla yapılan çalışmalara bir malzeme hazırlamak amacıyla oluşturulmuştur. Dili korumak, sevmek ve geliştirmek her vatandaşın aslî sorumluluğudur düşüncesiyle hareket ederek bu çalışmayı hazırladık.

Bu çalışmanın hazırlanmasında bana gerekli desteği vererek çeşitli kaynaklara ulaşmamda yol gösterici ve yardımcı olan sayın hocam Doç. Dr. Yakup YILMAZ’a teşekkür ederim.

Yasin AYDIN

Kırklareli-2018

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	xiv
GRAFİKLER.....	xvi
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

İLİŞKİ SÖZLERİ VE KULLANIM YERLERİ	3
1.1. SELAMLAŞMALAR.....	4
1.1.1. Dinin Etkisiyle Kullanılan Selamlaşmalar	4
1.1.2. Başka Toplumlardan Etkisiyle Kullanılan Selamlaşmalar ..	5
1.2. ÖZÜR DİLEMELER.....	6
1.3. HÂL, HATIR SORMALAR	7
1.4. TANIŞMALAR.....	7
1.5. RİCA ETMELER	8
1.6. ŞÜKÜR, MİNNET VE TEŞEKKÜR ETMELER	9
1.7. ONAYLAMALAR, İZİN İSTEMELER, KABULLER, DOĞRULAMALAR, MEMNUNİYET.....	10
1.8. REDDETMELELER, BIKKINLIK, ÇARESİZLİK.....	12
1.9. KARŞILAMALAR	17
1.10. VEDALAŞMALAR, ÖZLEMLER.....	18
1.11. UĞURLAMALAR	19
1.12. KUTLAMALAR, DESTEKLER	19

1.13. İYİ DİLEKLER, DUÂLAR	21
1.13.1. Yemek Öncesi, Sonrası	22
1.13.2. İş Öncesi, Sonrası	23
1.13.3. Ölüm Sonrası, Baş Sağlığı	23
1.13.4. Evlilik Öncesi, Sonrası	24
1.13.5. Uğurlama ve Karşılama Duaları	24
1.13.6. Ölünce İyiliklerle Karşılaşmak Üzerine Dualar	25
1.13.7. Helalleşme Duaları	25
1.13.8. Yemek İçmek Üzerine Söylenen Dualar	25
1.13.9. Bolluk, Zenginlik ve Rızık Üzerine Başkalarına Yapılan İyilik Duaları	25
1.13.10. Şükür Duaları	26
1.13.11. Sağlık Dileme Üzerine Dualar	26
1.13.12. İsteklerin Kabulü Üzerine Dualar	26
1.13.13. Çocuğu Olanlara Edilen Dualar	27
1.13.14. Ölenin Arkasından Ölenin Ailesine Söylenen Dualar	27
1.13.15. Yaşlılar İçin Dualar	27
1.13.16. Hastalar İçin Edilen Dualar	27
1.13.17. Sevdiğine Kavuşma Üzerine Dualar	27
1.13.18. Yeni Bir Mal Edinene Dualar	27
1.13.19. Başkalarına Muhtaç Olmamak Üzerine Dualar	27
1.13.20. Felakete Uğrayana veya Hastalara Edilen Dualar	28
1.13.21. Uzun Ömür Dileyen Dualar	28
1.13.22. Nasip, Kısmet, Talih ve Murada Ermek Üzerine Dualar	28
1.13.23. İyi Bir Gelecek, Mutlu, Mesut Bir Yaşam Dileyen Dualar	28
1.13.24. Hayır Dileyen Dualar	28
1.13.25. Bela ve Kazadan Korunmak Üzerine Dualar	29
1.13.26. Utanç Verici Durumlardan Korunmak İçin Dualar	29
1.13.27. Evlenenler İçin Dualar	29
1.13.28. Dert, Sıkıntı Görmemek Üzerine Dualar	29
1.13.29. Kötü Yollardan Kurtulmak İçin Yapılan Dualar	30

1.13.30. Baht Açıklığı Üzerine Dualar.....	30
1.13.31. Kötü Yollara Düşmemek Üzerine Dualar	30
1.13.32. Beddua Gibi Söylenen Dualar.....	30
1.13.33. Tebrik Etmek İçin Kullanılan Dualar.....	30
1.13.34. Takdir Edilip Beğenilen Kişiler İçin Dualar	30
1.13.35. Tüm İşlerin Yolunda Gitmesi İçin Dualar.....	30
1.13.36. Allah'ın Yardımını Dileyen Dualar.....	31
1.13.37. Ölümden Korunmak İçin Dualar.....	31
1.13.38. Aklımıza Gelen veya Başkalarının Başına Gelen Kötü Durumlardan Korunmak İçin Söylenen Dualar	31
1.13.39. Herhangi Bir Olumsuzluk Karşısında Sabır Dileyen Dualar	31
1.13.40. Ölen Kişinin Arkasından Ölenin Ailesine Başsağlığı Dileyenlere Söylenen Dualar	31
1.13.41. Çocuklar İçin Söylenen Dualar	31
1.13.42. Doğru Yoldan Ayrılmamak, Şaştırmamak Üzerine Söylenen Dualar	31
1.13.43. Yapılan Bir Uğraşın, Bir Çabanın Karşılığını Almak İçin Söylenen Dualar	32
1.13.44. İftiraya Uğramaktan Korunmak İçin Söylenen Dualar.....	32
1.13.44 Kötü İnsanların Şerrinden Korunmak İçin Söylenen Dualar	32
1.14. İLENMELER, BEDDUALAR.....	32
1.14.1. Kişinin Adının Yok Olması Üzerine Beddualar	32
1.14.2. Ölmek Üzerine Beddualar	33
1.14.3. Ahlaksızlık Yapana Beddualar	33
1.14.4. Kişinin Soyunun Kesilmesi Üzerine Beddualar.....	34
1.14.5. Hastalığı ve Sakatlığı Dileyen Beddualar	34
1.14.6. Bela ve Cezayı Dileyen Beddualar.....	34
1.14.7. Göz Üzerine Beddualar	34
1.14.8. Anne ve Babası İçin Yapılan Beddualar	34
1.14.9. Ahirette Kötülük Dileyen Beddualar.....	34

1.14.10. Yüzü Görülmek İstenmeyen İnsanların Yok Olması Üzerine Beddualar	35
1.14.11. Kötü Talih (Baht Karalığı) Dileyen Beddualar	35
1.14.12. Esprili Beddualar	35
1.14.13. İstenip de Verilmeyen Şeyler İçin Edilen Beddualar ..	35
1.14.14. Soy ve Sop Üzerine Edilen Beddualar	35
1.14.15. Mal Mülk ve Parayla İlgili Beddualar	36
1.14.16. Kahrolmayı Dileyen Beddualar	36
1.14.17. Kişinin Sürekli Acı Çekmesini Dileyen Beddualar.....	36
1.14.18. Yemek, İçmek Üzerine Beddualar	36
1.14.19. Herhangi Bir Organıyla Zarar Veren Kişilerin Organları İçin Edilen Beddualar	36
1.14.20. Felek İçin Edilen Beddualar	36
1.15. SEVGİ İFADELERİ.....	36
1.16. SESLENMELER, NİDALAR, HİTAPLAR	39
1.17. YEMİNLER	41
1.18. UYARILAR, KORKUTMALAR, SİNİRLENMELER, ÜZÜLMELER.....	43
1.19. ŞAŞIRILAN DURUMLARDA KULLANILAN İLİŞKİ SÖZLERİ	46
1.20. KARŞILIKLI KONUŞMALARDA KULLANILAN İLİŞKİ SÖZLERİ	47
1.21. UYKUDAN ÖNCE SÖYLENEN İLİŞKİ SÖZLERİ	48
1.22. YIKANAN VEYA TIRAŞ OLAN KİŞİLER İÇİN SÖYLENEN İLİŞKİ SÖZLERİ	48
1.23. DİNİ İNANÇLARI BİLDİREN İLİŞKİ SÖZLERİ	48

2. BÖLÜM

İLİŞKİ SÖZLERİNİN YAPISI.....	49
2.1. KELİME HALİNDEKİLER	49
2.2. ÖBEK HALİNDEKİLER.....	53

2.3. EKSİLTİLİ CÜMLE HALİNDEKİLER.....	58
2.4. CÜMLE HALİNDEKİLER.....	59

3. BÖLÜM

İLİŞKİ SÖZLERİNİN KAYNAK DİLLERİ.....	75
3.1. TÜRKÇE OLANLAR.....	75
3.2. ARAPÇA OLANLAR.....	95
3.3. FARŞÇA OLANLAR.....	97
3.4. FRANSIZCA OLANLAR.....	97
3.5. İNGİLİZCE OLANLAR.....	98
3.6. İSPANYOLCA OLANLAR.....	98
3.7. YUNANCA OLANLAR.....	98
3.8. İTALYANCA OLANLAR.....	98

4. BÖLÜM

İLİŞKİ SÖZLER DİZİNİ.....	99
A.....	99
B.....	108
C.....	111
Ç.....	112
D.....	113
E.....	115
F.....	119
G.....	119
H.....	121
İ.....	129
K.....	133
L.....	137

M.....	137
N.....	139
O.....	142
Ö.....	143
P.....	144
R.....	145
S.....	146
Ş.....	149
T.....	150
U.....	152
Ü.....	153
V.....	153
Y.....	155
Z.....	160
SONUÇ	163
KAYNAKÇA	167

KISALTMALAR

a	Ad
alay	Alay yollu
akt.	Aktaran
Alm.	Almanca
Ar.	Arapça
argo	Argo söz
ask.	Askerlik
Az.	Azerbaycan Türkçesi
bağ.	Bağlaç
Bulg.	Bulgarca
e.	Edat
E. İng.	Eski İngilizce
Erm.	Ermenice
Esk.	Eskimo Dili
Far.	Farsça
Fr.	Fransızca
hkr.	Hakaret yollu
hlk.	Halk ağzında
Hint.	Hintçe
İng.:	İngilizce
İsp.	İspanyolca
İt.	İtalyanca
Jap.	Japonca
Lat.	Latince
Mac.	Macarca

mec.	Mecaz
Moğ.	Moğolca
öz.	Özel
Rum.	Rumca
Rus.	Rusça
s.	Sayfa
sf.	Sıfat
ss.	Sayfadan sayfaya
Sam.	Samoyetçe
Sans.	Sanskritçe
t.	teklik
T.	Türkçe
TDK	Türk Dil Kurumu
tkz.	Teklifsiz konuşmada
T S	<i>Türkçe Sözlük, 2011</i>
Tür.	Türkçe
ünl.	Ünlem
vb.	ve benzerleri
Uyg.	Uygur Türkçesi
yar.	Yardımcı fiil
Yun.	Yunanca
zf.	Zarf
zm.	Zamir

GRAFİKLER

Grafik 1: Anlam Bakımından	164
Grafik 2: Yapı Bakımından.....	165
Grafik 3: Köken Bakımından.....	166

GİRİŞ

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan doğal bir araç; kendine özgü kuralları olan ve sürekli kendini yenileyen, kaynağının ne olduğu ve ne zaman başladığı bilinmeyen bir varlıktır. Dil, ait olduğu topluma göre yenilenen ve canlılık gösteren bir olgudur. Kültürün aktarılmasında en önemli araçlardan biridir.

Dil ve kültür arasında ayrılmaz bir ilişki vardır. Dil, kültürün hem bir ögesi hem de kültürün en önemli taşıyıcısıdır. Dolayısıyla dil; maddi kültür unsurlarının kuşaklar arasında aktarılmasında bir araç işlevi gördüğü gibi milletlerin manevi özellikleri, karakterleri ve dünyayı algılama biçimleri de dillerinden tespit edilebilir (Küçükbasmacı, 2015, s. 1677). Dil, kültür, insan ve dünya birbirinden bağımsız, parçalanmış yapılar hâlinde değil; tam aksine iç içe geçmiş ayrılmaz bir bütün olarak varlıklarını sürdürürler (Ceylan, 2010, s. 21).

İlişki, TDK *Türkçe Sözlük*'e (2011) göre iki anlama sahiptir. Birincisi, “iki şey arasındaki karşılıklı ilgi, bağ, münasebet, temas” iken, ikincisi “bağlantı, temas” anlamıdır. Görüldüğü üzere, iki anlam da birbirine yakındır. Genel olarak ilişki, kaynaktan alıcıya kanal yoluyla iletilen mesaj sonucu oluşur. Bu mesajın sonunda alıcının vermiş olduğu ‘dönüt’ sayesinde ilişki sözlerinin alanı genişlemektedir. İlişki sözleri ise, bu ilişkiden meydana gelen söz, söz öbekleri ve cümlelerdir. Toplumda bireyler, sürekli ilişki halindedir. Bu da iletişimi meydana getirir. İnsanlar, tanıdığı ya da tanımadığı kişilerle yaşam boyu iletişime geçmek zorunda olduğundan ilişki sözlerini daima kullanmak mecburiyetindedir.

Belli durumlarda geleneklerimizin, kültürümüzün gerektirdiği kimi sözleri kullanma zorunluluğu, öteki kalıp sözlerde yoktur. Örneğin ‘çok telaşlanma’yı anlatmak için “etekleri tutuşmak” deyimini ya da ‘tutumlu olma’yı anlatmak için “sakla samanı gelir zamanı” atasözünü kullanma zorunluluğumuz yoktur; ancak bir ölü evine gittiğimizde, “Başınız sağ olsun.”, “Allah ecir sabır versin.” gibi kültürümüzün gerektirdiği gelenekleşmiş kimi sözleri kullanma zorunluluğu duyarız (Bilgin, 2002, s. 75). Her toplumda, her dilde görülen ilişki sözleri genellikle birbirinden

ayrılmakla birlikte, bunların içerik bakımından birbirine yakın olanları, çoğunlukla dinî inanışlardan, görgü kurallarından kaynaklanan ve çeşitli etkenlere dayanan benzer faktörlerden etkilenmektedir. Örneğin Türk toplumunda çok sık kullanılan ve genellikle bir işin istenen biçimde sonuçlanması üzerine söylenen ‘Tanrı’ya şükür’, ‘Allah'a şükür’ sözleri gibi, Fransızlardaki ‘grâce à Dieu’ (Tanrı’ya şükür) sözleri de hemen hemen aynı durumlarda ve aynı amaçlarla söylenir. Almancadaki ‘Gott sei Dank’ (Çok şükür), İngilizcedeki ‘thank God’ (Allah’a şükür) sözlerini de buraya ekleyebiliriz (Bulut, 2012, s. 1120).

İlişkilerin sağlıklı kurulabilmesi, öncelikle kullanılan ilişki sözlerinin anlamlarını iyi bilmekle başlamaktadır. Bunun yanı sıra, muhatabının da o sözlerin anlamını bilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, bireyler arasında ilişkilerin sağlam olması düşünülemez.

Çalışmamızda, *Türkçe Sözlük*’e göre tespit edilen 746 ilişki sözü incelenmiştir. Bu incelemede sözlerin ‘selamlama, tanışma, hal hatır sorma, rica ve teşekkür etme, özür dileme, davet, iyi dilekler ve beddualar, kabul ve tebrik’ gibi anlamlarına göre incelenmiş ve sözlerin dilbilgisi bakımından nasıl meydana geldiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen tüm ilişki sözlerinin tamamı da çalışmamızın sözlük kısmında anlamlarıyla beraber verilmiştir. Gruplandırmalarda, tespit edilen sözlerin tamamına yer verilmemiştir.

1. BÖLÜM

İLİŞKİ SÖZLERİ VE KULLANIM YERLERİ

Söz varlığı içinde yer alan bu ögeler, toplumun bireyleri arasındaki ilişkiler sırasında kullanılması âdet olan birtakım sözlerdir. Sabahleyin karşılaşıldığında söylenen *günaydın*'dan başlayarak bir toplumda değişik durumlarda söylenmesi gerekli hale gelmiş olan *afiyet olsun*, *affedersiniz*, *güle güle* gibi, hatta Türklerde yeni bir ev alan ya da yeni bir eve taşınan kimselere söylenen *güle güle oturun* gibi sözler, bir toplumun kültürünün ayrılmaz bir parçası kabul edilmektedir. (Aksan, 2004, s. 34).

İlişki sözleri adı verilen ögeler tıpkı deyimler ve atasözleri gibi bir dili konuşan toplumun kültürüne ışık tutmakta, onun inançlarını, insan ilişkilerindeki ayrıntıları, gelenek ve görenekleri yansıtmaktadır. Bugün dil öğretiminde bu ögelere özel bir önem verilmesi, bir yandan bu tür ögelerin her dilde, her an insan ilişkilerinde gerekli olmalarından, bir yandan da dili öğrenilen toplumun kültürü içine girebilmek için öğrenilmesi gerekli sözler sayılmalarından kaynaklanmaktadır (Aksan, 2006, s. 190).

Çalışmada ilişki sözlerinin kullanım alanı olarak şu maddelere yer verilmiştir:

1. Selamlaşmalar
2. Özür Dilemeler
3. Hâl, Hatır Sormalar
4. Tanışmalar
5. Rica Etmeler
6. Şükür, Minnet ve Teşekkür Etmeler
7. Onaylamalar, İzin İstemeler, Kabuller, Doğrulamalar, Memnuniyet
8. Reddetmeler, Bıkkınlık, Çaresizlik
9. Karşılamlar
10. Vedalaşmalar, Özlemler
11. Uğurlamalar
12. Kutlamalar, Destekler

13. İyi Dilekler, Duâlar
14. İlenmeler, Beddualar
15. Sevgi İfadeleri
16. Seslenmeler, Nidalar, Hitaplar
17. Yeminler
18. Uyarılar, Korkutmalar, Sinirlenmeler, Üzülmeler
19. Şaşırılan Durumlarda Kullanılan İlişki Sözleri
20. Karşılıklı Konuşmalarda Kullanılan İlişki Sözleri
21. Uykudan Önce Söylenen İlişki Sözleri
22. Yıkılan veya Tıraş Olan Kişiler İçin Söylenen İlişki Sözleri
23. Dini İnançları Bildiren İlişki Sözleri

1.1. Selamlaşmalar

İnsanlar tek başlarına yaşayamadıklarına göre, birbirleriyle yakın ilişki kurmak, kurduğu ilişkiyi de sürdürmek ister. Bunun için her birey kendi varlığını hissettirmek, başkalarının varlığını da kabullenmek zorundadır. İşte bu sosyolojik ve psikolojik ihtiyaçtan dolayı, insan iletişim davranışları yanında, iletişim sözlerine de başvurur. İnsanı insana yaklaştıran ilk sözler de selamlaşma sözleridir (Tor, 2012, s. 768).

Selam, “bir kimseyle karşılaşıldığında, birinin yanına gidildiğinde veya yanından uzaklaşıldığında kendisine söz ve işaretle bir nezaket gösterisi yapma, esenleme, merhaba” (TDK, 2011, s. 2060) anlamına gelen Arapça bir sözcüktür. Bu işi yapma eylemine de ‘selamlaşma’ adı verilmektedir. Toplumda bulunan bireyler birbirlerine karşı saygı göstermek amacıyla selam alma-verme sözlerini kullanmaktadırlar. Bu, sağlıklı bir ilişkinin temelini oluşturmaktadır. ‘Selamlaşma’ için kullanılan söz ve söz grupları dinin etkisiyle, özellikle İslamiyet’in olabileceği gibi, diğer toplumların etkilemesiyle de oluşmaktadır. *Türkçe Sözlük*’te yer alan ‘selamlaşma’ ile ilgili unsurlar iki kategoriye ayrılarak aşağıda verilmiştir.

1.1.1. Dinin Etkisiyle Kullanılan Selamlaşmalar

Dinin etkisiyle kullanılan ‘selamlaşmalar’ özellikle Türklerin İslamiyet’e geçişinden sonra kullanılmaya başlanan söz ve söz gruplarıdır.

Kelime Şeklindekiler

Dinin etkisiyle kullanılan ‘selamlaşma’ ilişki sözcüklerinin kelime şeklinde olanlarının sayısı 2’dir. Alıntı olup tek kelime halinde yazılanlar ‘kelime’ kategorisinde değerlendirilmiştir.

Merhaba

Selam

Öbek Şeklindekiler

Dinin etkisiyle kullanılan ‘selamlaşma’ ilişki sözcüklerinin öbek şeklinde olanlarının sayısı 1’dir.

Selamünaleyküm

Cümle Şeklindekiler

Dinin etkisiyle kullanılan ‘selamlaşma’ ilişki sözcüklerinin cümle hâlinde kullanımı 10’dur.

Akşamlar hayrolsun!

Kolay gelsin

Pazar ola!

Rast gele!

Sabahlar/sabahışerifler hayrolsun

Sefa/sefalar bulduk

Sefa geldin/geldiniz

Selamünaleyküm kör kadı

Selam olsun

Vakitler hayrolsun

1.1.2. Başka Topluların Etkisiyle Kullanılan Selamlaşmalar

Özellikle Tanzimat Devri’nden sonra Fransızcanın etkisi ve daha sonra İngilizcenin etkisiyle ortaya çıkan selamlaşma sözcükleridir.

Kelime Şeklindekiler

Başka toplumların etkisiyle dilimize geçen ‘selamlaşma’ sözcükleri 4 yerde tespit edilmiştir.

Alo

Bonjur

Günaydın

Tünaydın

Cümle Şeklindekiler

Başka toplumların etkisiyle dilimize geçen cümle halindeki ‘selamlaşma’ 2 yerde tespit edilmiştir.

Hoş bulduk/gördük

Hoş geldiniz

1.2. Özür Dilemeler

Yapılan bir hata sonucu kişinin, karşısındakinden yaptığı hareketin affedilmesini sağlamak amacıyla kullanılan sözcük ve sözcük grupları ‘özür dileme’ kategorisine girmektedir. ‘Özür dileme’ bir ilişkide zedelenen güvenin tekrar kazanılması amacıyla önemli bir işlev görmektedir.

Kelime Şeklindekiler

‘Özür dileme’ ile ilgili sözcük hâlinde 3 kelime tespit edilmiştir.

Buyur

Desturun

Pardon

Eksiltili Cümle Şeklindekiler

‘Özür dileme’ ile ilgili eksiltili cümle hâlinde 1 sözcük grubu tespit edilmiştir.

Affınıza sığınarak

Cümle Şeklindekiler

‘Özür dileme’ ile ilgili cümle hâlinde 12 cümle tespit edilmiştir.

Af buyurun!

Ayıptır söylemesi

Büyüklik sende kalsın

Edeptir söylemesi

Lafını/lafınızı balla kestim/kesiyorum

Sormak ayıp olmasın

Söylemesi ayıp
Sözüm meclisten dışarı
Sözüm yabana
Sözünü/sözünüzü balla kestim/kesiyorum
Teessüf ederim!
Zararı yok

1.3. Hâl, Hatır Sormalar

Herhangi bir ilişki başlatıldığında ‘selamlaşma’ sözcüklerinden sonra kişinin muhatabına onun ne durumda olduğu ile ilgili sorular sorması ve ondan cevaplar alması ‘hâl hatır sorma’ kategorisini oluşturmaktadır.

Cümle Şeklindekiler

Hâl, hatır sorma ile ilgili cümle hâlinde 7 cümle tespit edilmiştir.

Dilini kedi/fare mi yedi?

İç güveyisinden hallice

Nasılsınız?

Ne âlemde?

Ne haber?

Ne hâlde

Ne var ne yok

1.4. Tanışmalar

‘Tanımak’, “daha önceden görülen, bilinen bir kimse veya şeyle karşılaşıldığında bunun kim veya ne olduğunu hatırlamak” (TDK, 2011, s. 2261) anlamına gelmekle beraber, bu işi gerçekleştirmeye de ‘tanışmak’ adı verilmektedir.

Kelime Şeklindekiler

Tanışma ile ilgili kelime hâlinde 1 sözcük tespit edilmiştir.

Merhaba

Cümle Şeklindekiler

Tanışma ile ilgili cümle hâlinde 1 sözcük tespit edilmiştir.

Kimin nesi

1.5. Rica Etmeler

Rica, Arapçadan dilimize geçmiş ‘dileyiş, dileme, dilek’ (TDK, 2011, s. 1979) anlamına gelen bir sözcüktür. Rica, birisinden bir şey istenildiği takdirde söylenen sözlerdir.

Kelime Şeklindekiler

‘Rica etmek’ ile ilgili kelime hâlinde 5 sözcük tespit edilmiştir.

Aman

İzninizle

Lütfen

Teveccühünüz

Yahu

Öbek Şeklindekiler

‘Rica etmek’ ile ilgili öbek hâlinde 1 sözcük tespit edilmiştir.

Allah rızası için

Eksiltili Cümle Şeklindekiler

‘Rica etmek’ ile ilgili eksiltili cümle hâlinde 6 eksiltili cümle tespit edilmiştir.

Allah aşkına

Laf aramızda

Yüzü suyu hürmetine

Yüzü suyuna

Yüzünüze güller

Zahmet olmazsa

Cümle Şeklindekiler

‘Rica etmek’ ile ilgili cümle hâlinde 9 cümle tespit edilmiştir.

Ayağını/ayaklarını öpeyim

Ayağının/ayaklarının altını öpeyim

Elini ayağını öpeyim

Af buyurun!

Kerem buyurun/eyleyin
Kölen/kulun olayım!
Ne olur/olursun/olursunuz
Üstü kalsın
Ziyarı yok

1.6. Şükür, Minnet ve Teşekkür Etmeler

‘Şükür’, Arapçadan dilimize geçmiş, “1. Tanrıya duyulan minneti dile getirme. 2. Mutlu bir olay veya durumdan, yapılan bir iyilikten duyulan hoşnutluğu bildirme” (TDK, 2011, s. 2233) gibi anlamlara gelen bir sözcüktür. ‘Minnet’ de yine dilimize Arapçadan geçmiş, “Yapılan bir iyiliğe karşı kendini borçlu sayma, gönül borcu” (TDK, 2011, s. 1687) anlamına gelen bir sözcüktür. ‘Teşekkür’ de ‘şükür’ sözcüğünden türeyen Arapça şükür etme işine verilen isimdir. İnsanlar, kendilerine karşı yapılan bir iyiliğe karşılık teşekkür etme sözcüklerini dile getirirler.

Kelime Şeklindekiler

Şükür, minnet ve teşekkür etme ile ilgili kelime hâlinde 4 sözcük tespit edilmiştir.

Allah!
Anam!
Elhamdülillah
Estağfurullah

Eksiltili Cümle Şeklindekiler

Şükür, minnet ve teşekkür etme ile ilgili eksiltili cümle hâlinde 8 eksiltili cümle tespit edilmiştir.

Allah’a (bin) şükür
Babana rahmet
Bereket ki/Bereket versin ki
Çok şükür
Hele şükür
Kesenize bereket
Kırk bir (buçuk) kere maşallah!

Tanrı'ya şükür

Cümle Şeklindekiler

Şükür, minnet ve teşekkür etme ile ilgili cümle hâlinde 19 cümle tespit edilmiştir.

Allah eksik etmesin

Allah eksikliğini göstermesin

Allah hoşnut olsun

Allah senden razı olsun

Ayağına sağlık

Bundan iyisi can sağlığı

Cana geleceğine mala gelsin

Daha iyisi can sağlığı

Eksik olma

Eksik olmasın

Elleri/ellerin dert görmesin

Hamdolsun

Himmatın var olsun

Sağ ol

Sağ olsun

Su gibi aziz ol!

Şükrolsun

Şükürler olsun

Yüzü ak olsun

1.7. Onaylamalar, İzin İstemeler, Kabuller, Doğrulamalar, Memnuniyet

İletişimde kişilerin söylediklerinin karşısındaki kişi tarafından doğru bulunmasına 'onaylama' ve 'kabul' denilmektedir. Söylenilen sözlerin yalan veya uydurma olmadığı konusunda söylenilen söyler ise 'doğrulama'yı meydana getirmektedir. Söylenilen sözler karşısındaki kişide huzur ve rahatlık hissettiriyorsa bu da 'memnuniyet'i oluşturmaktadır. Türkçede bu duyguları ifade eden sözler şu şekildedir:

Kelime Şeklindekiler

‘Onaylama, izin isteme, kabul, doğrulama, memnuniyet’ içeren kelime halinde 13 madde tespit edilmiştir.

Alimallah

Amenna

Amin

Destur

Evet

He

Kâfi

Kapış

Olur

Pekâlâ

Peki

Pes

Tamam

Öbek Şeklindekiler

‘Onaylama, izin isteme, kabul, doğrulama, memnuniyet’ içeren öbek halinde 3 madde tespit edilmiştir.

Hayhay

Öyle ya

Yok yok

Eksiltili Cümle Şeklindekiler

“Onaylama, izin isteme, kabul, doğrulama, memnuniyet” içeren eksiltili cümle halinde 5 madde tespit edilmiştir.

Allah için

Başım gözüm üstüne

Can baş üstüne

Canı isterse

Ne de olsa

Cümle Şeklindekiler

‘Onaylama, izin isteme, kabul, doğrulama, memnuniyet’ içeren cümle halinde 24 madde tespit edilmiştir.

Allah derim

Allah kerim

Allah (seni) inandırırsın

Allah seni/sizi inandırırsın

Allah var

Anam avradım olsun!

Babamın adı Hıdır, elimden gelen budur

Bana da ... demesinler

Canı yok mu?

Efendime söyleyeyim

Gel keyfim gel

Hakkı var

Hilaf yok

İsabet oldu

İster misin

İyisi mi

Nesi var

Olacak o kadar

Oldu

Öyle olsun

Sen bilirsin

Siz bilirsiniz

Tamam mı?

Yeri var!

1.8. Reddetmeler, Bıkkınlık, Çaresizlik

Reddetmek, Arapça *redd* ile Türkçe yardımcı fiil olan ‘etmek’ sözcüklerinden meydana gelen “Verilen veya yapılması istenen bir şeyi kabul etmemek, geri çevirmek” (TDK, 2011, s. 1969) anlamına gelen bir sözcüktür. ‘Bıkkınlık’, sürekli tekrarlanan ve artık heyecan uyandırmayan

durumlar sonucu insanda oluşan psikoloji bir tepkidir. ‘Çaresizlik’, ‘çare’ Farsça kökten türetilen ‘+sIz’ ve ‘+IIk’ yapım eklerini alan bir sözcüktür. ‘Çare’, “Bir sonuca varmak, ortadaki engelleri kaldırmak için tutulması gereken yol, çıkar yol, çözüm yolu” (TDK, 2011, s. 496) anlamına gelmekteyken, ‘çaresizlik’, çare durumunun olmaması hâlidir.

Kelime Şeklindekiler

Bu kategoride kelime hâlinde tespit edilen madde sayısı 21’dir.

Allah

Bas!

Cık

Çüş

Eh

Elaman

Fesüphanallah

Haşa

Hayır

İlallah

Keşke

Keşki

Lahavle

Neyi

Öf

Pöf

Puf

Sevsinler

Ya

Yo

Yok

Öbek şeklindekiler

Bu kategoride öbek hâlinde tespit edilen madde sayısı 8'dir.

Allah Allah

Der oğlu der

Elinin körü

Hadi hadi

Haşa sümme haşa

İnşallahla maşallahla

Kelalaka

Yok yok

Eksiltili Cümle Şeklindekiler

Bu kategoride eksiltili cümle hâlinde tespit edilen madde sayısı 15'tir.

Adam sen de!

Haşa huzurdan

Canın isterse

Daha neler

Gel de/ gelsin de

Günahı/ günahı vebali boynuna

Hadi canım sen de

Haydi canım sen de

Haydi oradan

İyi hoş (ama)

Sen sağ, ben selamet

Vebali boynuna

Yok ananın hörekesi

Yok canım

Yok devenin başı

Cümle Şeklindekiler

Bu kategoride cümle hâlinde tespit edilen madde sayısı 85'tir.

Allah mübarek etsin.

Allah versin

Aması maması yok!

Amma da yaptın ha!

Anasını eşek kovalasın!

Anasını sat/satayım!

Bu ne perhiz bu ne lahana turşusu!

Bırak Allah'ını seversen

Cehennem ol!

Çek!/ Çek arabanı

Deme!

Dinime küfreden/söven/dahleden bari Müslüman olsa

Dünya yıkılsa umurunda değil

Eksik olsun

Elden ne gelir?

Erkeklik öldü mü?

Geç efendim!

Güleyim bari!

Günah benden gitti

(birine göre) Hava hoş

Hacet yok

Hadi oradan

Hak getire

Hangi akla hizmet ediyor?

Hayır yok

Hilaf olmasın

İmkânı yok

İN cin yok

İNayet ola

İpi sapı yok

*İsmi var cismi yok
İş ola
İşin yok mu
İşten (bile) değil
İzanı yok
Kaç parça olayım
Karada ölüm yok
Katresi kalmadı
Kazın ayağı öyle değil
Kedi ne, budu ne?
Kiyamet mi kopar?
Kime ne
Külâhıma anlat
Lafı mı olur?
Lakırtısı mı olur?
Lâmı cimi yok
Mahal yok
Ne âlem

Ne alıp veremiyor?
Ne arar/Onda ne gezer
Ne çıkar
Ne demek?
Ne demek olsun
Ne denir/dersin
Ne dese beğenirsin
Ne gezer
Ne güne duruyor
Ne imiş?
Ne lazım

Ne mümkün
Ne münasebet!
Ne olacak!*

Ne oluyor?
Neyleyim
Onu bunu bırak
Olacak gibi değil
Olan oldu
Olur şey değil
Ötesi yok
Öyle (yağma) yok!
Siktir et!
Siz sağ olun
Tasası sana mı düştü?
Tık yok
Tuzlayayım da kokmasın/kokma
Ufak at da civcivler yesin
Umurumda değil
Vaki değil
Vazifesi mi?
Yağma yok
Yârden mi geçersin, serden mi?
Yaşı ne başı ne?
Yetti artık
Yokum
Yorum yok

1.9. Karşılamlar

Daha çok ‘selamlaşma’ kategorisiyle aynı anlamda olan ‘karşılama’, herhangi birinin bir yere geldiği zaman söylenen sözlerdir.

Cümle Şeklindekiler

Karşılamlar ile ilgili cümle halinde 2 madde tespit edilmiştir.

Hoş bulduk/gördük

Hoş geldiniz

1.10. Vedalaşmalar, Özlemler

Veda, “Ayrılırken birbirine selam ve esenlik dileme” (TDK, 2011, s. 2476) anlamındadır. Bu işin gerçekleşmesine ise ‘vedalaşma’ (TDK, 2011, s. 2476) denilmektedir. Özlem, “bir kimseyi veya bir şeyi görme, kavuşma isteği, hasret, tahassür” (TDK, 2011, s. 1870) anlamına gelmektedir. Bir ilişkinin belli bir süre kesildiğini belirtmek veda sözcükleri sayesinde olmaktadır. Uzakta bulunan bir kimseyi ya da geçmişte herhangi bir zamanı hatırlamak ve o kişi ya da zamanın yanında bulunmak ise özlem ifade eden sözcükleri oluşturmaktadır.

Kelime Şeklindekiler

Bu kategoride kelime hâlinde tespit edilen madde sayısı 3’tür.

Elveda

Eyvallah

Heyhat

Öbek şeklindekiler

Bu kategoride öbek hâlinde tespit edilen madde sayısı 1’dir.

Hey gidi (hey)

Eksiltili Cümle Şeklindekiler

Bu kategoride eksiltili cümle hâlinde tespit edilen madde sayısı 3’tür.

Güle güle

Yolcu yolunda gerek

Yüzünü gören cennetlik

Cümle Şeklindekiler

Bu kategoride cümle hâlinde tespit edilen madde sayısı 6’dır.

Allah’a ısmarladık

Hoşça kal/kalın

Sağlıcakla kal/kalın

Size doyum olmaz

Uğurlar ola!

Yolun açık olsun

1.11. Uğurlamalar

Uğurlama, veda edilirken söylenen ilişki sözleridir. Bir önceki kategoride bulunan maddelerin birçoğu da bu kategoriye dâhil edilmektedir.

Kelime Şeklindekiler

Bu kategoride kelime hâlinde tespit edilen madde sayısı 3'tür.

Elveda

Eyvallah

Heyhat

Öbek Şeklindekiler

Bu kategoride öbek hâlinde tespit edilen madde sayısı 1'dir.

Hey gidi (hey)

Eksiltili Cümle Şeklindekiler

Bu kategoride eksiltili cümle hâlinde tespit edilen madde sayısı 2'dir.

Güle güle

Yüzünü gören cennetlik

Cümle Şeklindekiler

Bu kategoride cümle hâlinde tespit edilen madde sayısı 5'tir.

Allah selamet versin

Allah'a emanet ol/olun

Hoşça kal/kalın

Uğurlar ola!

Yolcu yolunda gerek

1.12. Kutlamalar, Destekler

Kutlamak, “1. Mutlu bir olaya sevinildiğini söz, yazı veya armağanla anlatmak, tebrik etmek. 2. Önemli bir olayın gerçekleşmesinin yıl dönümü dolayısıyla tören yapmak, tesit etmek” (TDK, 2011, s. 1545-1546) demektir. Destekleme ise, birisinin bir işte başarılı olmasını sağlamak amacıyla yapılan maddi ya da manevi yardımdır. Destekleme sonucunda kişinin başarılı olması hâlinde kutlama meydana gelecektir.

Kelime Şeklindekiler

Bu kategoride kelime hâlinde tespit edilen madde sayısı 14'tür.

Aferin

Aman

Ay

Bravo

Ha

Hah

Hurra

Keka

Maşallah

O

Oh

Oley

Pehpeh

Sağlığınıza

Öbek Şeklindekiler

Bu kategoride öbek hâlinde tespit edilen madde sayısı 2'dir.

Ha babam ha

Hele hele

Eksiltili Cümle Şeklindekiler

Bu kategoride eksiltili cümle hâlinde tespit edilen madde sayısı 5'tir.

Diline sağlık

Gözün aydın!

Ha şöyle

Hah şöyle

Koluna kuvvet

Cümle Şeklindekiler

Bu kategoride cümle hâlinde tespit edilen madde sayısı 21'dir.

Anan yahşi baban yahşi

Allah mübarek etsin

Elden gel!
Gözün ... görsün
Helal olsun!
Kademli olsun!
Kedi olalı bir fare tuttu
Keramet buyurdunuz/Keramette bulundunuz
Kuş mu konduracak?
Kutlu olsun
Laf yok
Maşallahı var
Misli menendi yok
Ne iyi!
Ne âlâ
Nur ol!
Söz yok!
Uğurlu kademli olsun
Üstüne yok
Üzerine yok
Var ol

1.13. İyi Dilekler, Duâlar

Dilek, “bir kimsenin dilediği şey, istek, talep, temenni, rica, murat” (TDK, 2011, s. 665) anlamlarına sahip olan bir sözcük olup, ‘iyi dilek’, bu isteklerin olumlu yönde olmasını temenni etmektir. ‘Dua’ ise, Arapçadan İslamiyet’in etkisiyle dilimize yerleşmiş bir sözcük olup, “1. Allah’a yalvarma, niyaz. 2. Birini çağırma, bir yere gönderme” (Devellioğlu, 2012, s. 225) anlamlarına gelmektedir.

Dua, insanoğlunun vazgeçilmez yöneliştir. Geçmişte olduğu gibi günümüz modern toplumlarında da sıkıntı, problem ve engeller bulunmaktadır. İnsan, bu güçlükleri aşmada en büyük manevi destek olarak duaya yönelmektedir (Gashi, 2016, s. 2).

Duaların en belirgin vasfı teslimiyeti, inanmışlığı ve bir ümidi ihtiva etmeleridir. Genellikle, görülen bir iyiliğe karşılık söylenir. Karşıdaki kişi

güzel ve hayırlı sözlerle kutlanır, hakkında iyi dileklerde bulunulur (Kaya, 1997, s. 99).

Bu bağlamda 22 madde tespit edilmiştir.

Allah vere de

Allah zihin açıklığı versin

Allah'ını seversen

Allah'tan

Berhudar ol!

Ceddine rahmet

Canı sağ olsun!

Canına rahmet

Diline sağlık

El öpenlerin çok olsun

Eyyam ola

Hay

Hayırlısı ile

Hayırlısı olsun

Helal olsun

Hele şükür

Keşke

Kulağı/kulakları çınlasın

Mübarek olsun

Pir ol!

Sizden iyi olmasın

Üstüne yok

1.13.1. Yemek Öncesi, Sonrası

Yemek, insanların doyma hissini gideren gıda maddesidir. Yemek yemek işi tek başına olabileceği gibi, toplu hâlde de meydana gelebilmektedir. Toplu hâlde yemek yemede ise yemekten önce ve sonrasında birtakım sözler söylemek gelenek hâline gelmiştir. Bunlar ilişkilerin sağlam olabilmesi, kişiler arası sevgi ve güvenin temini için gerekli söz ya da cümlelerdir ve bunu ifade eden 9 madde tespit edilmiştir.

Allah Halil İbrahim bereketi versin.

Allah manda şifalığı versin

Allah ne verdiyse

Allah ziyade etsin

Boğaz ola

Eline/Elinize/Ellerinize sağlık

Yağ bal olsun

Yarasın!

Ziyade olsun!

1.13.2. İş Öncesi, Sonrası

İş; insanların maddi kazanç sağladığı, kendisini ve yakınlarının geçimini sağlamış olduğu uğraşlardır. Bu sebeple kişi, kendi kazancının hayırlı ve bereketli olması için dua niteliğinde sözler söylediği gibi yakın çevresi de onu desteklemek amacıyla söz ya da cümleleri dile getirmektedir ve bu anlamda 9 madde tespit edilmiştir.

Allah hayırlı etsin

Allah utandırmasın

Allah zihin açıklığı versin

İnşallah

İtibarın sağ olsun

Maazallah

Maşallah

Mübarek olsun

Ya Allah

1.13.3. Ölüm Sonrası, Baş Sağlığı

Ölüm, doğal bir süreç olup canlıların hayati fonksiyonlarının artık sona ermesidir. İlişkide ise ‘ölüm’, bir insanın hayatını kaybetmesidir. Bunun sonucunda; ilişki kurulan kişiler, bir yakını ölen insana üzüntüsünü paylaşma, teselli verme ve ölümün doğal bir olgu olduğunu ifade eden söz ya da cümleler söyleyerek acısını hafifletmek isterler. Bu kavramları karşılayan 8 madde tespit edilmiştir.

*Allah rahmet eylesin.
Allah taksiratını affetsin
Nur içinde yatsın
Rahmet olsun canına
Ruhu şad olsun!
Sizlere ömür
Toprağı bol olsun
Toprağına ağır gelmesin*

1.13.4. Evlilik Öncesi, Sonrası

‘Evlenmek’; “erkekle kadın, aile kurmak için yasaya uygun olarak birleşmek, izdivaç etmek” (TDK, 2011, s. 837) anlamlarına gelen bir sözcük olup bu işin gerçekleşmesine ise ‘evlilik’ adı verilmektedir. Evlilik, her toplumda kutsal bir müessese olarak kabul görmektedir. Bu sebeple evlenen kişilere iyi dileklerde bulunmak bir gelenek hâlini almıştır. Evliliğe hazırlık sürecinde ve evlilik sonrasında bu durumun iyi olması amacıyla söylenen 6 madde tespit edilmiştir.

*Allah bir yastıkta kocatsın
Allah bahtından güldürsün
Allah bir yastıkta kocatsın
(Kızın) boyu bacadan mı aştı
Allah tamamına erdirsin/eriştirsin
Huyu huyuna suyu suyuna(uygun)*

1.13.5. Uğurlama ve Karşılama Duaları

‘Uğurlamak’; “gideni esenlik ve sevgi dilekleriyle geçirmek, yolcu etmek, teşyi etmek” (TDK, 2011, s. 2412) anlamına gelmekle birlikte “gelen misafiri hoş sözlerle misafir etmek” de karşılamayı meydana getirmektedir. Bu anlama gelen söz ve sözcükler daha önceden verdiğimiz ‘selamlaşma’ ve ‘vedalaşma’ maddelerinde geçmektedir ve bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Akşamlar hayrolsun!

1.13.6. Ölünce İyiliklerle Karşılaşmak Üzerine Dualar

Bu kategoriye dâhil olan dualar, hayata veda eden kimselerin ahirette rahat etmesini temenni eden cümlelerdir ve bu bağlamda 2 madde tespit edilmiştir.

Allah taksiratını affetsin

Ruhu şad olsun!

1.13.7. Helalleşme Duaları

‘Helalleşme’, İslamiyet’e ait bir kavram olup herhangi bir malın kullanımının dinen uygun olma durumuna ‘helal’, bunu bir başkası ile yapma işine de ‘helalleşme’ adı verilmektedir ve bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Anamın/anasının ak sütü gibi (helal olsun)

1.13.8. Yemek İçmek Üzerine Söylenen Dualar

Yemek yemenin sağlıklı olması toplumumuzda önemli bir yere sahiptir. Yenilen gıdaların Allah’ın bir nimeti olduğu, bu sebeple her gıdanın insana yararlı olduğu inancı yaygındır ve bu bağlamda 2 madde tespit edilmiştir.

Allah manda şifalığı versin

Su gibi aziz ol!

1.13.9. Bolluk, Zenginlik ve Rızık Üzerine Başkalarına Yapılan İyilik Duaları

Bolluk; kişilerin sahip olduklarının üstünde mal, para vs. sahip olmasıdır. Zenginlik de bolluk ile aynı anlama gelmektedir. Rızık, Allah’ın insanlara bahşetmiş olduğu nimetlerdir. Bunlar İslamiyet’te önemli olduğundan, toplumumuzu da etkilemiş ve çeşitli dualar ortaya çıkmıştır ve bu bağlamda, 6 madde tespit edilmiştir.

Allah artırsın

Allah (bin bir) bereket versin.

Allah Halil İbrahim bereketi versin.

Allah ziyade etsin

*Sürüsüne bereket
Tuttuğu altın olsun*

1.13.10. Şükür Duaları

Şükür, yapılan bir iyiliğe karşı duyulan minnettir. Şükür, daha çok Allah'ın insanlara vermiş olduğu nimetler için ya da herhangi bir durumdan az zararla veya fayda ile çıkma sonucunda yapılan dualardır ve bununla ilgili 4 madde tespit edilmiştir.

*Allah aratmasın
Bundan iyisi can sağlığı
Dünya varmuş
Hikmetinden sual olunmaz*

1.13.11. Sağlık Dileme Üzerine Dualar

Sağlık; “1. Bireyin fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden tam bir iyilik durumunda olması, vücut esenliği, esenlik, sıhhat, afiyet. 2. Sağ, canlı, diri olma durumu” (TDK, 2011, s. 2006) anlamlarına sahip bir sözcüktür. Sağlığın yerinde olması için Allah'a yalvarmak ve şükretmek, toplumda önemli bir yere sahiptir ve bu bağlamda 8 madde tespit edilmiştir.

*Allah eksik etmesin
Allah iki iyilikten birini versin.
Ömrüne bereket
Sağlık olsun
Şifa niyetine
Şifalar olsun
Üstüme/üstümüze/üstünüze sağlık
Üstünüze afiyet/sağlık*

1.13.12. İsteklerin Kabulü Üzerine Dualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Âmin

1.13.13. Çocuğu Olanlara Edilen Dualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Allah bağışlasın

1.13.14. Ölenin Arkasından Ölenin Ailesine Söylenen Dualar

Bu bağlamda 2 madde tespit edilmiştir.

Ölenle ölinmez

Yaşı benzemesin

1.13.15. Yaşlılar İçin Dualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Allah son gürlüğü versin.

1.13.16. Hastalar İçin Edilen Dualar

Bu bağlamda 4 madde tespit edilmiştir.

Allah iki iyilikten birini versin.

Allah'tan umut kesilmez

Dünyanın sonu değil

Gün doğmadan neler doğar

1.13.17. Sevdiğine Kavuşma Üzerine Dualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Allah kavuştursun

1.13.18. Yeni Bir Mal Edinene Dualar

Bu bağlamda 2 madde tespit edilmiştir.

Hayrını gör

Hayırlı olsun

1.13.19. Başkalarına Muhtaç Olmamak Üzerine Dualar

Bu bağlamda 2 madde tespit edilmiştir.

Allah göstermesin

Allah sağ gözü/eli sol göze/ele muhtaç etmesin

1.13.20. Felakete Uğrayana veya Hastalara Edilen Dualar

Bu bağlamda 5 madde tespit edilmiştir.

Allah düşmanıma vermesin.

Allah göstermesin.

Allah'tan ümit kesilmez.

Geçmiş olsun

Gün doğmadan neler doğar

1.13.21. Uzun Ömür Dileyen Dualar

Bu bağlamda 3 madde tespit edilmiştir.

Allah geçinden versin

Allah ömürler versin

Dünya durdukça durasın!

1.13.22. Nasip, Kısmet, Talih ve Murada Ermek Üzerine Dualar

Bu bağlamda 5 madde tespit edilmiştir.

Allah herkesin gönlüne göre versin.

Allah kısmet ederse

Gün doğmadan neler doğar

Gün ola harman ola

Hikmetinden sual olunmaz

1.13.23. İyi Bir Gelecek, Mutlu, Mesut Bir Yaşam Dileyen Dualar

Bu bağlamda 2 madde tespit edilmiştir.

Allah gecinden versin.

Allah versin

1.13.24. Hayır Dileyen Dualar

Bu bağlamda 4 madde tespit edilmiştir.

Ağzını hayra aç!

Allah sonunu hayır etsin

*Hayırdır inşallah
Hikmetinden sual olunmaz.*

1.13.25. Bela ve Kazadan Korunmak Üzerine Dualar

Bu bağlamda 10 madde tespit edilmiştir.

*Allah esirgesin/saklasın
Allah etmesin.
Allah kazadan beladan saklasın
Allah korusun/saklasın
Allah selamet versin
Allah vermesin
Allah yazdı ise bozsun
Allah'a emanet
Tanrı korusun
Taşı ölçeyim*

1.13.26. Utanç Verici Durumlardan Korunmak İçin Dualar

Bu bağlamda 6 madde tespit edilmiştir.

*Allah esirgesin/saklasın
Allah etmesin.
Allah korusun/saklasın
Allah vermesin
Allah yazdı ise bozsun
Allah'tan kork*

1.13.27. Evlenenler İçin Dualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Allah tamamına erdiresin/eriştiresin

1.13.28. Dert, Sıkıntı Görmemek Üzerine Dualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Allah selamet versin

1.13.29. Kötü Yollardan Kurtulmak İçin Yapılan Dualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Tövbeler olsun

1.13.30. Baht Açıklığı Üzerine Dualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Allah tekrarına erdirsin/eriştirsin

1.13.31. Kötü Yollara Düşmemek Üzerine Dualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Hafazanallah

1.13.32. Beddua Gibi Söylenen Dualar

Bu bağlamda 3 madde tespit edilmiştir.

Allah akıl fikir versin

Allah iyiliğini/layığını versin

Havan batsın

1.13.33. Tebrik Etmek İçin Kullanılan Dualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Feda olsun!

1.13.34. Takdir Edilip Beğenilen Kişiler İçin Dualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Babam sağ olsun

1.13.35. Tüm İşlerin Yolunda Gitmesi İçin Dualar

Bu bağlamda 3 madde tespit edilmiştir.

Allah dirlik düzenlik versin

Allah emeklerini eline vermesin

Allah herkesin gönlüne göre versin.

1.13.36. Allah'ın Yardımını Dileyen Dualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Aman

1.13.37. Ölümden Korunmak İçin Dualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Allah gecinden versin

1.13.38. Aklımıza Gelen veya Başkalarının Başına Gelen Kötü Durumlardan Korunmak İçin Söylenen Dualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Allah beterinden saklasın/esirgesin

1.13.39. Herhangi Bir Olumsuzluk Karşısında Sabır Dileyen Dualar

Bu bağlamda 2 madde tespit edilmiştir.

Allah büyüktür.

Gün doğmadan neler doğar

1.13.40. Ölen Kişinin Arkasından Ölenin Ailesine Başsağlığı Dileyenlere Söylenen Dualar

Bu bağlamda 2 madde tespit edilmiştir.

Allah acısını unutturmasın

Allah ecir sabrı versin.

1.13.41. Çocuklar İçin Söylenen Dualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Allah dört gözden ayırmasın

1.13.42. Doğru Yoldan Ayrılmamak, Şaşırılmamak Üzerine Söylenen Dualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Dumanı doğru çıksın

1.13.43. Yapılan Bir Uğraşın, Bir Çabanın Karşılığını Almak İçin Söylenen Dualar

Bu bağlamda 4 madde tespit edilmiştir.

Allah emeklerini eline vermesin.

Allah herkesin gönline göre versin.

Allah müstahakını versin.

Allah zihin açıklığı versin.

1.13.44. İftiraya Uğramaktan Korunmak İçin Söylenen Dualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Allah kuru iftiradan saklasın

1.13.44 Kötü İnsanların Şerrinden Korunmak İçin Söylenen Dualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Allah kuru iftiradan saklasın

1.14. İlenmeler, Beddualar

İlenme, birisi hakkında oluşan olumsuz düşüncelerdir. İlenmeyi dile getiren söz ya da cümlelere ise ‘beddua’ adı verilmektedir. ‘Beddua’, Farsça ‘kötü’ anlamına gelen ‘bed’ ile “Allah’a istek bildiren yakarış” anlamına gelen Arapça ‘dua’ sözcüğüyle oluşmuştur. Beddualar olumsuzluğu istemektedir. Beddua edilen kişiler, sevilmeyen ve hoş karşılanmayan insanlardır.

Kişiler; kendisine, yakınlarına, topluma ya da inançlarına zarar vereceğini düşündükleri kişiler için kötü dilekler içeren kargışlarda bulunurlar. Kargışların herhangi bir kötülüğe uğrayan kişinin çaresizliğinin neticesi olduğunu ve kişiyi rahatlattığını söyleyebiliriz (Küçükbasmacı, 2017, s. 555).

1.14.1. Kişinin Adının Yok Olması Üzerine Beddualar

Bu bağlamda 4 madde tespit edilmiştir.

Adı batasica

Canına tükürdüğümün/üfürdüğümün

Kuruyasica

Ervahına yuf olsun!

1.14.2. Ölmek Üzerine Beddualar

Bu bağlamda 17 madde tespit edilmiştir.

Allah canını alsın

Boyu devrilsin/devrilesi

Boynu altında kalsın!

Canı çıkasica

Canı çıksın!

Damarı kurusun!

Gözü dönesi

Gözünü toprak doyursun

İnsanın adı çıkacağına canı çıksın

İpe gelesice

Kahrolası

Kahrolsun

Kefenin cebi yok

Toprak doyursun gözünü

Toprak paklar

Yaşı yerde/toprakta sayılası

Yere batasica/batsın

1.14.3. Ahlaksızlık Yapana Beddualar

Bu bağlamda 6 madde tespit edilmiştir.

Allah kahretsin

Bok canına olsun

Huyu batsın/batasica

İmanı yok

Katranı kaynatsan olur mu şeker?

Yazıklar olsun

1.14.4. Kişinin Soyunun Kesilmesi Üzerine Beddualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Ceddine lanet

1.14.5. Hastalığı ve Sakatlığı Dileyen Beddualar

Bu bağlamda 3 madde tespit edilmiştir.

Eli kırulsın!

Eli kurusun!

Gözü çıkasica

1.14.6. Bela ve Cezayı Dileyen Beddualar

Bu bağlamda 8 madde tespit edilmiştir.

Allah belasını versin

Bok canına olsun

Çenen tutulsun

Dili kurusun!

Gözüne dizine dursun

Lanet olsun

Oh olsun!

Yetişemeyesi!

1.14.7. Göz Üzerine Beddualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Kör olası/olasıca/olsun

1.14.8. Anne ve Babası İçin Yapılan Beddualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Katranı kaynatsan olur mu şeker?

1.14.9. Ahirette Kötülük Dileyen Beddualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Dinine yandığım

1.14.10. Yüzü Görülmek İstenmeyen İnsanların Yok Olması Üzerine Beddualar

Bu bağlamda 8 madde tespit edilmiştir.

Allah kahretsin

Cehenneme kadar yolun var

Canı cehenneme

(birini) gözüm görmesin

Ne hâli varsa görsün

Şerrine lanet

Şeytan görsün yüzünü

Yüzünü şeytan görsün

1.14.11. Kötü Talih (Baht Karalığı) Dileyen Beddualar

Bu bağlamda 3 madde tespit edilmiştir.

Allah kahretsin

Bok canına olsun

Ne günlere kaldık!

1.14.12. Esprili Beddualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Allah cezasını vermesin/versin

1.14.13. İstenip de Verilmeyen Şeyler İçin Edilen Beddualar

Bu bağlamda 2 madde tespit edilmiştir.

Başına çalsın

Başında paralansın

1.14.14. Soy ve Sop Üzerine Edilen Beddualar

Bu bağlamda 2 madde tespit edilmiştir.

Hırlı mıdır hırsız mıdır

Katranı kaynatsan olur mu şeker?

1.14.15. Mal Mülk ve Parayla İlgili Beddualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Haram olsun

1.14.16. Kahrolmayı Dileyen Beddualar

Bu bağlamda 2 madde tespit edilmiştir.

Allah kahretsin

Alta kalanın canı çıksın

1.14.17. Kişinin Sürekli Acı Çekmesini Dileyen Beddualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Allah kahretsin

1.14.18. Yemek, İçmek Üzerine Beddualar

Bu bağlamda 3 madde tespit edilmiştir.

(yediği) zehir zıkkım olsun

Zift yesin

Ziftin pekini yesin

1.14.19. Herhangi Bir Organıyla Zarar Veren Kişilerin Organları İçin Edilen Beddualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Dilini eşek arısı soksun

1.14.20. Felek İçin Edilen Beddualar

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Ah

1.15. Sevgi İfadeleri

Sevgi, “insanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu” (TDK, 2011, s. 2081) anlamına gelmektedir.

Karşılıklı ilişkide, bireylerin birbirlerine sevgi duyması olması gereken bir durumdur. Aksi takdirde sağlıklı bir ilişkinin kurulması mümkün değildir.

Kelime Şeklindekiler

Bu bağlamda kelime hâlinde 27 madde tespit edilmiştir.

Ay

Civanım!

Canım

Gözüm!

Güzelim

Hah

Hazretleri

Kardeş

Köleniz

Kulunuz

Kuzum

Mirim

Nuruaynım

Nuruçüşmim

Nurudidem

Oh

Ömürsün

Sayın

Şekerim!

Vah

Yahey

Yaşa

Yaşasın

Yavrurum

Yazık

Zatıalileri

Zatıaliniz

Öbek Şeklindekiler

Bu bağlamda, öbek hâlinde 9 madde tespit edilmiştir.

Canım ciğerim

Canımın içi

Gözünü sevdiğim

Gözümün nuru

İki gözüm

Seni gidi seni

Vah vah

Ya ya ya şa şa şa

Yazık günah

Eksilteli Cümle Şeklindekiler

Bu bağlamda, eksilteli cümle hâlinde 5 madde tespit edilmiştir.

Başımınla beraber

Canına yandığım/yandığımın

Can feda

Pir aşkına

Yaradan'a kurban (olayım)

Cümle Şeklindekiler

Bu bağlamda cümle halinde 9 madde tespit edilmiştir.

Değme gitsin

Değme keyfine

Deme gitsin

Helalühoş olsun

Kurban olayım

Lafı mı olur

Maksat muhabbet olsun

Ömürler olsun

Sözü mü olur?

1.16. Seslenmeler, Nidalar, Hitaplar

Seslenme; “1. Uzaktan bağırarak çağırarak, ünlemek. 2. Bir şey söylemek için sesini çıkarmak veya cevap vermek. 3. Sözü birine veya birilerine yöneltmek, birine karşı söylemek, hitap etmek” (TDK, 2011, s. 2078) anlamlarına gelmektedir. Nida, ‘Çağırma, seslenme’ (TDK, 2011, s. 1770); hitap ise “sözü birine veya birilerine yöneltme, seslenme” (TDK, 2011, s. 1106) anlamına gelmektedir. Seslenme ifade eden sözcük ve söz grupları, iletişimin başlangıcında dikkat çekmek için söylenen ifadelerdir.

Kelime Şeklindekiler

Bu bağlamda kelime hâlinde 64 madde tespit edilmiştir.

Ah

Alo

Ay

Ayol

Babam!

Bre

Buyur!

Canlar!

Cana

Çocuklar!

Dadaş

E

Efendi

Efendim

Ey

Eyyah

Ha

Hadi

Hadisene

Hani

Hay

Haydi

Hani
Haydi
Haydisene
Hayrola
Hazret
Hazretleri
Hele
Hemşehrim
Hey
Hiş
Hişt
Hop
Hu
İlahî
İmanım
İmdat
Kardeş
Lan
Lebbeyk
Monşer
Mösyö
Neyi
Nezübillah
Of
Oha
Oy
Öhö
Rabbena
Şerefe/şerefinize
Tu
Tuh
Uf
Ulan

Ülen

Vay

Ya

Yahu

Yetiş / yetişin

Yo

Yuf

Yuh

Yuha

Öbek Şeklindekiler

Bu bağlamda öbek hâlinde 3 madde tespit edilmiştir.

Hele bir

Ya Rabbi

Ya sabır

Eksiltili Cümle Şeklindekiler

Bu bağlamda eksiltili cümle hâlinde 1 madde tespit edilmiştir.

Medet Allah!

Cümle Şeklindekiler

Bu bağlamda cümle hâlinde 3 madde tespit edilmiştir.

Hani yok mu?

Hele bak

Ötesi var mı?

1.17. Yeminler

Yemin, Arapçadan dilimize geçmiş olan bir sözcük olup herhangi bir konuda kişinin inandırıcılığının artması için söylenen sözlerdir. Yemin, karşılıklı olabileceği gibi kişinin tek başına yapabileceği bir durum da olabilmektedir. İnsanlar yemin ederken kendileri için önemli olan şeyleri sırasına göre söylerler.

Bir yeminin asıl fonksiyonu, bir ifadeyi doğrulamak ve güçlendirmektir (Öztürk, 2013, s. 43).

Değer Verilen Şeyler Üzerine Yeminler

Değer verilen şeyler, daha çok Allah ve ailedir.

Kelime Şeklindekiler

Bu bağlamda kelime hâlinde 3 madde tespit edilmiştir.

Alimallah

Billahi

Tallahi

Öbek Şeklindekiler

Bu bağlamda öbek hâlinde 5 madde tespit edilmiştir.

Anam babam

Hakkı için

İmanına kadar

Rabbena hakkı için

Vallahi tallahi

Eksiltili Cümle Şeklindekiler

Bu bağlamda eksiltili cümle hâlinde 8 madde tespit edilmiştir.

Allah aşkına

Başı için

Dinim hakkı/aşkına

Dünya ahret kardeşim/bacım

İnsanlık namına

Nimet hakkı (için)

Tanrı aşkına

Cümle Şeklindekiler

Bu bağlamda cümle hâlinde 4 madde tespit edilmiştir.

Ekmek çarpsın

Gözüm çıksın/kör olsun

İki gözüm kör olsun

Kur'an çarpsın

Söz bir, Allah bir

Şahit Gösterme Yoluyla Yeminler

Bu bağlamda cümle hâlinde 5 madde tespit edilmiştir.

Allah bilir.

Ellerim yanıma gelsin

İki kere iki dört eder

İnan olsun

Şart olsun

Yiyecek, İçecek (Nimet) Üzerine Yeminler

Bu bağlamda 2 madde tespit edilmiştir.

İlaç için yok

İlaç için olsun

Günlük Hayatta En Çok Kullanılan Yeminler

Bu bağlamda 3 madde tespit edilmiştir.

Vallaha

Vallahi

Vallahi Billahi

1.18. Uyarılar, Korkutmalar, Sinirlenmeler, Üzülmeler

Uyarı; “herhangi bir konu, sorun üzerine ilgi çekme, ikaz, ihtar, tembih” (TDK, 2011, s. 2425); ‘korkutma’; “birisinin bir şey yapması sonucunda, onun korku hissine kapılması”, ‘sinirlenme’; “duygu ve davranışlarını denetleyemeyecek duruma gelmek, öfkelenmek, köpürmek, feveran etmek” (TDK, 2011, s. 2119); ‘üzülme’ ise “bir durum neticesinde ağlama derecesine gelme” anlamlarındadır. Bu kategorideki sözcük ve sözcük grupları muhatabın bir konuyu ciddiye almasını sağlamak amacıyla kullanılır.

Kelime Şeklindekiler

Bu bağlamda, kelime hâlinde 22 madde tespit edilmiştir.

Dikkat

Gidi

Ha

Haydindi

Hayfa

Hayıf

Hele

Höst

Höt

Patlama!

Sakın

Savul!

Seyret!

Siktir!

Topukla!

Tüh

Varda

Var/varın/varsın/varsınlar

Yallah

Yavaş!

Yo

Yürü!

Öbek Şeklindekiler

Bu bağlamda öbek hâlinde 6 madde tespit edilmiştir.

Aman Allah

Edep yahu

Hop hop

Marş marş

Tüh tüh

Zıkkımın kökü

Eksilteli Cümle Şeklindekiler

Bu bağlamda eksilteli cümle hâlinde 2 madde tespit edilmiştir.

Eller yukarı

Sakın ha!

Cümle Şeklindekiler

Bu bağlamda cümle hâlinde 51 madde tespit edilmiştir.

Ağır ol!
Ağzından yel alsın!
Ağzını hayra aç!
Aman derim!
Bana bak!
Davranma!
Değmesin yağlı boya!
E mi!
El mi yaman bey mi yaman? El yaman!
Erkeklik sende kalsın!
Etme eyleme
Ha şunu bileydin
Haberin olsun
Haddi mi
Hazır ol!
İlk vuran okçudur
İnsanlık sende kalsın
İslim arkadan gelsin
İş değil
İşine bak!
İyi saatte olsunlar
Kafa yok!
Kendine gel!
Kim oluyor?
Kiminle dans ettiğini biliyor musun?
Koydunsa bul
Ne âlâ memleket
Ne arıyor?
Ne buyrulur?
Ne haddine
Ne o?
Ne söylüyorsun?
Neci oluyor!

*Seninki can da benim ki patlıcan mı?
Serin gel
Seyreyle gümbürtüyü
Sorma gitsin!
Söz anlamayan beri gelsin
Şuna bak!
Taş attın da kolun mu yoruldu?
Vay sen misin?
Yanına salavatla varılmaz
Yavaş gel!
Yediği naneye bak
Yiğitlik sende kalsın
Yok oğlu yok
Yürü ense tıraşını göreyim/görelim
Zıkkımın kökünü/pekini/dibini ye
Zift yesin
Ziftin pekini yesin
Zorun ne?*

1.19. Şaşırılan Durumlarda Kullanılan İlişki Sözleri

Şaşırarak; “1. Ne yapmak gerektiğini bilememek, nasıl davranacağını kestirememek, içinden çıkamamak. 2. Doğru ve gerçek olanı ayırt edemeyecek duruma gelmek. 3. Herhangi bir durum karşısında şaşkınlık duymak, hayret etmek” (TDK, 2011, s. 2207) anlamlarına gelmektedir. Şaşkınlık yaratacak bir durum neticesinde insanlar farklı söz ya da cümleler söylemektedir. Bu bağlamda 32 madde tespit edilmiştir.

*Allah'ın işine bak
Aman
Aman Allah
Anam!
Babam!
Buyurun cenaze namazına
Çok şey!*

Etme yahu
Güler misin, ağlar mısın!
Hay
Hay Allah!
Hayda
Hangi dağda kurt öldü?
Hangi rüzgar attı?
Hayırdır inşallah
Hayra alamet değil
Hayret
Hele
Hele bak
Hoppala
İlahi
İnanılır gibi/şey değil
İşe bak
İşi ne
İyi iş (doğrusu)
Nereden nereye
O
Vay
Vay anam!/anasını!/canına!
Ya
Yan pala Zeydiin
Yapma / yapma yahu

1.20. Karşılıklı Konuşmalarda Kullanılan İlişki Sözlere

Karşılıklı konuşmalarda yukarıda andığımız kategoriye girmeyen birtakım sözler de bulunmaktadır. Bunlar konuşma esnasına söylenegelen kalıplaşmış ifadelerdir. Bu bağlamda 11 madde tespit edilmiştir.

İş mi?
Kaç para eder?
Karadeniz'de gemilerin mi battı

Kim bilir

Kolayı var

Malum ya

Ne dedim de

Olur a!

Sayısını Allah bilir

Söz aramızda

Vesselam

1.21. Uykudan Önce Söylenen İlişki Sözleri

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Allah rahatlık versin

1.22. Yıkanan veya Tıraş Olan Kişiler İçin Söylenen İlişki Sözleri

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Sihhatler olsun

1.23. Dini İnançları Bildiren İlişki Sözleri

Bu bağlamda 1 madde tespit edilmiştir.

Allahualem

2. BÖLÜM

İLİŞKİ SÖZLERİNİN YAPISI

İlişki sözlerinin yapısını incelerken dört maddeye ayırmayı uygun bulduk. Bunlar kelime, öbek, eksilteli cümle ve cümle hâlinde olanlardır.

2.1. Kelime Halindekiler

Kelime, bir dilin anlamlı en küçük yapı birimidir. Bu sebeple ilişkilerde kullanılan anlamlı en küçük birimleri oluşturan kelimeler aşağıda listelenmiştir:

Aferin

Ah

Allah

Allah'tan

Alo

Aman

Amenna

Amin

Ay

Ayol

Bas

Billahi

Bravo

Bre

Cana

Canlar

Cık!

Çocuklar!

Çüş

Dadaş
Destur
Desturun
Dikkat
E
Efendi
Eh
Elaman

Elveda
Evet
Ey
Eyvah
Gidi!
Ha
Hadi
Hadisene
Hah
Hani
Hani
Haşa
Hay
Hayda
Haydi
Haydi
Haydindi
Haydisene
Hayfa
Hayıf
Hayır
Hayret
Hazret

Hazretleri

He

Hele

Hey

Heyhat

Hiş

Hişt

Hop

Hoppala

Höst

Höt

Hu

Hurra

İlahi

İlahî

İlallah

İmdat

Kâfi

Kapiş

Kardeş

Keka

Kelalaka

Keşke

Keşki

Kuruyasıca

Lahavle

Lan

Lebbeyk

Lütfen

Merhaba

Monşer

Mösyö

Neyi

O

Of

Oh

Oha

Oley

Oy

Öf

Öhö

Pardon

Peki

Pes

Pöf

Puf

Rabbena

Sayın

Selam!

Siktir

Tallahi

Tamam

Tu

Tuh

Tüh

Uf

Ulan

Ülen

Vah

Vallaha

Vallahi

Varda

Vay

Vesselam

Voyvo

Ya

Yavaş

Yazık

Yo

Yok

Yuf

Yuh

Yuha

2.2. Öbek Halindekiler

Bu kategoride olanlar 'isim + yardımcı fiil' , 'ikileme', 'ad tamlaması', 'sıfat tamlaması', 'ünlem grubu' ve çeşitli sözcük gruplarının bir araya gelerek duygu ve düşünceyi ifade eden maddelerdir. Bu maddeler hem tek bir kelimedenden oluşmamış hem de bir cümle meydana getirmemiş ifadelerdir. Bu bağlamda öbek hâlinde tespit edilen maddeler aşağıda listelenmiştir:

Adam sen de!

Adı batasıca

Allah Allah!

Allah aşkına

Allah için

Allah rızası için.

Allah'a bin şükür

Allah'a emanet

Aman Allah

Anam babam

Anam!

Anamın/anasının ak sütü gibi (helal olsun)

Ayağına sağlık

Babam!

Babana rahmet

Başı için

Başım gözüm üstüne

Başımla beraber

Can baş üstüne

Can feda

Canı cehenneme

Canı çıkasica

Canım

Canım ciğerim

Canımın içi

Canına rahmet

Canına tükürdüğümün/üfürdüğümün

Canına yandığım/yandığımın

Ceddine lanet

Ceddine rahmet

Civanım

Çok şükür

Daha neler!

Der oğlu der

Diline sağlık

Dinim hakkı/aşkına

Dinine yandığım

Dünya ahret kardeşim/bacım

Edep yahu

Efendim

Eline/Elinize/Ellerinize sağlık

Elinin körü

Gözü çıkasica

Gözü dönesi

Gözüm

Gözümün nuru

Gözünü sevdiğim

Güle güle

Güzelim

Ha babam ha

Ha şöyle

Hadi canım sen de

Hadi hadi

Hadi oradan

Hah şöyle

Hakkı için

Haşa huzurdan

Haşa sümme haşa

Hay Allah

Haydi canım sen de

Haydi oradan

Hayhay

Hayırlısı ile

Hele bir

Hele hele

Hele şükür

Hemşehrim

Hey gidi (hey)

Hop hop

Huyu huyuna suyu suyuna(uygun)

İki gözüm

İmanım

İmanına kadar

İnsanlık namına

İnşallahla maşallahla

İpe gelesice

İyi iş (doğrusu)

İzninizle

Kahrolası

Kesenize bereket

Kırk bir (buçuk) kere maşallah!

Koluna kuvvet

Köleniz

Kulunuz

Kuzum

Laf aramızda

Malum ya

Marş marş

Medet Allah!

Mirim

Nereden nereye

Nimet hakkı (için)

Nuruaynım

Nuruçeşmim

Nurudidem

Ömrüne bereket

Öyle ya

Pehpeh

Pekâlâ

Pir aşkına

Rabbena hakkı için

Sağlığınıza

Selamünaleyküm

Seni gidi seni

Sizlere ömür

Söz aramızda

Sürüsüne bereket

Şekerim

Şerefe/şerefinize

Şerrine lanet

Şifa niyetine

Tanrı aşkına

Tanrı 'ya şükür

Teveccühünüz

Tüh tüh

Üstüme/üstümüze/üstünüze sağlık

Üstünüze afiyet/sağlık

Üzerinize afiyet/sağlık

Vah vah

Vallahi Billahi

Vallahi tallahi

Vay anam!/anasını!/canına!

Vebali boynuna

Ya Allah

Ya Rabbi

Ya sabır

Ya ya ya şa şa şa

Yahey

Yahu

Yallah

Yan pala Zeydün

Yaradan'a kurban (olayım)

Yaşı yerde/toprakta sayılası

Yavrum

Yazık günah

Yok ananın horekesi

Yok canım

Yok devenin başı

Yok yok

Yüzü suyu hürmetine

Yüzü suyuna

Yüzünüze güller

Zatıalileri

Zatıaliniz

Zıkkımın kökü

2.3. Eksiltili Cümle Halindekiler

Eksiltili cümle, genel anlamıyla yüklemi olmayan cümlelerdir. Eksiltili cümle hâlinde tespit edilen maddeler aşağıda listelenmiştir:

Bonjur

*Eller yukarı
Gözün aydın!*

*Günaydın
İyi (hoş) ama*

*Sen sağ, ben selamet
Tünaydın*

2.4. Cümle Halindekiler

Cümle; “bir yargıyı bildirmek için tek başına çekimli bir fiil veya çekimli bir fiille kullanılan kelimeler dizisi, tümce” (TDK, 2011, s. 474) anlamına gelmektedir. Cümle hâlinde bulunan ilişki maddeleri aşağıda listelenmiştir:

*(birine göre) hava hoş
(birini) gözüm görmesin
(Kızın) boyu bacadan mı aştı
(yediği) zehir zıkkım olsun
Af buyurun!
Ağır ol!
Ağzından yel alsın!
Ağzını hayra aç!
Akşamlar hayrolsun!
Alimallah
Allah (binbir) bereket versin
Allah (seni) inandırısın.
Allah acısını unutturmasın
Allah akıl fikir versin
Allah aratmasın
Allah artırsın
Allah bağışlasın
Allah bahtından güldürsün
Allah belasını versin*

Allah beterinden saklasın/esirgesin

Allah bilir

Allah bir yastıkta kocatsın

Allah büyüktür

Allah canını alsın

Allah cezasını vermesin/versin

Allah derim

Allah dirlik düzenlik versin.

Allah dört gözden ayırmasın.

Allah düşmanıma vermesin.

Allah ecir sabrı versin

Allah eksik etmesin

Allah eksikliğini göstermesin

Allah emeklerini eline vermesin

Allah esirgesin/saklasın

Allah etmesin

Allah gecinden versin

Allah göstermesin

Allah Halil İbrahim bereketi versin.

Allah hayırlı etsin

Allah herkesin gönlüne göre versin

Allah hoşnut olsun

Allah iki iyilikten birini versin.

Allah iyiliğini/layığını versin

Allah kahretsin

Allah kavuştursun

Allah kazadan beladan saklasın

Allah kerim

Allah kısmet ederse

Allah korusun/saklasın

Allah kuru iftiradan saklasın

Allah manda şifalığı versin

Allah mübarek etsin
Allah müstahakını versin
Allah ne verdiyse
Allah ömürler versin
Allah rahatlık versin.
Allah rahmet eylesin.
Allah sağ gözü/eli sol göze/ele muhtaç etmesin
Allah selamet versin
Allah senden razı olsun
Allah seni/sizi inandırın
Allah son gürlüğü versin.
Allah sonunu hayır etsin
Allah taksiratını affetsin
Allah tamamına erdirsin/eriştirsin
Allah tekrarına erdirsin
Allah utandırmasin
Allah var
Allah vere de
Allah vermesin
Allah versin
Allah yazdı ise bozsun
Allah zihin açıklığı versin
Allah ziyade etsin
Allah'a emanet ol/olun
Allah'a ısmarladık
Allah'ını seversen
Allah'tan kork!
Allah'tan ümit kesilmez.
Allahualem
Altta kalanın canı çıksın
Aman derim!
Aması maması yok!

*Amma da yaptın ha!
Anam avradım olsun
Anan yahşi baban yahşi
Anasını eşek kovalasın!
Anasını sat/satayım!
Ayağını/ayaklarını öpeyim
Ayağının/ayaklarının altını öpeyim
Ayıptır söylemesi
Babam sağ olsun
Babamın adı Hıdır, elimden gelen budur
Bana bak!
Bana da ... demesinler
Başına çalsın
Başında paralansın
Bereket ki/Bereket versin ki
Berhudar ol!
Bırak Allah'ını seversen
Boğaz ola
Bok canına olsun
Boynu altında kalsın!
Boyu devrilsin/devrilesi
Bu ne perhiz bu ne lahana turşusu!
Bundan iyisi can sağlığı
Buyur
Buyurun cenaze namazına
Büyüklik sende kalsın
Cana geleceğine mala gelsin
Canı çıksın
Canı sağ olsun!
Canı yok mu?
Canın isterse*

Cehennem ol!
Cehenneme kadar yolun var
Çek!/ Çek arabanı
Çenen tutulsun!
Çok şey!

Daha iyisi can sağlığı
Damarı kurusun
Davranma
Değme gitsin
Değme keyfine
Değmesin yağlı boya!
Deme gitsin
Deme!
Dili kurusun
Dilini eşek arısı soksun
Dilini kedi/fare mi yedi?
Dinime küfreden/söven/dahleden bari Müslüman olsa
Dumanı doğru çıksın
Dünya durdukça durasın!
Dünya varmış
Dünyanın sonu değil
E mi!
Edeptir söylemesi
Efendime söyleyeyim.
Ekmek çarpsın
Eksik olma
Eksik olmasın
Eksik olsun
El mi yaman bey mi yaman? El yaman!
El öpenlerin çok olsun!
Elden gel!

Elden ne gelir?
Elhamdülillah
Eli kırılsın!
Eli kurusun!
Elini ayağını öpeyim.
Elleri/ellerin dert görmesin
Ellerim yanıma gelsin
Erkeklik öldü mü?
Erkeklik sende kalsın!
Ervahına yuf olsun!
Estağfurullah
Etme eyleme
Etme yahu
Eyvallah
Eyyam ola
Feda olsun!
Fesüphanallah
Geç efendim!
Geçmiş olsun
Gel de / gelsin de
Gel keyfim gel
Gözüm çıksın/kör olsun
Gözün ... görsün
Gözüne dizine dursun
Gözünü toprak doyursun
Güler misin, ağlar mısın!
Güleyim bari!
Gün doğmadan neler doğar
Gün ola harman ola
Günah benden gitti
Günahı/ günahı vebali boynuna

Ha babam ha
Ha şöyle
Ha şunu bileydin
Haberin olsun!
Haddi mi
Hafazanallah

Hak getire
Hakkı var
Hamdolsun
Hangi akla hizmet ediyor?
Hangi dağda kurt öldü?
Hangi rüzgar attı?
Hani
Hani yok mu
Haram olsun
Havan batsın
Hayır yok
Hayırdır inşallah
Hayırlı olsun
Hayırlısı olsun
Hayra alamet değil
Hayrını gör
Hayrola
Hazır ol!
Helal olsun
Helalihoş olsun
Hele bak
Hırlı mıdır hırsız mıdır
Hikmetinden sual olunmaz
Hilaf olmasın
Hilaf yok

Himmetin var olsun
Hoş bulduk/gördük
Hoş geldiniz
Hoşça kal/kalın
Huyu batsın/batasıca
İç güveyisinden hallice
İki gözüm kör olsun
İki kere iki dört eder
İlaç için olsun
İlaç için yok
İlk vuran okçudur
İmanı yok
İmkani yok
İN cin yok
İnan olsun
İnanılır gibi/şey değil
İnayet ola
İnsanın adı çıkacağına canı çıksın
İnsanlık sende kalsın
İnşallah
İpi sapı yok
İsabet oldu
İslim arkadan gelsin
İsmi var cismi yok
İster misin
İş değil
İş mi
İş ola
İşe bak
İşi ne
İşin yok mu?
İşine bak!

İšten (bile) değil
İtibarın sağ olsun
İyi saatte olsunlar
İyisi mi
İzanı yok
Kaç para eder?
Kaç parça olayım
Kademli olsun
Kafa yok
Kahrolsun
Karada ölüm yok
Karadeniz 'de gemilerin mi battı
Katranı kaynatsan olur mu şeker?
Katresi kalmadı
Kazın ayağı öyle değil
Kedi ne, budu ne?
Kedi olalı bir fare tuttu
Kefenin cebi yok
Kendine gel!
Keramet buyurdunuz/Keramette bulundunuz
Kerem buyurun/eyleyin
Kıyamet mi kopar?
Kim bilir
Kim oluyor?
Kime ne
Kimin nesi
Kiminle dans ettiğini biliyor musun?
Kolay gelsin
Kolayı var
Koydunsa bul
Kölen/kulun olayım!
Kör olası/olasıca/olsun

Kulağı/kulakları çınlasın
Kur'an çarpsın
Kurban olayım
Kuş mu konduracak?
Kutlu olsun
Külahıma anlat
Laf yok
Lafı mı olur?
Lafını/lafınızı balla kestim/kesiyorum
Lakırtısı mı olur?
Lâmı cimi yok
Lanet olsun
Maazallah
Mahal yok
Maksat muhabbet olsun
Maşallah
Maşallahı var
Misli menendi yok
Mübarek olsun
Nasılsınız?
Ne l
Ne l memleket
Ne lem
Ne lemde
Ne alıp veremiyor?
Ne arar/Onda ne gezer
Ne arıyor
Ne buyrulur?
Ne ıkar
Ne de olsa
Ne dedim de

Ne demek

Ne demek olsun

Ne denir/dersin

Ne dese beğenirsin

Ne gezer

Ne güne duruyor

Ne günlere kaldık!

Ne haber

Ne haddine

Ne hâlde

Ne hâli varsa görsün

Ne imiş?

Ne iyi!

Ne lazım

Ne mümkün

Ne münasebet!

Ne o?

Ne olacak!

Ne olur/olursun/olursunuz

Ne oluyor?

Ne söylüyorsun?

Ne var ne yok

Neci oluyor!

Nesi var

Nezübillah

Neyleyim

Nur içinde yatsın

Nur ol!

Oh olsun

*Olacak gibi değil
Olacak o kadar
Olan oldu
Oldu
Olur
Olur a!
Olur şey değil
Onu bunu bırak
Ölenle ölinmez
Ömürler olsun
Ömürsün
Ötesi var mı?
Ötesi yok
Öyle (yağma) yok!
Öyle olsun
Patlama
Pazar ola!
Pir ol!
Rahmet olsun canına
Rast gele!
Ruhu şad olsun!
Sabahlar/sabahı şerifler hayrolsun
Sağ ol
Sağ olsun
Sağlıcakla kal/kalın
Sağlık olsun!
Sakın
Sakın ha!
Savul!
Sayısını Allah bilir
Sefa geldin/geldiniz*

Sefa/sefalar bulduk
Selam olsun
Selamünaleyküm kör kadı
Sen bilirsin
Senin ki can da benim ki patlıcan mı?
Serin gel
Sevsinler
Seyret!
Seyreyle gümbürtüyü
Sihhatler olsun
Siktir et!
Siz bilirsiniz
Siz sağ olun
Sizden iyi olmasın
Size doyum olmaz
Sorma gitsin!
Sormak ayıp olmasın
Söylemesi ayıp
Söz anlamayan beri gelsin
Söz bir, Allah bir
Söz yok!
Sözü mü olur?
Sözüm meclisten dışarı
Sözüm yabana
Sözünü/sözünüzü balla kestim/kesiyorum
Su gibi aziz ol!
Şart olsun
Şeytan görsün yüzünü
Şifalar olsun
Şuna bak!
Şükrolsun
Şükürler olsun

*Tamam mı?
Tanrı korusun
Tasası sana mı düştü?
Taş attın da kolun mu yoruldu?
Taşı ölçeyim
Teessüf ederim!
Tık yok
Toprağı bol olsun
Toprağına ağır gelmesin
Toprak doyursun gözünü
Toprak paklar
Topukla!
Tövbeler olsun
Tuttuğu altın olsun
Tuzlayayım da kokmasın/kokma
Ufak at da civcivler yesin
Uğurlar ola!
Uğurlu kademli olsun
Umurumda değil
Üstü kalsın
Üstüne yok
Üzerine yok
Üzerinize yok
Vaki değil
Vakitler hayrolsun
Var ol
Var/varın/varsın/varsınlar
Vay sen misin?
Vazifesi mi?
Yağ bal olsun
Yağma yok
Yanına salavatla varılmaz*

Yapma / yapma yahu
Yarasın!
Yârden mi geçersin, serden mi?
Yaşa
Yaşasın
Yaşı benzemesin
Yaşı ne başı ne?
Yavaş gel!
Yazıklar olsun
Yediği naneye bak
Yere batasica/batsın
Yere batsın
Yeri var!
Yetişemeyesi!
Yetti artık
Yiğitlik sende kalsın
Yok oğlu yok
Yokum
Yolcu yolunda gerek
Yolun açık olsun
Yorum yok
Yürü ense tıraşını göreyim/görelim
Yürü!
Yüzü ak olsun
Yüzünü gören cennetlik
Yüzünü şeytan görsün
Zahmet olmazsa
Zararı yok
Zıkkımın kökünü/pekini/dibini ye
Zift yesin
Ziftin pekini yesin
Ziyade olsun!

Ziyanı yok

Zorun ne?

3. BÖLÜM

İLİŞKİ SÖZLERİNİN KAYNAK DİLLERİ

3.1. Türkçe Olanlar

İlişki sözlerin Türkçeliği kelimelerin Türkçeliği olmayıp Türkçe yapıyla ortaya konmalarındır; yani kelime, öbek ve cümle olarak Türkçe olmalarıdır. Türkçe bir ek alması, bir öbekte veya Türkçe yapıdaki bir cümlede kullanılması onun Türkçe olduğuna delalet ettiğinden hangi kaynak dilden olduğuna bakılmaksızın Türkçe sayılmıştır.

Bir ilişki sözünün Türkçe olmaması demek, kaynak dildeki kullanımıyla bizdeki kullanımının aynı yapı ve işlevde olması demektir. Mesela *selamün aleyküm* sözü kaynak dildekiyle bizdeki yapı ve işlevi aynı olduğu için Türkçe değil denebilir. Ancak *Allah'a emanet* sözü tam bir Türkçedir. Kelimeler Arapça olsa da bu dizim Türkçedir.

Tespit edilen ilişki sözlerinin kaynağı Türkçe olan maddeler aşağıda listelenmiştir:

(birine göre) hava hoş

(birini) gözüm görmesin

(Kızın) boyu bacadan mı aştı

(yediği) zehir zıkkım olsun

Adam sen de!

Adı batasınca

Af buyurun

Affetmek

Ağır ol!

Ağzından yel alsın!

Ağzını hayra aç!

Akşamlar hayrolsun!

Allah (binbir) bereket versin.

Allah (seni) inandırсын.
Allah acısını unutturmasın
Allah akıl fikir versin
Allah aratmasın
Allah artırsın
Allah aşkına
Allah bağışlasın
Allah bahtından güldürsün
Allah belasını versin
Allah beterinden saklasın/esirgesin
Allah bilir
Allah bir yastıkta kocatsın.
Allah büyüktür
Allah canını alsın
Allah cezasını vermesin/versin
Allah derim
Allah dirlik düzenlik versin.
Allah dört gözden ayırmasın.
Allah düşmanıma vermesin.
Allah ecir sabrı versin.
Allah eksik etmesin
Allah eksikliğini göstermesin
Allah emeklerini eline vermesin.
Allah esirgesin/saklasın
Allah etmesin
Allah gecinden versin
Allah göstermesin.
Allah Halil İbrahim bereketi versin.
Allah hayırlı etsin.
Allah herkesin gönlüne göre versin.
Allah hoşnut olsun.
Allah için
Allah iki iyilikten birini versin.

Allah iyiliğini/layığını versin
Allah kahretsin.
Allah kavuştursun.
Allah kazadan beladan saklasın
Allah kerim
Allah kısmet ederse
Allah korusun/saklasın
Allah kuru iftiradan saklasın
Allah manda şifalığı versin.
Allah mübarek etsin.
Allah müstahakını versin.
Allah ne verdiyse
Allah ömürler versin.
Allah rahatlık versin.
Allah rahmet eylesin.
Allah rızası için
Allah sağ gözü/eli sol göze/ele muhtaç etmesin
Allah selamet versin
Allah senden razı olsun
Allah seni/sizi inandırın
Allah son gürlüğü versin.
Allah sonunu hayır etsin.
Allah taksiratını affetsin.
Allah tamamına erdirsin/eriştirsin
Allah tekrarına erdirsin.
Allah utandırmasın.
Allah var
Allah vere de
Allah vermesin
Allah versin
Allah yazdı ise bozsun
Allah zihin açıklığı versin
Allah ziyade etsin

Allah'a (bin) şükür
Allah'a emanet
Allah'a emanet ol/olun
Allah'a ısmarladık
Allah'ın işine bak
Allah'ını seversen
Allah'tan
Allah'tan kork!
Allah'tan ümit kesilmez.
Allahualem
Altta kalanın canı çıksın
Aman derim
Aması maması yok.
Amma da yaptın ha!
Anam
Anam avradım olsun!
Anam babam
Anamın/anasının ak sütü gibi (helal olsun)
Anan yahşi baban yahşi
Anasını eşek kovalasın!
Anasını sat/satayım!
Ay
Ayağına sağlık
Ayağını/ayaklarını öpeyim
Ayağının/ayaklarının altını öpeyim
Ayıptır söylemesi
Ayol
Babam sağ olsun
Babam!
Babamın adı Hıdır, elimden gelen budur
Babana rahmet
Bana bak!
Bana da ... demesinler

Bas
Başı için
Başım gözüm üstüne
Başım la beraber
Başına çalsın
Başında paralansın
Bereket ki/Bereket versin ki
Berhudar ol!
Bırak Allah'ını seversen
Boğaz ola
Bok canına olsun
Boynu altında kalsın!
Boyu devrilsin/devrilesi
Bre
Bu ne perhiz bu ne lahana turşusu!
Bundan iyisi can sağlığı
Buyur
Buyurun cenaze namazına
Büyük lük sende kalsın
Can baş üstüne
Can feda
Cana geleceğine mala gelsin
Canı cehenneme
Canı çıkasica
Canı çıksın!
Canı isterse
Canı sağ olsun!
Canı yok mu?
Canım
Canım ciğerim
Canımın içi
Canın isterse
Canına rahmet

Canına tükürdüğümün/üfürdüğümün
Canına yandığım/yandığının
Canlar
Ceddine lanet
Ceddine rahmet
Cehennem ol!
Cehenneme kadar yolun var
Cık
Civanım!
Çek!/ Çek arabanı
Çenen tutulsun!
Çocuklar!
Çok şey
Çok şükür
Çüş
Dadaş
Daha iyisi can sağlığı
Daha neler
Damarı kurusun
Davranma!
Değme gitsin
Değme keyfine
Değmesin yağlı boya
Deme gitsin
Deme!
Der oğlu der
Dili kurusun!
Diline sağlık
Dilini eşek arısı soksun
Dilini kedi/fare mi yedi?
Dinim hakkı/aşkına
Dinime küfreden/söven/dahleden bari Müslüman olsa
Dinine yandığım

Dumanı doğru çıksın
Dünya ahret kardeşim/bacım
Dünya durdukça durasın!
Dünya varmış
Dünya yıkılsa umurunda değil
Dünyanın sonu değil
E
E mi!
Edeptir söylemesi
Efendim
Eh
Ekmek çarpsın
Eksik olma
Eksik olmasın
Eksik olsun
El mi yaman bey mi yaman? El yaman!
El öpenlerin çok olsun!
Elden gel!
Elden ne gelir?
Eli kırılsın!
Eli kurusun!
Eline/Elinize/Ellerinize sağlık
Elini ayağını öpeyim
Elinin körü
Eller yukarı!
Elleri/ellerin dert görmesin
Ellerim yanıma gelsin
Erkeklik öldü mü?
Erkeklik sende kalsın!
Ervahına yuf olsun!
Etme eyleme
Etme yahu
Evet

Ey
Eyyam ola
Feda olsun!
Geçmiş olsun
Gel de/ gelsin de
Gel keyfim gel
Gidi
Gözü çıkasica
Gözü dönesi
Gözüm çıksın/kör olsun
Gözüm!
Gözümün nuru
Gözün aydın!
Gözün... görsün
Gözüne dizine dursun
Gözünü sevdiğim
Gözünü toprak doyursun
Güle güle
Güler misin, ağlar mısın!
Güleyim bari!
Gün doğmadan neler doğar
Gün ola harman ola
Günah benden gitti
Günahı/ günahı vebali boynuna
Günaydın
Güzelim
Ha
Ha şunu bileydin
Haberin olsun!
Haddi mi
Hadi
Hadi canım sen de
Hadi hadi

Hadi oradan
Hadisene
Hah
Hah şöyle
Hak getire
Hakkı için
Hakkı var
Hamdolsun
Hangi akla hizmet ediyor?
Hangi dağda kurt öldü?
Hangi rüzgar attı?
Hani
Hani
Hani yok mu
Haram olsun
Haşa huzurdan
Havan batsın
Hayda
Haydi
Haydi canım sen de
Haydi oradan
Haydin
Haydindi
Haydisene
Hayhay
Hayır yok
Hayırdır inşallah
Hayırlı olsun
Hayırlısı ile
Hayırlısı olsun
Hayra alamet değil
Hayrını gör
Hayrola

Hazır ol!
Hazretleri
He
Helal olsun
Helalühoş olsun
Hele
Hele bak
Hele bir
Hele hele
Hele şükür
Hemşehrim
Hey
Hey gidi (hey)
Hırlı mıdır hırsız mıdır
Hikmetinden sual olunmaz
Hilaf olmasın
Hilaf yok
Himmetin var olsun
Hiş
Hişt
Hop
Hop hop
Hoppala
Hoş bulduk/gördük
Hoş geldiniz
Hoşça kal/kalın
Höst
Höt
Huyu batsın/batasıca
Huyu huyuna suyu suyuna(uygun)
İç güveysinden hallice
İki gözüm

*İki gözüüm kör olsun
İki kere iki dört eder
İlaç için olsun
İlaç için yok
İlk vuran okçudur
İmanı yok
İmanım
İmanına kadar
İmkanı yok
İN cin yok
İnan olsun
İnanılır gibi/şey değil
İnayet ola
İnsanın adı çıkacağına canı çıksın
İnsaniyet namına
İnsanlık sende kalsın
İnşallahla maşallahla
İpe gelesice
İpi sapı yok
İsabet oldu
İslim arkadan gelsin
İsmi var cismi yok
İster misin
İş değil
İş mi
İş ola
İşe bak!
İşi ne?
İşin yok mu?
İşine bak!
İşten (bile) değil
İtibarın sağ olsun
İyi (hoş) ama*

İyi iş (doğrusu)
İyi saatte olsunlar
İyisi mi
İzani yok
İzninizle
Kaç para eder?
Kaç parça olayım!
Kademli olsun!
Kafa yok!
Kahrolası
Kahrolsun
Karada ölüm yok
Karadeniz 'de gemilerin mi battı
Kardeş
Katranı kaynatsan olur mu şeker?
Katresi kalmadı
Kazın ayağı öyle değil
Kedi ne, budu ne?
Kedi olalı bir fare tuttu
Kefenin cebi yok
Keka
Kendine gel!
Keramet buyurdunuz/Keramette bulundunuz
Kerem buyurun/eyleyin
Kesenize bereket
Kırk bir (buçuk) kere maşallah!
Kıyamet mi kopar?
Kim bilir
Kim oluyor?
Kime ne
Kimin nesi
Kiminle dans ettiğini biliyor musun?
Kolay gelsin

Kolayı var
Koluna kuvvet
Koydunsa bul
Kölen/kulun olayım!
Köleniz
Kör olası/olasıca/olsun
Kulağı/kulakları çınlasın
Kulunuz
Kur'an çarpsın
Kurban olayım
Kuruyasıca
Kuş mu konduracak?
Kutlu olsun
Kuzum
Külahıma anlat
Laf aramızda
Laf yok
Lafi mi olur?
Lafını/lafınızı balla kestim/kesiyorum
Lakırtısı mı olur?
Lâmı cimi yok
Lan
Lanet olsun
Mahal yok
Maksat muhabbet olsun
Malum ya
Maşallahı var
Mirim
Misli menendi yok
Mübarek olsun
Nasılsınız
Ne âlâ

Ne âlâ memleket
Ne âlem
Ne âlemde
Ne alıp veremiyor?
Ne arar/Onda ne gezer
Ne arıyor
Ne buyrulur
Ne çıkar
Ne de olsa
Ne dedim de
Ne demek
Ne demek olsun
Ne denir/dersin
Ne dese beğenirsin
Ne gezer
Ne güne duruyor
Ne günlere kaldık!
Ne haber
Ne haddine
Ne hâlde
Ne hâli varsa görsün
Ne imiş?
Ne iyi!
Ne lazım
Ne mümkün
Ne münasebet!
Ne o?
Ne olacak!
Ne olur/olursun/olursunuz
Ne oluyor?
Ne söylüyorsun?
Ne var ne yok
Neci oluyor!

Nereden nereye
Nesi var
Neyi
Neyleyim
Nimet hakkı (için)
Nur içinde yatsın
Nur ol
Nuruaynım
Nuruçüşmim
Nurudidem
O
Of
Oh
Oh olsun!
Oha
Olacak gibi değil
Olacak o kadar
Olan oldu
Oldu
Olur
Olur a!
Olur şey değil
Onu bunu bırak
Oy
Öf
Öhö
Ölenle ölünmöz
Ömrüne bereket
Ömürler olsun
Ömürsün
Ötesi var mı?
Ötesi yok
Öyle (yağma) yok!

Öyle olsun
Öyle ya
Patlama!
Pazar ola!
Pehpeh
Pekâlâ
Peki
Pir aşkına
Pir ol!
Pöf
Puf
Rabbena hakkı için
Rahmet olsun canına
Rast gele
Ruhu şad olsun!
Sabahlar/sabahışerifler hayrolsun
Sağ ol
Sağ olsun
Sağlıcakla kal/kalın
Sağlığınıza
Sağlık olsun!
Sakın
Sakın ha!
Savul!
Sayın
Sayısını Allah bilir
Sefa geldin/geldiniz
Sefa/sefalar bulduk
Selam olsun
Selamünaleyküm kör kadı
Sen bilirsin
Sen sağ, ben selamet
Seni gidi seni

*Seninki can da benim ki patlıcan mı?
Serin gel!
Sevsinler
Seyret!
Seyreyle gümbürtüyü
Sihhatler olsun
Siktir et!
Siktir!
Siz bilirsiniz
Siz sağ olun
Sizden iyi olmasın
Size doyum olmaz
Sizlere ömür
Sorma gitsin!
Sormak ayıp olmasın
Söylemesi ayıp
Söz anlamayan beri gelsin
Söz aramızda
Söz bir, Allah bir
Söz yok!
Sözü mü olur?
Sözüm meclisten dışarı
Sözüm yabana
Sözünü/sözünüzü balla kestim/kesiyorum
Su gibi aziz ol!
Sürüsüne bereket
Şart olsun
Şekerim!
Şerefe/şerefinize
Şerrine lanet
Şeytan görsün yüzünü
Şifa niyetine
Şifalar olsun*

*Şuna bak!
Şükrolsun
Şükürler olsun
Tamam mı
Tanrı aşkına
Tanrı korusun
Tanrı'ya şükür
Tasası sana mı düştü?
Taş attın da kolun mu yoruldu?
Taşı ölçeyim
Teessüf ederim!
Teveccühünüz
Tık yok
Toprağı bol olsun
Toprağına ağır gelmesin
Toprak doyursun gözünü
Toprak paklar
Topukla!
Tövbeler olsun
Tu
Tuh
Tuttuğu altın olsun
Tuzlayayım da kokmasın/kokma
Tüh
Tüh tüh
Tünaydın
Uf
Ufak at da civcivler yesin
Uğurlar ola!
Uğurlu kademli olsun
Ulan
Umurumda değil
Ülen*

Üstü kalsın
Üstüme/üstümüze/üstünüze sağlık
Üstüne yok
Üstünüze afiyet/sağlık
Üzerinize afiyet/sağlık
Üzerinize yok
Vaki değil
Vakitler hayrolsun
Var ol
Var/varın/varsın/varsınlar
Vay
Vay anam!/anasını!/canına!
Vay sen misin?
Vazifesi mi?
Vebali boynuna
Ya ya ya şa şa şa
Yağ bal olsun
Yağma yok
Yahey
Yanına salavatla varılmaz
Yapma / yapma yahu
Yaradan'a kurban (olayım)
Yarasın!
Yâden mi geçersin, serden mi?
Yaşa
Yaşasın
Yaşı benzemesin
Yaşı ne başı ne?
Yaşı yerde/toprakta sayılası
Yavaş
Yavaş gel!/ol!
Yavrum
Yazık

*Yazık günah
Yazıklar olsun
Yediği naneye bak
Yere batasica/batsın
Yeri var!
Yetiş / yetişin
Yetişemeyesi!
Yetti artık
Yiğitlik sende kalsın
Yo
Yok
Yok ananın horekesi
Yok canım
Yok devenin başı
Yok oğlu yok
Yok yok
Yokum
Yolcu yolunda gerek
Yolun açık olsun
Yorum yok
Yuf
Yuh
Yuha
Yürü ense tıraşını göreyim/görelim
Yürü!
Yüzü ak olsun
Yüzü suyu hüürmetine
Yüzü suyuna
Yüzünü gören cennetlik
Yüzünü şeytan görsün
Yüzünüze güller
Zahmet olmazsa
Zararı yok*

Zatıalileri
Zatıaliniz
Zıkkımın kökü
Zıkkımın kökünü/pekini/dibini ye
Zift yesin
Ziftin pekini yesin
Ziyade olsun!
Zıyanı yok
Zorun ne?

3.2. Arapça Olanlar

Tespit edilen ilişki sözlerinin kaynağı Arapça olan maddeler aşağıda listelenmiştir:

Ah
Alimallah
Allah
Allah Allah!
Aman
Aman Allah
Amenna
Amin
Billahi
Destur
Desturun
Dikkat
Edep yahu
Elaman
Elhamdülillah
Elveda
Estağfurullah
Eyvallah
Fesüphanallah
Hafazanallah

Haşa

Haşa sümme haşa

Hay

Hay Allah!

Hayfa

Hayf

Hayır

Hayret

Hazret

Heyhat

Hu

İlahi

İlahî

İlallah

İmdat

İnşallah

Kâfi

Kelalaka

Lahavle

Lebbeyk

Lütfen

Maazallah

Maşallah

Medet Allah!

Merhaba

Nezübillah

Rabbena

Selam

Selamünaleyküm

Tallahi

Tamam

Vah

Vah vah
Vallaha
Vallahi
Vallahi billahi
Vallahi tallahi
Vesselam
Ya
Ya
Ya Allah
Ya Rabbi
Ya sabır
Yahu
Yallah
Yan pala Zeydiin

3.3. Farsça Olanlar

Tespit edilen ilişki sözlerinin kaynağı Farsça olan maddeler aşağıda listelenmiştir:

Aferin
Cana
Eyvah
Keşke
Keşki
Pes!

3.4. Fransızca Olanlar

Tespit edilen ilişki sözlerinin kaynağı Fransızca olan maddeler aşağıda listelenmiştir:

Alo
Bonjur
Bravo
Marş marş
Monşer

Mösyö

Pardon

3.5. İngilizce Olanlar

Tespit edilen ilişki sözlerinin kaynağı İngilizce olan maddeler aşağıda listelenmiştir:

Hurra

3.6. İspanyolca Olanlar

Tespit edilen ilişki sözlerinin kaynağı İspanyolca olan maddeler aşağıda listelenmiştir:

Oley

Voyvo

3.7. Yunanca Olanlar

Tespit edilen ilişki sözlerinin kaynağı Yunanca olan maddeler aşağıda listelenmiştir:

Efendi

3.8. İtalyanca Olanlar

Tespit edilen ilişki sözlerinin kaynağı İtalyanca olan maddeler aşağıda listelenmiştir:

Kapış

Varda

4. BÖLÜM

İLİŞKİ SÖZLER DİZİNİ

A

Ad (I) *a.* > **adı batasica** “yok olası” anlamında kullanılan bir ilenme sözü (TS 2011, 23).

Adam *a.* > **adam sen de!** Bir işin önemsenmediğini anlatmak için söylenen bir söz (TS 2011,25).

Af *a. Ar.* > **af buyurun! 1)** “affedersiniz, affınızı rica ederim” anlamında kullanılan bir söz: “*Efendimiz, af buyurun, boynumuz kıldan incedir.*” –F. F. Tülbentçi. **2)** alay “halt etmişsiniz” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 32).

Af *a. Ar.* > **affınıza sığınarak** “hoşgörünüze güvenerek” anlamında kullanılan bir nezaket sözü: “Affınıza sığınarak malumatınıza da madamdan aldım.” –A. Ümit (TS 2011, 32).

Aferin *ünl. Far. 1.* Övme, takdir, beğenme vb. duyguları belirtmek için söylenen söz, bravo: “*Aferin İsmail, söyle, daha bağırarak söyle!*” –R. N. Güntekin. **2. a. esk.** Öğrencilere verilen beğenme ve takdir kâğıdı (TS 2011, 33).

Affetmek, -der (-i) Ar. > **affedersin** (veya **affedersiniz**) **1)** özür dilemek için söylenen bir söz; **2)** birisine rahatsızlık verdiğinde söylenen bir seslenme sözü: *Affedersiniz, size bir şey sormak istiyorum.* **3)** yanlış anlaşılma, görgü kurallarına aykırı düşme gibi durumlarda söylenen bir söz; **4)** karşı çıkmak için söylenen bir söz: *Affedersiniz, bu ne biçim söz!* (TS 2011, 33)

Ağır *sf.* > **ağır ol! 1)** “ciddi, ağırbaşlı, soğukkanlı, sabırlı ol!” anlamında kullanılan bir söz; **2)** “acele etme, yavaş ol!” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 40).

Ağız, -ğzı (I) a. > **ağızdan yel alsın!** ağızını hayra aç! “*O nasıl söz, ağabey? Ağızdan yel alsın!*” –A. İlhan (TS 2011, 46).

Ağız, -ğzı (I) a. > **ağızını hayra aç!** Kötü ihtimaller söz konusu edildiğinde “Tanrı korusun” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 47).

Ah a. 1. İlenme, beddua. **2. ünl. (a:h)** Sesin tonuna göre pişmanlık, öfke, özlem, beğenme, sevgi vb. duygular anlatan bir söz: “*Ah, ne güzeldi o Direklerarası’ndaki ramazan ve donanma geceleri.*” –Y. K. Karaosmanoğlu. **3. ünl.(a:h)** Ağrı, acı duyulduğunda söylenen bir söz: *Ah başım!* (TS 2011, 52)

Akşam a. > akşamlar (veya **akşamışerifler**) **hayrolsun!** “iyi akşamlar” anlamında akşam vakti kullanılan bir selamlama sözü (TS 2011, 76).

Alimallah ünl. (ali’mallah) Ar. Söylenen bir sözün doğruluğuna inandırmak için “en iyisini Allah bilir” anlamında kullanılan bir söz. “*Rana bir lalanga yapar, alimallah parmaklarını yalarsın.*” –E. E. Talu (TS 2011, 97).

Allah öz. a. > Allah! bir şey karşısında hayranlık veya yakarma bildiren bir söz: *Allah, ne de yakışmış* (TS 2011, 98).

Allah öz. a. > Allah acısını unutturmasın “Tanrı bu acıyı unutturacak daha büyük bir acı göstermesin” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 98).

Allah öz. a. > Allah akıl fikir (veya **akıllar**) **versin** akılsızca bir davranışta bulunanlar için kullanılan bir söz (TS 2011, 98).

Allah öz. a. > Allah Allah! 1) şaşma veya can sıkıntısı anlatan bir ünlem: “*Allah Allah! Köşedeki cılız erik ağacı böyle nasıl çiçeklenivermiş*” –A. İlhan. **2)** Türk askerlerinin hücum narası: “*Misilsiz Mehmetçiğin süngüsü ucunda Allah Allah diye bir ses ihtizaz eder.*” –N. F. Kısakürek (TS 2011, 98).

Allah öz. a. > Allah aratmasın yakınılacak bir durumda “Tanrı daha kötüsünü göstermesin” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 98).

Allah öz. a. > Allah artırsın “Tanrı daha fazlasını versin” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 98).

Allah öz. a. > Allah bağışlasın “Tanrı çocuğum sağlıkla büyümesini sağlasın” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 98).

Allah öz. a. > Allah bahtından güldürsün evlenecek kıza mutluluk dilemek için söylenen bir söz (TS 2011, 98).

Allah öz. a. > Allah belasını versin birinin kötü bir duruma düşmesi istenildiğinde söylenen ilenme sözü (TS 2011, 98).

Allah öz. a. > **Allah (binbir) bereket versin** bir kazanç karşısında durumundan hoşnut olmayı belirten bir söz (TS 2011, 98).

Allah öz. a. > **Allah beterinden saklasın** (veya **esirgesin**) “Tanrı daha kötü duruma düşürmesin” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 98).

Allah öz. a. > **Allah bilir 1)** “belli değil” anlamında kullanılan bir söz: *Yağmur yağar mı dersin? – Allah bilir! 2)* “bana öyle geliyor ki” anlamında kullanılan bir söz: “*Allah bilir bu kadarlık kestirdiği için bile bir araba dolusu laf edecekti.*” –E. Şafak (TS 2011, 98).

Allah öz. a. > **Allah bir yastıkta kocatsın** yeni evlenenlere “birlikte yaşlanın” anlamında kullanılan bir iyi dilek sözü (TS 2011, 98).

Allah öz. a. > **Allah büyüktür** günün birinde hakkını alacağına kendine yapılan haksızlıkların düzeleceğine inanmak gerektiğini anlatan bir söz (TS 2011, 98).

Allah öz. a. > **Allah canını alsın** birinin kötü bir duruma düşmesi istenildiğinde söylenen ilenme sözü: “*Allah canını alsın senin, mendebur herif!*” –N. Hikmet (TS 2011, 98).

Allah öz. a. > **Allah cezasını vermesin** (veya **versin**) yarı şaka, yarı şaşma yollu bazen de öfke ile söylenen ilenme sözü (TS 2011, 98).

Allah öz. A. > **Allah derim** yapılan bir iş için sorulan “ne dersin?” sorusuna karşı “söyleyecek başka söz bulamıyorum” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > **Allah dirlik düzen versin** “Tanrı aile huzuru versin” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > **Allah dört gözden ayırmasın** “Tanrı çocuğu öksüz veya yetim bırakmasın” anlamında kullanılan bir iyi dilek sözü (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > **Allah düşmanıma vermesin** anlatılan bir kötülüğün büyüklüğünü belirtmek istendiğinde söylenen bir söz (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > **Allah ecir sabrı versin** başsağlığı için söylenen bir söz (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > **Allah eksik etmesin 1)** “Tanrı yokluğunu göstermesin” anlamında kullanılan bir söz; **2)** birinin yaptığı hizmet anılırken ona teşekkür yollu söylenen bir söz (TS 2011,99).

Allah öz. a. > Allah eksikliğini göstermesin pek gerekli olan bir şeyin kusuru anlatılırken, öyle de olsa onun varlığına şükredildiğini anlatan bir söz: *Allah eksikliğini göstermesin ama ekmekler pek siyah* (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > Allah emeklerini eline vermesin “Tanrı emeklerini boşa çıkarmasın” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > Allah esirgesin (veya **saklasın**) “Tanrı korusun! Tanrı kötü durumla karşılaştırmasın!” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > Allah etmesin olması istenilmeyen bir durumdan veya bir olaydan söz edilirken söylenen bir söz (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > Allah geçinden versin “uzun yıllar yaşayasın” anlamında kullanılan iyi dilek sözü (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > Allah göstermesin “Tanrı kötü bir durumla karşı karşıya bırakmasın” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > Allah Halil İbrahim bereketi versin “Tanrı çok versin, bereket versin” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > Allah hayırlı etsin genellikle bir olay başlangıcında “Tanrı uğurlu etsin” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > Allah herkesin gönlüne göre versin “Allah herkese içinden geçirdiği iyiliğe veya kötülüğe göre karşılık versin” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > Allah hoşnut olsun bir kimsenin, kendisine iyiliği dokunan biri için kullandığı bir iyi dilek sözü (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > Allah için gerçekten, doğrusu: “*Allah için kız buna layık görünüyordu.*” –H. E. Adivar (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > Allah iki iyilikten birini versin “ağır hasta, ya ölsün kurtulsun ya iyi olsun” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > Allah (seni) inandırısın inanılması pek kolay olmayan bir şeyi anlatırken yemin yerine söylenen bir söz (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > Allah iyiliğini (veya **layığını**) **versin** hoşça gitmeyen bir davranış karşısında hoşgörü ile söylenen bir söz (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > Allah kahretsin “Tanrı cezasını versin” anlamında kullanılan bir ilenme sözü (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > **Allah kavuştursun** birinin yakını, bulunduğu yerden ayrıldığında kalanlara kavuşma dileğinde bulunmak için söylenen bir söz (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > **Allah kazadan beladan saklasın** Tanrı'nın insanı türlü kötülüklerden koruması dileğiyle söylenen iyi dilek sözü (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > **Allah kerim** “Tanrı büyüktür, Tanrı'ya güvenmeli” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > **Allah kısmet ederse** “Tanrı izin verirse” anlamında kullanılan bir söz: “*Yokluğum seni de üzmüş / Allah kısmet ederse / Kalkıp gideceğim.*” –B. Necatigil (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > **Allah korusun** (veya **saklasın**) “Tanrı tehlikeye, kötü duruma düşürmesin” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > **Allah kuru iftiradan saklasın** bir suçlama karşısında onun iftira olduğu anlatılmak istendiğinde kullanılan bir söz (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > **Allah manda şifalığı versin** tkz. Çok veya ağır yemek yiyenler için söylenen bir söz (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > **Allah mübarek etsin 1)** “kutlu olsun” anlamında kullanılan bir söz; **2)** *alay* onaylanmayan durumlarda söylenen bir söz (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > **Allah müstahakını versin** “Allah neye layıkça onu versin” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > **Allah ne verdiyse** “yiyecek olarak evde ne varsa” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > **Allah ömürler versin** “Allah ömrünü uzatsın” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > **Allah rahatlık versin** genellikle yatmaya gidilirken söylenen bir iyi dilek sözü (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > **Allah rahmet eylesin** ölüleri hayırla anmak için söylenen bir söz: “*Allah rahmet, eylesin eşi memendi bulunmaz bir adamdı Nazmi Albay.*” –A. Ümit (TS 2011, 99).

Allah öz. a. > **Allah rızası için 1)** dilencilerin para isterken söyledikleri yalvarma sözü; **2)** “ne olursun, ne olursunuz” anlamlarında kullanılan bir söz: “*Allah rızası için şu adamları uzaklaştırın başımdan.*” –A. Kulin. **3)**

karşılık beklemezsiniz: *Ben ona Allah rızası için on gün baktım* (TS 2011, 100).

Allah öz. a. > Allah sağ gözü (veya eli) sol göze (veya ele) muhtaç etmesin “Tanrı kimseyi kimseye, en yakınlarına bile muhtaç etmesin” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 100).

Allah öz. a. > Allah selamet versin 1) yola çıkanlara “Tanrı kazadan beladan korusun” anlamında söylenen bir esenleme sözü; **2)** uzaktaki tanıdıklar anılırken kullanılan bir söz; **3)** birinden pek yana olmayan bir söz söyleneceği zaman onun adından önce getirilen giriş sözü: *Allah selamet versin, Ahmet’in bu işe akli ermez.* **4)** “keyfin bilir, gidersen git” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 100).

Allah öz. a. > Allah senden razı olsun yapılan bir iyilik karşısında “Tanrı seninle olsun, iyiliğini senden esirgemesin” anlamında teşekkür olarak kullanılan bir söz (TS 2011, 100).

Allah öz. a. > Allah seni (veya sizi) inandırırım “doğru söylüyorum, Tanrı tanıktır” anlamında söylenen bir söz (TS 2011, 100).

Allah öz. a. > Allah son gürlüğü versin “Tanrı, yaşlılıkta sıkıntı göstermesin” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 100).

Allah öz. A. > Allah sonunu hayır etsin bir işin sonucu için kaygı duyulduğunda söylenen iyi dilek sözü (TS 2011, 100).

Allah öz. a. > Allah taksiratını affetsin ölüden söz ederken “Tanrı günahlarını bağışlasın” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 100).

Allah öz. a. > Allah tamamına erdiresin (veya erıştırresin) evliliğin mutlu bir biçimde sürdürülmesi için söylenen iyi dilek sözü (TS 2011, 100).

Allah öz. a. > Allah tekrarına erdiresin “tekrar bugünleri görün” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 100).

Allah öz. a. > Allah utandırmasın bir işe girişenlere söylenen başarı dileği (TS 2011, 100).

Allah öz. a. > Allah (veya Allah’ı) var “doğrusunu söylemek gerekirse” anlamında kullanılan bir söz: *Allah var, böyle bir işi o yapmaz* (TS 2011, 100).

Allah öz. a. > Allah vere de “inşallah, dileriz ki” anlamında kullanılan iyi dilek sözü: *Allah vere de yağmur yağmasa* (TS 2011, 100).

Allah öz. a. > **Allah vermesin** bir şeyin olmaması dileğini anlatan bir söz (TS 2011, 100).

Allah öz. a. > **Allah versin şaka 1)** iyi bir şey ele geçirenlere memnunluk bildirmek için söylenen söz: *Allah versin, bugünlerde işler pek yolunda görünüyor.* **2)** dilenciye savmak için söylenen söz (TS 2011, 100).

Allah öz. a. > **Allah yazdı ise bozsun** gerçekleşmesi istenmeyen bir olay veya durum için kullanılan bir söz (TS 2011, 100).

Allah öz. a. > **Allah ziyade etsin** “Tanrı artırsın” anlamında kullanılan bir iyi dilek sözü (TS 2011, 100).

Allah öz. a. > **Allah zihin açıklığı versin** birinin başarılı olması için söylenen söz (TS 2011, 100).

Allah öz. a. > **Allah’a emanet 1)** “Tanrı esirgesin” anlamında birini överken söylenen bir söz: *Allah’a emanet, iyi çocuktur.* **2)** tutar yanı olmayan kimse ya da nesne için şaka yollu söylenen bir söz (TS 2011, 100).

Allah öz. a. > **Allah’a emanet ol** (veya **olun**) ayrılanın kalana söylediği bir eslenme sözü (TS 2011, 100).

Allah öz. a. > **Allah’a ismarladık** ayrılanın kalana veya kalanlara söylediği bir iyi dilek sözü (TS 2011, 100).

Allah öz. a. > **Allah’a (bin) şükür** gerçekleşen güzel bir durum için Allah’a teşekkür etmek için kullanılan bir söz: *Allah’a şükür Türk halkı kendi diline, dinine, örf ve âdetlerine hâlâ bağlıdır.* –M. Kaplan (TS 2011, 100).

Allah öz. a. > **Allah’ın işine bak** bir işin, bir olayın beklenmedik, şaşılacak bir durum alması karşısında kullanılan bir söz (TS 2011, 101).

Allah öz. a. > **Allah’ımı seversen** olması ve gerçekleşmesi çok istenilen bir durum karşısında kullanılan yalvarma sözü (TS 2011, 101).

Allah öz. a. > **Allah’tan 1)** İyi ki: “*Allah’tan sessizdi sarhoşluğu.*” –C. Uçuk. **2)** yaradılıştan: *Gözleri Allah’tan sürmeli* (TS 2011, 101).

Allah öz. a. > **Allah’tan kork!** “yapma, utan, yazıktır!” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 101).

Allah öz. a. > **Allah’tan umut kesilmez** genellikle ağır hastalar için söylenen “iyileşebilir” anlamında kullanılan bir söz: *Durumu ağır ama Allah’tan umut kesilmez* (TS 2011, 101).

Allah aşkına ünl. Ant vermek veya yalvarmak için “Allah’ını seversen” anlamında kullanılan bir söz: “*Allah aşkına bildiğin gibi yap!*” –E. Şafak (TS 2011, 101).

Allahualem ünl. Ar. 1. “Tanrı en iyisini bilir” anlamında kullanılan bir söz. **2.** “Galiba” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 101).

Alo ünl. (a’lo, l ince okunur) Fr. 1. Telefon konuşmasına başlarken kullanılan bir seslenme sözü. **2. argo (alooo)** Kendisine bakmasını veya kendisiyle ilgilenmesini istediği kişiye karşı söylenen seslenme sözü (TS 2011, 104).

Alt a. > altta kalanın canı çıksın “herkes başının çaresine baksın, gücü yetmeyen ne olursa olsun” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 105).

Ama bağ. Ar. ammâ > aması maması yok! Hiçbir özrünü geçerli geçerli olamayacağını anlatan bir söz: “*Ama diye sözünü kestim adamın. Aması maması yok dedi o, sert bir sesle. Niye istifa etmedin?*” –N. Eray (TS 2011, 110).

Aman ünl. Ar. 1. Yardım istenildiğini anlatan bir söz: *Aman yakalayın.* **2.** Bir suçun bağışlanmasının istendiğini anlatan bir söz: *Aman, bir daha yapmam!* **3.(ama:n)** Usanç ve öfke anlatan bir söz: *Aman bırak beni! Aman, bu laflardan da bıktık!* **4.** Rica anlatan bir söz: “*Aman, acele etmeli, vakit geçiyor.*” –S. F. Abasıyanık. **5.** Dikkat çekmek için kullanılan bir söz: *Aman, çocuğa iyi bakın!* **6.** Çok beğenmeyi anlatan bir söz: *Aman ne güzel şey!* Bu anlamda kullanıldığında buna **da** edatı da getirilebilir: *Aman da ne güzel şey!* **7.** Şaşma anlatan bir söz: *Aman efendim, bana öyle şeyler söyledi ki donakaldım* (TS 2011, 111).

Aman ünl. Ar. > aman Allah (veya Allah’ım) şaşma, beğenme veya beğenmeme, korku vb. duyguları belirtmek için kullanılan bir söz (TS 2011, 111).

Aman ünl. Ar. > aman derim! “sakın ha, böyle bir iş yapayım deme” anlamında kullanılan bir söz: *Evi satacakmışsın, aman derim!* (TS 2011, 111)

Amenna ünl. (a:menna:) Ar. “Öyledir, doğru, diyecek yok, inandık” anlamlarında bir onaylama sözü: “*Allah tektir ve birdir, amenna!*” –A. Kabaklı (TS 2011, 113).

Âmin ünl. (*a: min*) *Ar. din b.* “Öyle olsun, Allah kabul etsin” anlamlarında, duaların arasında ve sonunda kullanılan bir söz (TS 2011, 115).

Amma bağ. *Ar.* > **amma da yaptın ha!** Söylenen bir söze pek inanılmadığını ve şaşıldığını anlatan bir söz (TS 2011, 115).

Ana a. > **anam! 1)** sese verilen tona göre şaşma, beğenme, acı, üzüntü vb duygular anlatan söz; **2) tkz.** Kadın erkek, büyük küçük herkese karşı kullanılan bir seslenme sözü: *Dur, anam, saçını düzeltelim!* (TS 2011, 117)

Ana a. > **anam avradım olsun!** *argo* birini kesin olarak inandırmak için söylenen çok kaba bir ant sözü: “*Hele günümü doldurup çıkayım, ben ona gösteririm. Onu gebertmezsem anam avradım olsun, derdi.*” – Halikarnas Balıkcısı (TS 2011, 117).

Ana a. > **anam babam** içtenlik bildiren bir söz: *Bilir miyim ben anam babam!* (TS 2011, 117)

Ana a. > **anamın (veya anasının) ak sütü gibi (helal olsun)** “anamın sütü bana nasıl helal ise bu da sana öyle helal olsun” anlamında kullanılan bir söz: “*Şimşek gibi çakan ağırlardan beni kurtarsınlar, servetimin yarısını anamın ak sütü gibi vereyim.*” –R. N. Güntekin (TS 2011, 117).

Ana a. > **anan yahşi baban yahşi** birini, bir işe razı etmek için onu övmek amacıyla söylenen bir söz. (TS 2011, 117)

Ana a. > **anasını eşek kovalasın!** *kaba* sözü edilen kimse veya iş için bıkkınlık, dikkate almama ve umursamama anlatan bir söz (TS 2011, 118).

Ana a. > **anasını sat! (veya satayım!)** *hlk.* “önem verme (vermem), aldırma (aldırmam), umursama (umursamam)” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 118).

Ay (I) ünl. Birdenbire duyulan acı, ağrı, şaşırma, ürkme veya sevinç anlatan bir söz: *Ay! Sen mi idin? Ay, ne güzel!* (TS 2011, 194)

Ayak, -ğı a. > **ayağına sağlık** “gelmen çok memnun etti” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 196).

Ayak, -ğı a. > **ayağını (veya ayaklarını) öpeyim** *hlk.* “yalvarırım” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 196).

Ayak, -ğı a. > **ayağının (veya ayaklarının) altını öpeyim** “yalvarırım” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 196).

Ayıp a. Ar. > ayıptır söylemesi 1) “bunu söylemek size karşı saygısızlık olacak ancak söylemek zorundayım” anlamında özür dilemek için kullanılan bir söz: “*Ayıptır söylemesi, muzundan dalağına kadar ne bulurlarsa yedirdiler.*” –A. Ümit. **2)** “övünmek gibi olmasın ama” anlamında kullanılan bir söz: *Ayıptır söylemesi, akşam kuzu dolması yedik* (TS 2011, 204).

Ayol ünl. tkz. > Genellikle kadınların kullandığı bir seslenme sözü: “*Ayol, bu kaçınıcı duruş?*” –R. N. Güntekin (TS 2011, 208).

B

Baba a. > babam! tkz. 1) sese verilen tona göre şaşma, beğenme acı, üzüntü vb. duygular anlatan söz; **2)** kadın erkek, büyük küçük herkese karşı kullanılan bir seslenme sözü: *Sen bildiğini söyle babam, alt yanını ben getiririm!* (TS 2011, 219)

Baba a. > babam sağ olsun bir çocuğun babasına, yaptığı yardımlardan dolayı takdir amacıyla söylediği bir söz (TS 2011, 219).

Baba a. > babamın adı Hıdır, elimden gelen budur “gücüm ancak bu kadarını yapmaya yeter” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 219).

Baba a. > babana rahmet tkz. yapılan bir iş, bir davranış karşısında “Allah senden razı olsun.” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 219).

Bana zm. > bana bak! tkz. “beni dinle” anlamında kullanılan bir seslenme ve gözdağı sözü: *Bana bak, karışmam sonra!* (TS 2011, 249)

Bana zm. > bana da ... demesinler bir işin kesinlikle yapılacağını belirtmek için söylenen bir söz: “*Fırat’ın iki yakasını birbirine bağlamazsam bana da vali demesinler.*” –A. Kulin (TS 2011, 249)

Basmak, -ar (-e) > bas! (veya bas git!) argo “çekil, yürü, git, defol!” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 262).

Baş (I) a. > başı için “çocuğumuzun başı için, annenizin başı için” vb. sözlerde değerli bir kişi ortaya konarak kullanılan ant veya yalvarma sözü: *Aman Ali Bey’in başı için beni de ele vermeyin.*” –M. C. Kuntay (TS 2011, 265).

Baş (I) a. > başım gözüm üstüne belirtilen istekler içtenlikle yapmayı kabul etmeyi anlatan bir söz (TS 2011, 266).

Baş (I) a. > **başım la beraber** memnunlukla, seve seve: “*Ben de postu senin eve sererim. A, gel Sedat, başım la beraber.*” –S. F. Abasıyanık (TS 2011, 266).

Baş (I) a. > **başına çalsın** birine verilmek istenen bir şeyin öfke ve nefretle geri çevrildiğini anlatmak için kullanılan bir söz (TS 2011, 266).

Baş (I) a. > **başında paralansın** yapılan bir iyilik çok söylendiğinde o iyiliğin artık istenmediğini belirten bir söz (TS 2011, 267).

Bereket a. Ar. > **bereket ki** (veya **bereket versin ki**) “iyi ki, Tanrı’ya şükür ki” anlamında kullanılan bir söz: “*Bereket versin ki padişahın cellatları kapıya dayanmadılar.*” –İ. O. Anar (TS 2011, 312).

Bereket a. Ar. > **bereket versin 1)** para alan kimsenin söylediği iyi dilek sözü; **2)** bir kimsenin bir durumundan hoşnutluğunu anlatan söz: “*Bereket versin gece bu kır yolu تنها idi.*” –H. R. Gürpınar (TS 2011, 312)

Berhudar sf. (berhuda:r) far. esk. > **berhudar ol!** “iyi günler göresin” anlamında kullanılan bir iyi dilek sözü: “*Fahim Bey’in kısa boylu, ak sakallı babası, berhudar ol oğlum, gel seni alınından öpeyim, demiş.*” –A. Ş. Hisar (TS 2011, 312)

Bırakmak (-i) > **bırak Allah’ını seversen** bir kimse veya nesnenin değersizliğini belirtmek için kullanılan bir söz (TS 2011, 329).

Bırakmak (-i) > **bırak ki** varsay ki: “*Filan hekim, dediler, geldi baktı, anlamadı / Bırak ki anlasalar var mı çare hiç, ne gezer*” –M. A. Ersoy (TS 2011, 329).

Billahi ünl. (billa:hi, l ince okunur) Ar. **1.**Vallahi. **2.** “İnan olsun” anlamında kullanılan bir söz: “*Rica ederim komiser Efendi, dedi, billahi paradan puldan kaçınmıyorum.*” –R. N. Güntekin (TS 2011, 343).

Boğaz a. > **boğaz ola hlk.** “afiyet olsun, yarasın, bereketli olsun” anlamında kullanılan bir iyi dilek sözü (TS 2011, 370).

Bok a. > **bok canına olsun kaba** bıkılan, kötülüğü görülen şeyler için kullanılan bir sövgü sözü (TS 2011, 374).

Bonjur ünl. Fr. **1.** Günaydın, merhaba: “*Adam, odadan içeri bir fırtına gibi girdi, bonjur, dedi.*” –N. Hikmet. **2. a. esk.** Uzun siyah ceketle, çizgili pantolondan oluşan erkek giysisi: “*Milas’ın en iyi terzisine yaptırdığım*

bonjurumu giyerek memurlar arasına katılıyor, yaşlı başlı insanlardan ... akran muamelesi görüyorum.” –R. N. Güntekin (TS 2011, 377).

Boy (I) a. > (kızın) boyu bacadan mı aştı? “daha evlenecek yaşta değil” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 386).

Boy (I) a. > boyu devrilsin (veya devrilesi) “ölsün” anlamında kullanılan bir ilenme sözü (TS 2011, 386).

Boy bos a. > boyu boşu devrilsin (veya devrilesi) “ölsün” anlamında kullanılan bir ilenme sözü (TS 2011, 388).

Boyun, -ynu a. > boynu altında kalsın! “ölsün, gebersin!” anlamında kullanılan bir ilenme sözü: “*Hay, dedi, o arabacı amcanın boynu altında kalsın.*” –O. C. Kaygılı (TS 2011 390).

Bravo ünl. (bra'vo) İt. “Aferin, yaşa” anlamlarında beğeni bildiren bir söz (TS 2011, 400).

Bre ünl. Rum. esk. 1. “Ey, hey” anlamında kullanılan bir seslenme sözü: “*Bre Arslan Bey! Sen bu işi kolay mı sanırsın?*” –S. Çokum. **2.** “Be” yerine kullanılan bir seslenme sözü. **3.** “Vay” anlamında şaşma bildiren bir seslenme sözü. *Bre, bu ne büyük gemi!* **4.** Şaşkınlık, coşku anlatan bir seslenme sözü. **5. bağ.** Tekrarlanan iki emir kipi arasına getirilerek işin sürekliliğini anlatan bir söz: “*Öyle bir yol ki git bre git bitmez. Gez bre gez. Dolaş bre dolaş.*” –A. Rasim (TS 2011, 400).

Bu sf. > bu ne perhiz bu ne lahana turşusu! “sözleri, davranışları birbirini tutmuyor, çelişiyor” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 402).

Bu sf. > bundan iyisi can sağlığı “bundan daha iyisi olamaz” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 402).

Buyurmak (-i, -e) > buyur! 1) “buyurun!” anlamında kullanılan bir seslenme sözü; **2)** “anlamadım, sözünüzü tekrarlayınız!” anlamında kullanılan bir seslenme sözü; **3)** “söyleyiniz, emrediniz!” anlamında kullanılan bir seslenme sözü (TS 2011, 420).

Buyurmak (-i, -e) > buyurun cenaze namazına! şaka beklenmedik kötü bir durum karşısında üzüntü anlatan söz (TS 2011, 420).

Büyükük, -gü a. > büyükük sende kalsın “karşı taraf kıymet bilmese de sen yine de affet” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 428).

C

Can a. Far. > can baş üstüne istenilen şeyin büyük bir memnunlukla yapılacağını anlatan bir söz (TS 2011, 437).

Can a. Far. > cana geleceğine mala gelsin “canı korumak için mal feda edilir” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 438).

Can a. Far. > canı cehenneme sevilmeyen bir kimse için duyulan öfke ve nefreti bildiren bir söz (TS 2011, 438).

Can a. Far. > canı çıkasica “büyük zarara ve kötülüğe uğrasın, perişan olsun, ölsün” anlamında kullanılan bir ilenme sözü (TS 2011, 438).

Can a. Far. > canı çıksın! “ölsün, gebersin” anlamında kullanılan bir ilenme sözü (TS 2011, 438).

Can a. Far. > canı isterse “kabul etmezse etmesin” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 438).

Can a. Far. > canı sağ olsun! üzülmeye gerek olmadığını karşı tarafa bildirilmesi için kullanılan iyi dilek sözü: “*Bin lira olur mu? Olmazsa canın sağ olsun, güle güle, dedi.*” –Y. K. Beyatlı (TS, 2011, 438).

Can a. Far. > canı yok mu? Katlanılan sıkıntı, başkalarına örnek olsun diye söylenen bir söz: *Onun canı yok mu, sabahtan beri çalışıyor* (TS 2011, 439).

Can a. Far. > canım 1) canımdan çok sevdiğim: “*Gitme canım oğul, uyma bu akıllara.*” –T. Dursun K. **2)**(*ca:nım*) çok güzel, çok değer verilen: “*İnsanlar bir zamanlar şu canım sürahilerden su içerlerdi.*” –S. F. Abasıyanık (TS 2011, 439).

Can a. Far. > canım ciğerim “çok sevdiğim” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 439).

Can a. Far. > canımın içi çok sevilen bir kimse için kullanılan bir söz: “*Gel benim canımın içi, gel yanıma.*” –O. V. Kanık (TS 2011, 439).

Can a. Far. > canın isterse “dilediğin gibi olsun, sen bilirsin, bana göre hava hoş” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 439).

Can a. Far. > canına rahmet “Allah rahmetini esirgemesin” anlamında kullanılan iyi dilek sözü (TS 2011, 439).

Can a. Far. > canma tükürdüğümün (veya üfürdüğümün) argo kızgınlık ve öfke belirten bir söz (TS 2011, 439).

Can a. Far. > **canına yandığım** (veya **yandığımın**) *argo* sevgi, hayranlık, öfke vb. duygular anlatan bir söz: “*Hep böyle canına yandığımın, hep geç kalırım, hep treni kaçıdırırım.*” –N. Hikmet (TS.2011, 439).

Can a. Far. > **canlar!** Yakınlık duygusuyla söylenen bir seslenme sözü: “*Canlar! Açık olsun bahtınız.*” –E. B. Koryürek (TS 2011, 440).

Cana ünl. (ca:na:) Far. esk. “Ey sevgili” anlamında kullanılan bir seslenme sözü: “*Esiriaşkın olmuşum cana!*” –M. C. Anday (TS 2011, 440)

Can feda ünl. mec. Çok imrenilen iyi veya güzel şeyler, davranışlar karşısında söylenen bir söz, can kurban (TS 2011, 441).

Cehennem a. Ar. > **cehennem ol!** “Defol” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 449).

Cehennem a. Ar. > **cehenneme kadar yolun var** “ defolsun, istediği yere kadar gitsin” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 449).

Cet, -ddi a. Ar. > **ceddine** (veya **yedi ceddine**) **lanet** “soyun sopunla birlikte Tanrı cezanızı versin!” anlamında kullanılan bir ilenme sözü (TS 2011, 456).

Cet, -ddi a. Ar. > **ceddine rahmet** “aferin, Tanrı senden razı olsun” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 456).

Cık ünl. hlk. “Yok, olmaz” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 460).

Civan a. Far. > **civanım!** Sevgi bildiren bir seslenme sözü (TS 2011, 469).

Çekmek, -er (-i, -e) > **çek!** (veya **çek arabanı!**) *hkr.* “git buradan” anlamında kullanılan bir söz: “*Ben şimdi boyamı düşünüyorum? Çek arabanı şuradan diyecektim, diyemedim.*” –O, V. Kanık (TS 2011, 514).

Çene a. Far. > **çenen tutulsun!** şom ağızlılara “söyleyemez ol!” anlamında kullanılan bir ilenme sözü (TS 2011, 519).

Çocuk a. > **çocuklar!** *tkz.* “arkadaşlar” anlamında kullanılan bir seslenme sözü (TS 2011, 556).

Ç

Çok sf. > **çok şey!** Şaşma anlatan bir söz (TS 2011, 559).

Çok sf. > **çok şükür** Tanrı’nın verdiği nimetlerden hoşnutluğu anlatan bir söz: “*Sonra, çok şükür biz de bu dünyada bir şeyler gördük, diyerek rahat rahat ölür.*” –B. R. Eyüboğlu (TS 2011, 559).

Çüş ünl. **1.** Yürüyen eşeği durdurmak için söylenen söz. **2.** *argo* Yakışıksız bir davranış karşısında söylenen kaba bir söz (TS 2011, 573).

D

Dadaş a. **1.** Erkek kardeş. **2.** *mec.* Delikanlı, yiğit kimse: “*Su katılmamış bir dadaştı ve politika ile uğraşmamıştı.*” –T. Buğra. **3.** *ünl. hlk.* Yakın dostlar için kullanılan bir seslenme sözü (TS 2011, 576).

Daha z.f. > **daha iyisi can sağlığı** “bulunabileceklerin en iyisi oldu” anlamında kullanılan bir söz: “*Tertemiz sıcacık bir oda. Daha iyisi can sağlığı.*” –A. İlhan (TS 2011, 580).

Daha z.f. > **daha neler!** “hiç öyle şey olur mu?” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 580).

Damar a. > **damarı kurusun!** birinin huysuzluğuna öfkelenildiğinde söylenen bir ilenme sözü (TS 2011,589).

Davranmak (nsz) > **davranma!** “kımıldama” anlamında kullanılan bir tehdit sözü (TS 2011,600).

Değmek, -er (I) (-e) > **değme gitsin** “anlatılması güç, anlatılamaz” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 612).

Değmek, -er (I) (-e) > **değme keyfine** söz konusu işten çok hoşlanıldığını anlatmak için kullanılan bir söz (TS 2011, 612).

Değmek, -er (I) (-e) > **değmesin yağlı boya!** Genellikle bir şey taşınırken kalabalıktan yol istemek için “açılın, çekilin, yol verin!” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 612).

Demek (nsz) > **deme!** (*de'me*) “gerçek mi?”, “yok canım!” anlamında kullanılan bir şaşma sözü (TS 2011, 619).

Demek (nsz) > **deme gitsin** “anlatılması güç, anlatılamaz” anlamında kullanılan bir söz: *Öyle sevindim ki deme gitsin* (TS 2011, 619).

Demek (nsz) > **der oğlu der** bir şeyin sürekli söylendiğini anlatan bir söz (TS 2011,618).

Destur a. Far. esk. **1.** İzin, müsaade. **2.** *ünl. (destu:r)* “Yol verin, savulun, izin verin” anlamlarında kullanılan bir söz. **3.** *ünl. (destu:r)* Karanlık, ıssız yerlere pis veya atık su dökerken cin çarpmasın diye yüksek sesle söylenen söz (TS 2011, 643).

Desturun *ünl. esk.* İğrenç veya ayıp bir söz söylemek zorunda kalındığında “affedersin” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011,643).

Dikkat Ar. 1. Duygularla düşünceyi bir şey üzerinde toplama, uyanıklık: “*Onun kalbini, haysiyetini kıracak sözler söylenmeden bu zarif hareketle her şeyin anlatılmış olması dikkate şayandır.*” –A. H. Çelebi. **2.** *ünl.* “Dikkat ediniz!” anlamında kullanılan bir uyarma sözü. **3.** İlgi, özen (TS 2011, 660).

Dil (I) a. > dili kurusun! “söz söyleyemez olsun!” anlamında kullanılan bir ilenme sözü (TS 2011,663).

Dil (I) a. > diline sağlık ağzına sağlık (TS 2011, 664).

Dil (I) a. > dilini eşek arısı soksun hoşla gitmeyen bir şey konuşan kimseye söylenen bir ilenme sözü (TS 2011, 664).

Dil (I) a. > dilini kedi (veya fare) mi yedi? “neden konuşmuyorsun?” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 664).

Din (I) a. Ar. > dinim hakkı için (veya aşkına) “dinimi tanık tutarım” anlamında kullanılan bir ant sözü: “*Şevki Bey dedi, dinin aşkına sen Romenlerin gemi yaptıklarını işittin mi?*” –M. Ş. Esendal (TS 2011,669).

Din (I) a. Ar. > dinime küfreden (veya söven veya dahleden) bari Müslüman olsa başkalarını eleştirirken kendisi de aynı yanlışı yapan kimse için kullanılan bir söz (TS 2011, 669).

Din (I) a. Ar. > dinine yandığım *argo* öfke, kızgınlık vb. duyguları belirtmek için kullanılan bir ilenme sözü (TS 2011, 669).

Duman a. > dumanı doğru çıksın “iyi ve güzel olmasa bile yönteme uygun olsun” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011,723).

Dünya a. (dünya:) Ar. > dünya ahret kardeşim (veya bacım) (olsun) bir kişiye kardeşlik duygusundan başka bir gözle bakılmadığını anlatan bir söz (TS 2011, 736).

Dünya a. (dünya:) Ar. > dünya durdukça durasın! “çok yaşa, Tanrı sana sonsuz bir ömür versin!” anlamında kullanılan bir iyi dilek sözü (TS 2011, 736).

Dünya a. (dünya:) Ar. > dünya Süleyman’a bile kalmamış “insan ne kadar zengin olursa olsun bu dünyada göçüp gidecektir, bu nedenle dünyaya bel bağlamamalıdır” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 736).

Dünya a. (dünya:) Ar. > dünya varmış sıkıntılı bir durumdan kurtulan kimsenin söylediği söz: *İçerisi zindan gibiydi, oh burada dünya varmış!* (TS 2011, 736).

Dünya a. (dünya:) Ar. > dünya yıkılsa umurunda değil “hiçbir şeyle ilgilenmez, sorumsuz, kaygısız” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011,736).

Dünya a. (dünya:) Ar. > dünyanın sonu değil “her şey daha bitmedi, umut var” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 736).

E

E ünl. 1. (e:) Başına getirildiği cümledeki kavrama göre çeşitli tonlar olarak bir takım duygular anlatan bir söz: *E, artık bu söze diyecek yok!* **2. (e:)** Soru vurgusuyla şaşma ve merak anlatan bir söz: *E, sonra!* **3. (e:)** Ardından gelecek söz ve davranışları öğrenmek amacıyla soru kavramı taşıyan, bir beklentiyi içeren bir seslenme sözü. **4.** “*Öyle ise, öyle olunca, mademki öyle*” anlamlarında bir söz: *E, gitsin. E, şimdi bu olmayacak mı?* (TS 2011, 751).

E ünl. > e mi! “olur mu?” anlamında kullanılan bir tembih veya istek sözü: “*Kıymetli tutuyorsun, değil mi, bu sevgimi? / Yalvarırım beni hep titreyerek sev, e mi!*” –E. B. Koryürek (TS 2011, 751).

Edeb, -bi a. Ar. edeb > edep yahu kötü davranışlarda bulunanlara “utan, edebini takın” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 754).

Edeb, -bi a. Ar. edeb > edeptir söylemesi hlk. “affedersiniz, söylemesi ayıptır ama” anlamında kullanılan bir söz: *Edeptir söylemesi, donuna kaçırmış* (TS 2011, 754).

Efendi a. Rum. 1. Günümüzde bey unvanından farklı olarak özel adlardan sonra kullanılan ikinci derece bir unvan: “*Yeni ev, Rüstem Efendi’ye kiraya verildi.*” **2.** Buyruğu yürüten, söz geçen kimse: “*Köylü milletin efendisidir.*” –Atatürk. **3.** Koca: “*Bizim efendi artık geceleri de eve gelmiyor.*” –C. Uçuk. **4. ünl.** Hizmetlilere seslenilirken kullanılan bir söz. **5. ünl.** Erkekler için kullanılan bir seslenme sözü: “*Efendi! Allah’ın emriyle kızını bana ver.*” –S. F. Abasıyanık. **6. sf. Mec.** Görgülü, nazik, kibar. **7. esk.** Eğitim görmüş kişiler için özel adlardan sonra kullanılan unvan (TS 2011, 757).

Efendi a. Rum > efendime söyleyeyim 1) söz söylerken gerekli kelimeyi bulamayan bir kimsenin kullandığı bir söz: “*Efendime söyleyeyim, sütlü bir mısır kebabı derken bir sivrisinek bulutudur havalanmış çeltik batağından.*” B. R. Eyuboğlu. **2)** örnek olarak, mesela (TS 2011, 757).

Efendim ünl. (efe'ndim) 1. Bir sesleniş karşısında “buradayım” anlamında kullanılan bir söz: *Hasan! –Efendim!* **2.** Anlaşılmayan bir sözü tekrarlatmak için söylenen bir söz: *Ne, ne, ne, ne dediniz efendim!* **3.** Karşı çıkma, paylama cümlesini pekiştirmek için söylenen bir söz: “*Olur mu, efendim! Bu ne sorumsuzluktur, bu ne hafifliktir böyle?*” –Z. Selimoğlu (TS 2011, 757).

Eh ünl. 1. “Olur, peki veya fena değil” anlamlarında kullanılan bir söz: *Eh! Bize gerekli olan da o; bütçemizi doğrultur, pansiyoner olmaktan vazgeçeriz.*” A. İlhan. **2.** Bezginlik anlatan bir söz: “*Eh! Dün geceki kafayla bu kadarı olacaktı elbet!*” –N. Cumalı (TS 2011, 764).

Ekmek (I) a. > ekmek çarpsın! karşısındakini inandırmak için edilen yemin (TS 2011, 767).

Eksik sf. > eksik olma! “var ol, sağ ol!” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 771).

Eksik sf. > eksik olmasın “sağ olsun, var olsun” anlamında kullanılan bir söz: “*Bir sürü dedikodudan çekindim, eksik olmasın muhtar pek açgözlü değilmiş.*” –A. Gündüz (TS 2011, 771).

Eksik sf. > eksin olsun 1) “gereği yok” anlamında kullanılan bir söz: *Böyle yardım eksik olsun.* **2)** “ölsün” anlamında kullanılan bir ilenme sözü (TS 2011, 771).

El (I) a. > el öpenlerin çok olsun! eli öpülen kimsenin söylediği iyi dilek sözü (TS 2011, 774).

El (I) a. > elden gel! argo 1) ver! *Elden gel bakalım iki papeli.* **2)** tkz. kutlamak amacıyla söylenen bir söz (TS 2011, 775).

El (I) a. > elden ne gelir? Çaresiz bir durumda yapılacak bir şey olmadığını anlatan bir söz: “*Elden ne gelir, merdivenden düşüp ayak kırılırsa.*” –A. K. Tecer (TS 2011, 775).

El (I) a. > eli kırılınsın! “eli tutmaz olsun, eli bir iş göremez olsun!” anlamında kullanılan bir ilenme sözü (TS 2011, 776).

El (I) a. > eli kurusun! “eli tutmaz olsun, eli bir iş göremez olsun!” anlamında kullanılan bir ilenme sözü (TS 2011, 777).

El (I) a. > eline (veya **elinize** veya **ellerinize**) **sağlık** el emeği ile güzel bir ley yapana söylenen iyi dilek sözü (TS 2011, 778).

El (I) a. > elini ayağımı öpeyim “çok yalvarırım” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 778).

El (I) a. > eller yukarı! “ellerini kaldırarak teslim ol” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 778).

El (I) a. > ellerim yanıma gelsin “Allah canımı alsın ki doğru söylüyorum” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 778).

El (I) a. > elleri (veya **ellerin**) **dert görmesin** “ellerine sağlık” anlamında kullanılan bir iyi dilek sözü: “*Havluyu geri aldığı zaman, oh rahatladım, ellerin dert görmesin, dediği duyuldu.*” –N. Cumalı (TS 2011, 778).

El (III) a. > el mi yaman bey mi yaman? el yaman! “baştaki ne kadar güçlü görünürse görünsün, asıl güç halktadır” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 779).

Elaman ünl. Ar. Bezginlik ve sızlanma anlatan bir söz: “*Dostlardan, yemişlerden, Hıristaki Pasajının güllerinden, zambaklarından elaman!*” –S. F. Abasıyanık (TS 2011, 780).

Elhamdülillah a. Ar. “Allah’a şükür” anlamında kullanılan bir söz: “*Seni gördük, bin şükür elhamdülillah ama kızını göremiyoruz.*” –H. R. Gürpınar (TS 2011, 787).

Elinin körü a. Bıktırıcı, usandırıcı durum karşısında kullanılan bir azarlama sözü (TS 2011, 788).

Elveda ünl. Ar. 1. Bir daha kavuşulamayacağı düşünülen bir şeyden ayrılırken kullanılan bir söz: *Elveda ey güzel günler!* **2.** Bir daha karşılaşılmayacak biçimde ayrılırken “Allah’a ısmarladık, Allah’a emanet olun” anlamlarında kullanılan bir söz (TS 2011, 791).

Erkeklik a. > erkeklik öldü mü? “haksızlığa karşı koymak, mertlik göstermek gerekiyor” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 811).

Erkeklik *a.* > **erkeklik sende kalsın!** “karşısındakinin yakışıksız davranışına uyup da tatsızlık çıkarma, efendice davran” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 811).

Ervah *ç. a. Ar. esk.* > **ervahına yuf olsun!** “ yazıklar olsun, Allah kahretsin!” anlamında kullanılan bir ilenme sözü: “*Allah müstahakkını versin, gelmişime de geçmişime de ervahıma da yuf olsun!*” –S. M. Alus (TS 2011, 813).

Estağfurullah *ünl. Ar.* İncelik ve alçakgönüllülük göstermek üzere teşekkür edilen veya övülen bir kimsenin söylediği bir söz (TS 2011, 821).

Etmek (*nsz*) > **etme** (veya **etme yahu**) şaşılacak durumlarda “öyle mi, doğru mu, gerçek mi?” gibi anlamlar bildiren bir söz (TS 2011, 832).

Etmek (*nsz*) > **etme eyleme** bir davranış karşısında “yapma” anlamında kullanılan bir söz: “*Aman etme, aman etme eyleme, şuradan şuraya tek adım atma, saraydan çıkma!*” –N. F. Kısakürek (TS 2011, 833).

Evet *e. 1.* “Öyledir” anlamında kullanılan bir doğrulama veya onaylama sözü, olur, oldu, peki, tamam, ya, beli, ha, he: “*Evet, bu haşin en canlı noktası buradadır.*” –Y. K. Beyatlı. **2.** Olumlu cümlelerde anlamı pekiştiren bir söz. **3.** Sözü açan veya bağlayan bir söz: “*Evet, işverenlik görevini hiç de başarıyla yerine getiremiyordum. İlk tekdiri almıştım.*” –A. Ağaoğlu (TS 2011, 835).

Ey *ünl. 1.* Kendisine söz söylenen kimse veya kimselerin dikkati çekilmek istendiğinde adın başına getirilen ve uzatılabilen bir seslenme sözü: *Ey arkadaş!* **2.** Usanç anlatan bir seslenme sözü: *Ey, artık çok oluyorsun* (TS 2011, 840).

Eyvah *ünl. Far.* Beklenmedik, kötü, hoş gitmeyen bir haber veya olay karşısında duyulan acınma, üzülmeye sözü: “*Eyvah, ne yer ne yâr kaldı!*” –A. H. Tarhan (TS 2011, 841).

Eyvallah *a. 1.* “Allah’a ısmarladık” anlamlarında kullanılan bir seslenme sözü: “*Benden eyvallah! Yarın erkenden yola çıkacağım, diyerek kalktı.*” –N. Cumalı. **2.** “Teşekkür ederim” anlamında kullanılan bir söz. **3.** “Kabul ediyorum, razıyım” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 841).

Eyyam *ç. a. Ar. esk.* > **eyyam ola!** “havanın iyi olmasını dilerim” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 841).

F

Feda a. (feda:) Ar. > feda olsun! “varsın gitsin, uğruna yok olsun!” anlamında kullanılan bir söz: “*Böyle harmancı çingeneler, sana düzinelerce feda olsun!*” –O.C. Kaygılı (TS 2011, 856).

Fesüphanallah ünl. Ar. Süphanallah: “*Fesüphanallah! Dünyada böyle kadın var ha!*.” –R. H. Karay (TS 2011, 864).

G

Geçmek (-er) > geç! (veya **geç efendim!**) “kulak asma, önem verme!” anlamında kullanılan bir söz: “*Biz ev yaptırdık ama sen bize bakma, bizim paramız vardı. Geç efendim geç, bu işler sizin gibilerin harcı değil.*” –N. Kurşunlu (TS 2011, 918).

Geçmiş sf. > geçmiş ola “o fırsat bir daha ele geçmez” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 918).

Geçmiş sf. > geçmiş olsun hastalananlara, kaza geçirenlere, beklenmedik büyük bir olumsuz durumdan kurtulanlara veya hapishaneye girenlere söylenen iyi dilek sözü: “*Geçmiş olsun ağabey, ne oldu sana böyle?*” –O. C. Kaygılı (TS 2011, 918).

Gelmek (-den, -e; nsz) > gel de (veya **gelsin de**) “elinde ise” anlamında kullanılan bir söz: *Sen gel de bu işe kızma. Gelsin de bu işin içinden çıksın bakalım* (TS 2011, 924).

Gelmek (-den, -e; nsz) > gel keyfim gel büyük bit memnunluk ve alay anlatan bir söz: “*Oh, artık sabahın bu vaktinde güneş henüz doğarken bu serin harman yerinde, gel keyfim gel.*” –O. C. Kaygılı (TS 2011, 924).

Gidi ünl. 1. Azarlama sözü: *Seni gidi seni!* **2. sf. hlk.** Ahlıksız, pezevenk (TS 2011, 945).

Göz a. > gözü çıkasica “kör olsun, görmez olsun” anlamında kullanılan bir ilenme sözü (TS 2011, 979).

Göz a. > gözü dönesi “geberesi” anlamında kullanılan bir ilenme sözü (TS 2011, 979).

Göz a. > (bir şeyin) gözü kör olsun tkz. 1) bazı zorunlu durumlarda zararı istemeyerek kabullenmeyi anlatan bir söz; **2)** ihtiyaç duyulan şeyin yokluğunda söylenen bir söz: *Paranın gözü kör olsun* (TS 2011, 980).

Göz a. > gözüm! Gözümün nuru (TS 2011, 981).

Göz a. > **gözüm çıksın** (veya **kör olsun**) bir şeyin doğruluğuna inandırmak için edilen ant (TS 2011, 981).

Göz a. > **(birini) gözüm görmesin** “bana görünmesin, yüzünü görmek istemem” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 981).

Göz a. > **gözün aydın!** sevinçli bir olay dolayısıyla kullanılan bir kutlama sözü (TS 2011, 981).

Göz a. > **gözün ... görsün** bir şey övülerek gösterilmek veya anlatılmak istendiğinde söylenen bir söz: *Gel, gözün araba görsün. Gözün insanlık görsün* (TS 2011, 981).

Göz a. > **gözüne dizine dursun** nankörlük eden birine “Allah nankörlüğünün cezasını seni kör ve kötürüm ederek versin” anlamında söylenen bir ilenme sözü: “*Yaptığım iyilik gözünüze dizinize dursun.*” –S. F. Abasıyanık (TS 2011, 981).

Göz a. > **gözünü sevdiğim** okşamalık olarak kullanılan bir söz (TS 2011, 982).

Göz a. > **gözünü toprak doyursun** kendinden olan veya kendisine verilen şey ne kadar çok olursa olsun, bununla yetinmeyenler için söylenen bir ilenme sözü (TS 2011, 982).

Göz nuru a mec. > **gözümün nuru** sevgi anlatan bir seslenme sözü, nuruaynım, nuruçeşmim, nurudidem (TS 2011, 987).

Güle güle *zf.* **1.** Gülerek. **2.** “Üzüntüsüz bir hayat sürerek, gönül ferahlığı ile (giy, otur, kullan, büyüt, vb)” anlamlarında bir iyi dilek sözü: “*Bu yüzükle bu pırlanta küpe benim sana yadigârım olsun. Güle güle kullan!*” –A. Rasim. **3.** Vedalaşma sırasında kalanın söylediği söz, devletle (TS 2011, 998).

Gülmek (nsz) > **güler misin, ağlar mısın!** Hem gülünecek hem üzülecek nitelikteki şaşırtıcı olaylar karşısında söylenen bir söz (TS 2011, 999).

Gülmek (nsz) > **gülerim** (veya **güleyim bari!**) yersiz görülen bir düşünceye karşı hafifseme olarak söylenen bir söz (TS 2011, 999).

Gün a. > **gün doğmadan neler doğar** “beklenmedik bir sırada umut verici durumlarla da karşılaşma imkânı vardır” anlamında kullanılan bir söz:

“Değişiveren şartlar karşısında gün doğmadan neler doğar diye düşündüğü çok olmuştu.” –A. Kulin (TS 2011, 1002).

Gün *a.* > **gün ola harman ola** “bir gün onun da zamanı gelir” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1003).

Günah *a.* (*güna:hı*) *Far.* > **günah benden gitti** (veya **gitsin**) “ben görevimi yaptım, bundan sonrası için sorumluluk kabul etmem” anlamında kullanılan bir söz: “*Seni göreyim söyleyeyim, dedim de günah benden gitsin!*” –N. Cumalı (TS 2011, 1004).

Günah *a.* (*güna:hı*) *Far.* > **günahı** (veya **günahı vebali**) **boynuna** “ben karışmam, sorumluluk sana veya ona düşer” anlamında kullanılan bir söz: “*Günahı boynuna, doping de yapıyormuş.*” –H. Taner (TS 2011, 1004).

Günaydın *ünl.* **1.** “İyi sabahlar” anlamında sabahları söylenen bir selamlama sözü. **2.** *alay* Yeni mi farkına vardın? anlamında bir söz (TS 2011, 1004).

Güzel *sf.* > **güzelim** **1)** çok sevilen kimseye sevecenlikle yaklaşıldığında kullanılan bir söz; **2)** değer verilen, sevilen: “*Son yıllarda rant uğruna kurban edilen güzelim yerler arasına hem o çarşı hem balikhane girdi.*” –A. Kutlu (TS 2011, 1014).

H

Ha *ünl.* **1.** İstek uyandırmak için kullanılan bir söz: *Ha göreyim seni! Ha gayret!* **2.** (*ha:*) Şaşma anlatan bir söz: *Amma güzel ha! Öyle oldu ha!* **3.** (*ha:*) Dikkati çekmek, uyarmak için kullanılan bir söz: “*Sakın ha bir daha yapma! Sakın ha ağlamamı istemiyorum.*” –A. İlhan. **4.** (*ha:*) Bir şeyin birdenbire hatırlandığını veya kavrandığını anlatan bir söz: “*Ha, miralay arzu ederse o başka tabi!*” –A. İlhan. **5.** *bağ.* Tekrarlanarak kullanıldığında eşitlik anlamı veren bir söz: *Ha ben gelmişim ha o. Ha bağ ha bahçe ha tarla.* **6.** *bağ.* Bazen tekrarlanan bir emir kipinin tekrarları arasında yer alarak fiil ile anlatılan işin uzadığı ve bundan bıkkıldığı bildirilir: *Yürü ha yürü, yol bitmiyor ki.* **7.** *e. kaba* Evet. **8.** *tkz.* (*ha:*) Soru bildiren bir söz: *Sen de geldin ha?* (TS 2011, 1019).

Ha *ünl.* > **ha babam (ha)** **1)** karşısındakinin çabasını artırmak için kullanılan bir söz; **2)** sürekli olarak, durmadan: “*Camın arkasında oturmuş, ha babam fatura damgalayıp para üstü veriyor.*” –E. Şafak. “*Yirmi iki*

delikanlı kan ter içinde ha babam ha koşuyorlar.” –N. Hikmet (TS 2011, 1019).

Ha ünl. > **ha şöyle** yapılan bir işin beğenildiğini anlatan bir söz (TS 2011, 1019).

Ha ünl. > **ha şunu bileydin tkz.** “bunu çoktan anlaman, bilmen gerekirdi” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1019).

Haber a. Ar. > **haberim olsun!** Birine herhangi bir konuda uyarıda bulunmak için söylenen bir söz (TS 2011, 1020).

Hacet a. (ha:cet) Ar. > **hacet yok** “gerekliliği yok, gerekli değil, istemez” anlamında kullanılan bir söz: “*Hiç üzülmeysin, yemin etmenize de hiç hacet yok.*” –A. Ş. Hisar (TS 2011, 1021)

Had , -ddi a. Ar. esk. > **haddi mi** (veya **haddine mi düşmüş**) “onun bunu yapmaya yetkisi veya yeteneği yoktur” anlamında kullanılan bir söz: “*Haddine mi düşmüş senin, saçımın teline bile ulaşamazsın.*” –R. H. Karay (TS 2011, 1022).

Hadi ünl. (ha'di) Haydi (TS 2011, 1023).

Hadi ünl. > **hadi canım sen de** haydi canım sen de (TS 2011, 1023).

Hadi ünl. > **hadi oradan** haydi oradan (TS 2011, 1023).

Hadi hadi ünl. 1. “Kısa kes, işi uzatma, bizi aldatamazsın” anlamlarında kullanılan bir söz:

Hadi hadi! Ben seni bilirim, beni kandıramazsın. 2. Çabukluk, acele bildiren bir seslenme sözü: *Hadi hadi! Gidiyoruz. 3.* Geri çevirme, başından savma sözü: *Hadi hadi! Şimdi işim var* (TS 2011, 1023).

Hadisene ünl. (hadi'sene) Haydisene (TS 2011, 1023).

Hafazanallah ünl. (hafaza'nallah) Ar. Kötü bir durumdan uzak bulunmayı dilemek için “Allah bizi korusun” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1023).

Hah ünl. Olması istenen veya beklenen bir şey olur olmaz duyulan sevinç ve onama duygusunu anlatan bir söz: *Hah, Orhan da geldi! Hah, ben de bunu söyleyecektim!* (TS 2011, 1026).

Hah ünl. > **hah şöyle** ha şöyle: *Hah şöyle, biraz kendini göster!* (TS 2011, 1026).

Hak, -kkı (I) a. Ar. > **hakki için** kutsal şeyleri anlatan kelimelerden sonra getirilerek ant içmek için söylenen bir söz: *Tanrı hakkı için. Dinim hakkı için* (TS 2011, 1027).

Hak, -kkı (I) a. Ar. > **hakki var** “doğru düşünüyor, doğru söylüyor” anlamında kullanılan bir söz: *“Hakkınız var; dağ, çöl ve deniz hasreti dinmez hasretlerdenmiş.”* –R. H. Karay (TS 2011, 1027).

Hak öz. a. Ar. > **Hak getire** “yoktur, bulunmaz, ne arar” anlamında kullanılan bir söz: *“Senin gibi yakışıklı değildi. Boy bos desen Hak getire.”* –E. Şafak (TS 2011, 1027).

Hamdolsun ün. (ha’mdolsun) “Tanrı’ya şükürler olsun” anlamında hoşnutluk anlatan bir söz: *“Kızımı bugün taburcu ettiler. Hamdolsun hiçbir şeyi kalmadı.”* –N. F. Kısakürek (TS 2011, 1038).

Hangi sf. (ha’ngi) > **hangi akla hizmet ediyor?** “ne gibi bir düşünce ile böylesine olmayacak, mantıksız bir iş yapıyor?” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1042).

Hangi sf. (ha’ngi) > **hangi dağda kurt öldü?** Birisinden beklenmedik bir davranış görüldüğünde şaşma ve sitem bildirmek için kullanılan bir söz: *“Hangi dağda kurt öldü de sen beni aradın?”* (TS 2011, 1042).

Hangi sf. (ha’ngi) > **hangi rüzgâr attı?** bir yere uzun süre uğramamışken beklenmedik bir zamanda gelenlere sitem yollu söylenen bir söz (TS 2011, 1042).

Hani (I) zf. (ha’ni) 1. “Nerede, ne oldu, nerede kaldı” anlamlarında kullanılan bir söz: *“Çoban kaval çaldı sordu bülbüle / Sürülerim hani, ovam nerede?”* –Z. Gökalp. **2.** Karşıdakinin daha önceden bildiği bir şey kendisine hatırlatılmak istenildiğinde kullanılan bir söz: *“Kitap doğrusu görülecek nesneydi hani.”* –N. Hikmet. **3.** Verilen sözü hatırlatan sözün başına getirildiğinde sitem anlatan bir söz: *“Hani uykun vardı?”* –O. Kemal. **4.** Bazen “bari” anlamında kullanılan bir söz: *Hani benim kim olduğumu bilmeseydi.* **5.** “Doğrusunu söylemek gerekirse, kaldı ki, üstelik” anlamlarında kullanılan bir söz: *Benim sormam hani yârenlik olsun, anlarsınız ya!* –M. Ş. Esendal (TS 2011, 1043).

Hani (I) *zf. (ha'ni)* > **hani ya hani**: “Garson, hani ya kahve nerede? Bir saattir bekliyorum.” –A. Ş. Hisar (TS 2011, 1043).

Hani (I) *zf. (ha'ni)* > **hani yok mu** dikkati arkadan gelen söze çekmek için söylenen bir söz (TS 2011, 1043).

Haram *sf. Ar.* > **haram olsun!** “hayrını görme, görmesin!” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1045).

Haşa *ünl. (ha:şa:)* *Ar.* **1.** Bir durum veya davranışın kesinlikle kabul edilmediğini anlatan bir söz: *Siz böyle söylemişsiniz. Haşa! Ben öyle söylemedim.* **2.** Dine aykırı görülen bir ihtimalden söz edilirken kullanılan bir söz (TS 2011, 1056).

Haşa *ünl. (ha:şa:)* *Ar.* > **haşa huzurdan** (veya **huzurunuzdan**) uygunsuz bir şey söylemek zorunda kalındığında bağışlanma dileği anlatan bir söz: *Haşa huzurdan, o hayvan gibi davrandı* (TS 2011, 1056).

Haşa *ünl. (ha:şa:)* *Ar.* > **haşa sümme haşa** “öyle olmasına ihtimal yok, öyle değildir” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1056).

Hava *a. Ar.* > **(birine göre) hava hoş** “bir şeyin olmasıyla olmaması arasında fark yok” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1061).

Hava *a. Ar.* > **havan batsın** “böbürlenmen boşa çıksın” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1061).

Hay *ünl. 1.* İyi dilek, azarlama, şaşma ve sevinç bildirmede kullanılan bir söz: “Hay çok yaşayasınız sizler!” –R. N. Güntekin. **2.** Ey: “Hay Tanrı'm, sesine yaraşır bir yürek verseydin şu adama.” –E. Işınsoy (TS 2011, 1067).

Hay *ünl.* > **hay Allah!** şaşkınlık bildiren bir söz (TS 2011, 1067).

Hayda *ünl. (ha'yda)* **1.** Hayvanları harekete geçirmek için kullanılan söz. **2.** Şaşkınlık belirten bir söz (TS 2011, 1070).

Haydi *ünl. (ha'ydi)* **1.** İsteklendirmek, çabukluk belirtmek için kullanılan bir söz, hadi: “Haydi! Sen git, beni yalnız bırak, bu akşam iyi değilim.” –A. İlhan. **2.** Kabul ve onama bildiren bir söz. **3.** Hafifseme, alay etme belirten bir söz: “Haydi oradan be maskara. Bunları başkasına anlat!” –N. Cumalı. **4.** “Hoş görme” anlamında kullanılan bir söz: “Haydi gelmedi, bari bir haber gönderseydi!” **5.** *zf.* Haydi haydi: “Ne kadar

yaşayabilirdim? Altmış, yetmiş, doksan, haydi yüz sene.” –Ö. Seyfettin (TS 2011, 1070).

Haydi *ünl. (ha'ydi) > haydi canım sen de* “böyle şey olmaz, sana inanmam” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1070).

Haydi *ünl. (ha'ydi) > haydi oradan 1)* kovmak, azarlamak için kullanılan bir söz; **2)** haydi canım sen de (TS 2011, 1070).

Haydin *ünl. (ha'ydin) hlk.* Birden çok kişiyi isteklendirmek ve harekete geçirmek için kullanılan bir seslenme sözü: *Haydin çocuklar, gidelim artık!* (TS 2011, 1070).

Haydindi *ünl. (ha'ydindi)* “çabuk ol, acele et” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1070).

Haydisene *ünl. (haydise'ne) hlk.* Haydi sözünün buyurma, dilek bildiren pekiştirmeli biçimi, hadisene: *Haydisene! Ne duruyordunuz?* (TS 2011, 1070).

Hayfa *ünl. (ha'yfa:) Ar. esk.* “Eyvah, yazık, heyhat” anlamlarında kullanılan bir söz (TS 2011, 1070).

Hayhay *ünl. (ha'yhay)* “İsteyerek, seve seve, elbette” anlamlarında onama bildiren bir söz (TS 2011, 1070).

Hayıf *a. Ar. esk. 1.* Haksızlık, insafsızlık. **2.** Acınma, üzülmeye. **3. ünl.** “Vah, heyhat, yazık” anlamlarında kullanılan bir söz (TS 2011, 1070).

Hayır (I) *e. (ha'yır) Ar. 1.* “Yok, öyle değil, olmaz” anlamlarında onamama, inkâr bildiren bir söz: *Para var mı? –Hayır. – Yorgun musunuz? –Hayır. 2.* Olumsuz cümlelerde anlamı pekiştiren bir söz: *“Hayır, zaferimiz bir masal olmayacak.”* –F. R. Atay (TS 2011, 1070).

Hayır (II) *a. Ar. > hayır yok* “bir şey yararlı değil” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1071).

Hayır (II) *a. Ar. > hayırdır inşallah 1)* anlatılan bir rüyayı iyiye yormak için kullanılan bir söz; **2)** şaşma ve merak veren olgular karşısında söylenen bir söz: *“Hayırdır inşallah, rüya mı gördün böyle birdenbire?”* – Ö. Seyfettin (TS 2011, 1071).

Hayır (II) *a. Ar. > hayra alamet değil* uğursuz sayılacak bir olay için kullanılan bir söz: *“Bu hayra alamet değil, dedi vali, etrafındakilere.”* –A. Kulin (TS 2011, 1071).

Hayır (II) a. Ar. > **hayrını gör** yeni alınan bir şey için “güle güle kullan” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1071).

Hayırlı sf. > **hayırlı olsun 1)** “güle güle” kullan anlamında kullanılan bir söz; **2)** “hayırlar getirsin” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1071).

Hayırlı sf. > **hayırlısı ile** hayırlı olanı dilemek için söylenen bir söz (TS 2011, 1071).

Hayırlı sf. > **hayırlısı olsun** “en iyisi olsun” anlamında kullanılan bir iyi dilek sözü (TS 2011, 1071).

Hayret a. Ar. 1. Beklenmedik, garip bir şeyin sebep olduğu şaşkınlık, şaşırma: “*Konducu kadınların hayret içinde bakışıklarını görüp zamanı unuttu.*” –L. Tekin. **2. ünl.** Şaşılan bir şey karşısında söylenen söz: “*Hayret! Bu tür yakıştırmalardan tüyelerimin diken diken olduğunu sanırdım.*” –A. Ağaoğlu (TS 2011, 1073).

Hayrola ünl. (*ha'yrola*) “Ne var, ne oluyor” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1073).

Hazır sf. Ar. > **hazır ol!** esas duruşa geçilmesi için verilen komut (TS 2011, 1074).

Hazret a. Ar. 1. Yüce kabul edilen kimselerin adlarının başına saygı, övme, yüceltme amacıyla getirilen unvan: *Hazreti Ali. Hazreti Fatma.* **2. mec.** Adı söylenmeyen bir kimseden söz edilirken kullanılan bir söz: “*Bilen bilir, kolay okunan yazar değildir hazret.*” –R. Erduran. **3. mec.** Kullanıldığında bir kişinin küçümsendiğini anlatan bir söz. **4. ünl.** Genellikle erkekler arasında senli benli konuşmada kullanılan bir seslenme sözü: *Hazret! Şu kitabı uzatır mısın?* (TS 2011, 1077).

Hazret a. Ar. > **hazretleri** saygı duyulan kişilerin adlarını veya makamlarını gösteren söze başka unvanlarla birlikte getirilen bir söz: “*Gazi Paşa hazretlerinin beyanatını okumayanlar var.*” –T. Buğra (TS 2011, 1078).

He (II) e. hlk. Evet (TS 2011, 1078).

Helal sf. Ar. > **helal olsun 1)** bir hizmet veya özverinin istenilerek yapıldığını ve takdir edildiğini göstermek için kullanılan bir söz: “*Yol güzel, tarlalar cömert / Helal olsun yol parası*” –B. R. Eyuboğlu (TS 2011, 1080).

Helalühoş *sf. Ar. + Far.* Yapılmış bir iyilikten, yardımdan söz edilirken buna pişman olunmadığını anlatmak için söylenen **helalühoş olsun** cümlesinde geçen bir söz (TS 2011, 1080).

Hele *bağ. (he'le)* **1.** Özellikle: “*Ogün gelsin, neşemiz tazelensin de gör / Dünyayı hele sen bir barış olsun da gör*” –M. C. Anday, **2.** “Sonunda” anlamıyla geciken davranışları bildirmek için kullanılan bir söz. **3.** Uyarma, korkutma veya söz verme anlatan bir söz: “*Çağır hele arkadaşını, onunla da tanışalım, dedi.*” –A. Kulin (TS 2011, 1080).

Hele *bağ. (he'le)* > **hele bak** şaşkınlık veya dikkati çekmek için söylenen bir söz: *Hele bak nasıl çalışıyor* (TS 2011, 1080).

Hele *bağ. (he'le)* > **hele bir** *hele*: “*Hele bir tüccar ve komisyoncu ahbapça bir şey söylerse mahkeme kararı kadar hükmü olur.*” –F. R. Atay (TS 2011, 1080).

Hele *bağ. (he'le)* > **hele de** üstelik (TS 2011, 1080).

Hele *bağ. (he'le)* > **hele şükür!** “çok şükür” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1080).

Hele hele ünl. **1.** Karşısındakini söylemeye isteklendirmek için kullanılan bir söz: *Hele hele söyle! Daha neler olmuş.* **2.** Söylenen sözü pekiştirmek için kullanılan bir söz (TS 2011, 1080).

Hemşehri *a. Far.* > **hemşehrim!** “arkadaşım!” anlamında kullanılan bir seslenme sözü (TS 2011, 1083).

Hey ünl. **1.** Seslenmek veya ilgi ve dikkat çekmek için söylenen bir söz: *Hey, çocuklar! Gelin bakalım. Hey arkadaş! Ayağıma basıyorsun.* **2.** Sitem, yakınma, azar, beğenme vb. çeşitli duyguları anlatan cümlelerde kullanılan bir söz: *Hey talih! Böyle mi olacaktı? Hey akılsız çocuk! Ateşi ne diye ellersin? Hey Allah'ım! Bu ne güzellik* (TS 2011, 1089).

Hey ünl. > **hey gidi (hey)** çeşitli duyguları pekiştiren veya özlem ve acınma bildiren bir söz: “*Hey gidi gençlik hey! Unutulmaz günlerdi onlar, Yenikapı'ya, meyhanelere indik mi şöyle bir.*” –A. İlhan (TS 2011, 1089).

Heyhat ünl. (*heyha:t*) *Ar.* “Yazık, ne yazık” anlamında kullanılan bir söz: “*Öyleyse size de iyi seyahatler, iltifatında bulunmuştu ve bu söz – heyhat!- Atatürk'ün ağzından işittiğim son söz olmuştu.*” –Y. K. Karaosmanoğlu (TS 2011, 1091).

Hırlı *sf. hlk.* > **hırlı mıdır hırsız mıdır?** bir kimsenin ahlakı, kişiliği hakkında kuşku duyulduğunda kullanılan bir söz: *Ben onu tanımıyorum; hırlı mıdır, hırsız mıdır?* (TS 2011, 1093)

Hikmet *a. Ar.* > **hikmetinden sual olunmaz 1)** “sonucunun sebebi sorulmaz, araştırılmaz” anlamında kullanılan bir söz; **2)** “Allah’ın yaratıcı gücü karşısında sebep aranmaz” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1100).

Hilaf *sf. (hila:fi, I ince okunur) Ar.* > **hilaf olmasın** “yanılmıyorsam” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1100).

Hilaf *sf. (hila:fi, I ince okunur) Ar.* > **hilaf yok** “yalan değil, yalan yok” anlamında kullanılan bir söz: *“Sen hilaf yok diyorsun yani maktulün pansiyonuna gelen kız gazinodaki garsonun bahsettiği kız, eşkâle uyuyor.”* – A. İlhan (TS 2011, 1100).

Himmet *a. Ar.* > **himmetin var olsun** teşekkür için söylenen bir söz (TS 2011, 1102).

Hiş *ünl. tkz.* Hişt: *Hiş, buraya gel!* (TS 2011, 1105).

Hişt *ünl. tkz.* “Hey, bana bak, sana söylüyorum” anlamında kullanılan bir seslenme sözü, hiş (TS 2011, 1105).

Hop *ünl. (hop, ho:p)* Uyarmak amacıyla kullanılan bir söz: *Hop, gelen var!* (TS 2011, 1108).

Hop hop *ünl.* Bir davranışı engellemek veya uyarmak amacıyla söylenen bir seslenme sözü (TS 2011, 1109).

Hoppala *a. (ho'ppala)* **1.** Bebeklerin içine konup zıplayarak eğlenmelerini sağlayan yaylı araç. **2. ünl.** Küçük çocuklar atlarken onları yüreklendirmek için söylenen bir söz: *Atla bakayım... Hoppala!* **3. ünl.** Şaşma ile birlikte kınama anlatan bir söz: *Hoppala, bu da yeni çıktı* (TS 2011, 1109).

Hoş *sf. Far.* > **hoş bulduk** (veya **gördük**) “hoş geldiniz” sözüne verilen karşılık (TS 2011, 1111).

Hoş *sf. Far.* > **hoş geldiniz** gelen kişiye söylenen selamlama sözü (TS 2011, 1111).

Hoşça *sf.* > **hoşça kal** (veya **kalın**) ayrılan kimsenin kalanlara söylediği bir iyi dilek sözü: “*Hoşça kalın diyor, aracın kapısından çıkarken.*” –A. Ümit (TS 2011, 1112).

Höst *ünl.* **1.** At, katır, sığır vb. hayvanları, özellikle öküzü durdurmak için kullanılan bir seslenme sözü: “*Höst, höst diye bağırdı. At oralı olmadı.*” –A. Sayar. **2. hkr.** Bir kimseyi uyarmak için kullanılan bir seslenme sözü (TS 2011, 1113).

Höt *ünl.* Korkutmak veya dikkati kendi üzerine çekmek için söylenen bir söz (TS 2011, 1113).

Hu *ünl.* (*hu:*) **1.** “Neredesin, bana bak” anlamlarında genellikle kadınlar tarafından kullanılan bir seslenme sözü. **2. esk.** Dervişler arasında kullanılan bir seslenme sözü (TS 2011, 1114).

Hurra *ünl.* (*hu'rra*) Genellikle batılı uluslarda hep bir ağızdan “yaşa” anlamı destek vermek amacıyla kullanılan bir söz (TS 2011, 1116).

Huy *a. Far.* > **huyu batsın** (veya **batasınca**) kötü huylu kişiye “bu kötü huyu yok olsun” anlamında kullanılan bir ilenme sözü (TS 2011, 1117).

Huy *a. Far.* > **huyu huyuna suyu suyuna** (**uygun**) iki kişinin her yönden birbirine uygun olduğunu anlatmak için kullanılan bir söz (TS 2011, 1117).

İ

İbadet *a. Ar.* > **ibadet de gizli, kabahat de** “yapılan iyilikler göstermelik olmamalı, işlene suçlar, ayıplar açığa vurulmamalıdır” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1137).

İç güveyisi *a.* > **iç güveyisinden hallice şaka** “nasılsın” sorusuna “eh işte, fena değil” anlamında verilen karşılık (TS 2011, 1145).

İki *a.* > **iki gözüm kör olsun** doğru söylendiğini kanıtlanmak istendiğinde söylenen yemin sözü (TS 2011, 1163).

İki *a.* > **iki kere iki dört eder** “gerçekliğinden şüphe edilmeyecek kadar açık” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1163).

İki gözüm *ünl.* Okşayıcı bir seslenme sözü: “*İşsizlikten şikâyet edenlere hak veririm iki gözüm, hak veririm doğrusu.*” –N. Hikmet (TS 2011, 1165).

İlaç *a. (I ince okunur) Ar.* > **ilaç için yok** hiç yok (TS 2011, 1170).

İlaç a. (*l ince okunur*) Ar. > **ilaç için olsun** bir şeyin hiç bulunmadığını anlatmak için kullanılan bir söz: “*Silifke’de dalmaya başladılar ama bir gün, iki gün, on gün, denizlerde ilaç için olsun tek bir sünger bulamadılar.*” –Halikarnas Balıkçısı (TS 2011, 1170).

İlahî ünl. (*i’la:hi, l ince okunur*) Ar. Ey Allah’ım: “*Ruhumun senden İlahî, şudur ancak emeli / Değmesin mabedimin göğsüne namahrem eli.*” – M. A. Ersoy (TS 2011, 1170).

İlahi (I) ünl. (*i’la:hi, l ince okunur*) Ar. “Bu ne hal, bu ne tuhaf” gibi şaşma, sitem bildiren bir söz: “*İlahi Eda abla! Güzele bakmanın sevap olduğunu bilmez misin sen?*” –N. Cumalı (TS 2011, 1170).

İlk sf. > **ilk vuran okçudur** “amaca başkalarından önce ulaşan işinin ehlidir ve kazançlı çıkar” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1177).

İllallah ünl. (*i’llallah*) Ar. Usanç ve bezginlik anlatan bir söz: “*Artık tavsiye ve iltimastan illallah!*” –N. Hikmet (TS 2011, 1179).

İman a. (*i:ma:n*) Ar. > **imanı yok 1** (imanı) acımasız, insafsız; **2** kahrolası! (TS 2011, 1181).

İman a. (*i:ma:n*) Ar. > **imanım argo** “kardeş, arkadaş” anlamında kullanılan bir seslenme sözü (TS 2011, 1181).

İman a. (*i:ma:n*) Ar. > **imanına kadar** tkz. ağızına kadar, son kertesine kadar, tıka basa, alabildiğince (TS 2011, 1181).

İmdat a. Ar. **1.** Tehlikede olana yapılan yardım: “*Gelen imdat kuvvetinden vaktiyle haber alamıyor, mağlup oluyoruz.*” –O. S. Orhon. **2.** ünl. “Yetişin, kurtarın” anlamlarında bir seslenme sözü: “*Ağlıyorsun, imdat, imdat! diyorsun.*” –A. Gündüz (TS 2011, 1182).

İmkân a. (*imkâ:nı*) Ar. > **imkânı yok** olma ihtimali bulunmayan: “*İmkânı yok gözlerine bakılamıyordu.*” –H. Taner (TS 2011, 1183).

İn (II) a. Ar. *ins* > **in cin yok** hiç kimse yok (TS 2011, 1185).

İn (II) a. Ar. *ins* > **in misin cin misin?** genellikle masallarda “insan mısın, cin misin?” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1186).

İnan a. > **inan olsun** “bana inanınız” anlamında kullanılan bir söz: *İnan olsun, ben bunu bilmiyordum* (TS 2011, 1186).

İnanılmak (-e) > **inanılır gibi** (veya **şey değil**) çok şaşırılan hayret edilen veya hayranlık duyulan bir olayla karşılaşıldığında söylenen bir söz:

“O şaşırtıcı yükselişten sonra düştüğü bu durum inanılır şey değil.” –C. Külebi (TS 2011, 1186).

İnayet *a. (ina:yet) Ar. esk.* > **inayet ola** “Allah versin” anlamında, dilenciler savmak için kullanılan bir söz (TS 2011, 1187).

İnsan *a. Ar.* > **insanın adı çıkacağına canı çıksın** “insanın haklı veya haksız yere adı bir defalık kötüye çıktı mı ondan sonra yaptıkları hep o gözle değerlendirilir” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1196).

İnsaniyet *a. (insa:niyet) Ar.* > **insaniyet namına** “insanlığa yakışır duygulara uyararak” anlamında kullanılan bir söz: “*Hakkında bilgisi olanların aşağıdaki adrese bildirmelerini insaniyet namına rica ederim.*” – S. F. Abasıyanık (TS 2011, 1197).

İnsanlık *a.* > **insanlık sende kalsın** adamlık sende kalsın (TS 2011, 1197).

İnşallah *ünl. (i'nşallah) Ar.* “Tanrı dilerse, Tanrı nasip ettiyse” anlamlarında dilek anlatan bir söz: “*İnşallah memlekete hayırlı olursunuz.*” –Ç. Altan (TS 2011, 1198).

İnşallah *ünl. (i'nşallah) Ar.* > **inşallahla maşallahla** “çaba harcamadan” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1198).

İp *a.* > **ipe gelesice** “asılarak öl” anlamında kullanılan bir ilenme sözü (TS 2011, 1200).

İp *a.* > **ipi sapı yok** birbirini tutmaz, yersiz, anlamsız (TS 2011, 1200).

İsabet *a. (isa:bet) Ar.* > **isabet oldu** “yerinde, tam isteğe uygun” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1206).

İsim, -smi *a. Ar.* > **ismi var cismi yok 1)** sözü edilen ancak gerçekte var olmayan; **2)** adı olmasına karşın görevini, etkinliğini yerine getirmeyen (TS 2011, 1206).

İslim *a. İng. steam* > **islim arkadan gelsin** “önce istenilen iş yapılsın, gereken şartlar sonradan yerine getirilsin” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1209).

İstemek (-i) > **ister misin?** “ya olursa” anlamında kullanılan bir söz: “*İster misin, bu enişte bey bir damga olup onun sırtında asılıp kalsın?*” –M. Ş. Esendal (TS 2011, 1213).

İş a. > iş değil 1) bir şeyin çok kolay olduğunu belirten bir söz; **2)** kınama belirten bir söz: *Bu senin yaptığın iş değil* (TS 2011, 1219).

İş a. > iş mi? Yapılan bir şeyin beğenilmediğini, küçümsendiğini belirten bir söz: *“Hint postasını getirmek iş mi?”* –M. Ş. Esendal (TS 2011, 1220).

İş a. > iş ola yaptığı iş beğenilmediğinde “sanki iş görmüş gibi” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1220).

İş a. > işe bak! şaşılacak bir durum karşısında kullanılan bir söz (TS 2011, 1220).

İş a. > işi ne? ne işi var? (TS 2011, 1220).

İş a. > işin mi yok? “önemli değil, boş ver” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1221).

İş a. > işine bak! 1) “görevini, işini sürdür” anlamında kullanılan bir söz: *“Otururuz, otururuz sen işine bak!”* –M. Ş. Esendal (TS 2011, 1221).

İş a. > işten (bile) değil çok kolay: *“Bir bakış, bir gülüşle çarpılmak işten değil.”* –C. S. Tarancı (TS 2011, 1222).

İtibar a. (i:tiba:rı) Ar. > itibarın sağ olsun özellikle alışverişlerde kişiye güven duyulduğunda söylenen söz: *“Paran kıtsa itibarın sağ olsun.”* –M. Ş. Esendal (TS 2011, 1231).

İyi sf. > iyi hoş (ama) bir görüşe karşıt bir düşüncüyü söylerken kullanılan bir söz (TS 2011, 1235).

İyi sf. > iyi iş (doğrusu) tkz. beğenilmeyen bir olay, bir durum karşısında şaşkınlığı anlatan bir söz (TS 2011, 1236).

İyi sf. > iyi saatte olsunlar cinler, periler: *“Yuvarlak, şen yüzlü, zaman zaman ince ve alaylı ışıldayan bir tanesi iyi saatte olsunlar ile temasta olduğu zaman şaşılacak kara gözlü, orta yaşlı bir kadın.”* –H. E. Adıvar (TS 2011, 1236).

İyi sf. > iyisi mi yapılacak olanın en doğrusu, en uygun olanı: *“İyisi mi bir yazar, hep suya sabuna dokunmayan yazılar yazmalı.”* –O. V. Kanık (TS 2011, 1236).

İzan a. (iza:ni) Ar. > izanı yok anlayışsız, kavrama yeteneği zayıf (TS 2011, 1239).

İzin, -zni a. Ar. > izninizle “izinsiz olursa, müsaade ederseniz” anlamlarında kullanılan bir söz (TS 2011, 1240).

K

Kaç sf. > kaç para eder? “değeri nedir?” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1254).

Kaç sf. > kaç parça olayım! “birçok iş karşısında, hangi birine yetişeyim!” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1254).

Kademli sf. > kademli olsun! uğurlu olsun (TS 2011, 1258).

Kafa a. Ar. > kafa yok! “akıl, düşünce yok” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1262).

Kâfi sf. (kâ:fi:) Ar. 1. Yeterli, yetecek ölçüde olan: “*Yalnız güzellik adi bir zevk kadını için bile kâfi değildir.*” –H. C. Yalçın. **2. ünl.** “Yeter, yetişir, artık istemez” anlamlarında kullanılan bir seslenme sözü: “*Artık kâfi, yeter, illallah!*” –S. M. Alus (TS 2011, 1265).

Kahrolası sf. Yok olası, perişan olası (kimse, şey, durum) (TS 2011, 1268).

Kahrolsun ünl. (ka'hrolsun) “Yok olsun, mahvolsun” anlamlarında bir ilenme sözü, **yaşasın** karşıtı (TS 2011, 1269).

Kapış ünl. İt. capisci “Anladın mı? anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1309).

Kara (I) a. Ar. jeol. > karada ölüm yok “bundan sonra herhangi bir sıkıntı ile karşılaşma ihtimali yok” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1313).

Karadeniz öz. a. (kara'deniz) Çok düşünceli ve durgun görünen kimseler için kullanılan “**Karadeniz’de gemilerin mi battı?**” deyiminde geçen bir söz: “*Karadeniz’de gemilerin mi battı? / Ağzını bıçak açmaz / Üzüntüdesin gayet*” –B. Necatigil (TS 2011, 1315).

Kardeş a. 1. Aynı anne babadan doğmuş veya anne babalarından biri aynı olan çocukların birbirine göre adı: *Öz kardeş. Üvey kardeş. Kız kardeş. Erkek kardeş.* **2.** Yaşça küçük olan çocuk. **3. ünl.** Adı bilinmeyen kimselere söylenen bir seslenme sözü. **4. mec.** Aralarında değer verilen ortak bir bağ bulunanlardan her biri: *Din kardeşi, yol kardeşi* (TS 2011, 1325).

Katran *a. Ar.* > **katranı kaynatsan olur mu şeker?** “kişi, kendi özünü veya asil özelliklerini değiştirmiş gibi görünse de asla değişmez” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1354).

Katre *a. Ar. esk.* > **katresi kalmadı (veya yok)** hiç kalmadı, hiç yok (TS 2011, 1355).

Kaz *a.* > **kazın ayağı öyle değil** “bir sorun, bir durum sanıldığı gibi değildir” anlamında kullanılan bir söz: “*Doğru söylüyorsun Ali, doğru söylüyorsun ama kazın ayağı öyle değil.*” -O. Kemal (TS 2011, 1370).

Kedi *a. hay. b.* > **kedi ne, budu ne?** eti ne, budu ne (TS 2011, 1377).

Kedi *a. hay. b.* > **kedi olalı bir fare tuttu** “en sonunda bir iş başarabildi” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1377).

Kefen *a. Ar.* > **kefenin cebi yok** “ölürken mal veya para götürülmez” anlamında cimrileri eleştirmek için söylenen söz (TS 2011, 1378).

Keka *ünl. (ke'ka:)* Keyifli bir durum anlatılırken “ne güzel, ne iyi” anlamlarında söylenen bir söz: “*Oh! Keka! Efendi efendi, insan gibi yürüyoruz.*” -N. Hikmet (TS 2011, 1379).

Kelalaka *ünl. (ke'lala:ka, l ince okunur)* *Fr. + Ar. argo* “İlgisi yok, ne ilgisi var” anlamlarında kullanılan bir söz (TS 2011, 1380).

Kendi *zm.* > **kendine gel! tkz.** “aklını başına toplu” anlamında kullanılan bir uyarma sözü (TS 2011, 1387).

Keramet *a. (kera:met)* *Ar.* > **keramet buyurdunuz (veya keramette bulundunuz)** “çok doğru söylediniz, çok güzel yaptınız” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1392).

Kerem *a. Ar. esk.* > **kerem buyurun (veya eyleyin)** “izin verin, beni dinleyin” anlamında kullanılan bir nezaket sözü (TS 2011, 1393).

Kese (I) *a. Far.* > **kesenize bereket** maddi katkısı görülen bir kimseye “çok kazan, kazancın bol olsun” anlamında kullanılan bir iyi dilek sözü (TS 2011, 1395).

Keşke *ünl. (ke'şke)* *Far.* Dilek anlatan cümlelerin başına getirilerek “ne olurdu” anlamında özlem veya pişmanlık bildiren bir söz, bari, keşki: “*Keşke vazifesi oralarda olsaydı!*” -F. R. Atay (TS 2011, 1402).

Keşki *ünl. (ke'şki)* *Far.* Keşke: “*Keşki ölüp kalsaymışım, keşki Münif'le tekrar görüşmemiz hiç nasip olmasaydı.*” -A. İlhan (TS 2011, 1402).

Kırk a. > **kırk bir (buçuk) kere maşallah!** “pek çok, binlerce kez nazar değmesin!” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1416).

Kıyamet a. (kıya:met) Ar. > **kıyamet mi kopar?** “ne olur, ne çıkar, ne önemi var” anlamında kullanılan bir söz: “*Asker az olmakla kıyamet mi kopar?*” –N. Kemal (TS 2011, 1431).

Kim (I) zm. > **kim bilir 1)** belirsizlik, bilinmezlik bildiren bir söz: “*Kim bilir nerede, nasıl, kaç yaşında / Bir namazlık saltanatın olacak / Taht misali o musalla taşında*” –C. S. Tarancı. **2)** olabilirlik bildiren bir söz: *Kim bilir ne kadar çok beğenildi* (TS 2011, 1442).

Kim (I) zm. > **kim oluyor?** “kendini ne sanıyor, ne hakkı var?” anlamında kullanılan bir söz: “*Sen kim oluyorsun da beni kendi yerimden kovuyorsun?*” –A. Kulin (TS 2011, 1442).

Kim (I) zm. > **kime ne** “başkasını ilgilendirmez” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1442).

Kim (I) zm. > **kimin nesi?** “kimin yakını” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1442).

Kim (I) zm. > **kiminle dans ettiğini biliyor musun?** “bu konuda benim ne kadar üstün olduğumu biliyor musun?” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1442).

Kol a. > **koluna kuvvet** iş yapan bir kimseye, isteklendirmek, coşturmak için söylenen bir söz (TS 2011, 1460).

Kolay sf. > **kolay gele!** (veya **gelsin!**) bir iş yapmakta olanlara söylenen iyi dilek sözü (TS 2011, 1461).

Kolay sf. > **kolayı var** çaresi var (TS 2011, 1460).

Koymak (-i, -e) > **koydunsa bul** arandığı halde bulunamayan şeyler veya bulunması gereken yerde bulunmayan kimseler için kullanılan bir söz: “*Gündüz olsun gece olsun, iki dakikalık bir fırsat buldu mu Allah’a ısmarladık, sütüneyi koydunsa bul!*” –R. N. Güntekin (TS 2011, 1492).

Köle a. > **kölen** (veya **kulun**) **olayım!** *hkk.* yalvarırken söylenen bir söz (TS 2011, 1497).

Köle a. > **köleniz** (veya **köleleri**) *esk.* **1)** söz söyleyen erkek tarafından söz söylenen kimseye aşırı bir saygı gösterilmiş olmak için ben zamiri

yerine kullanılan bir söz; 2) yakınlarından söz edilirken saygıyla söylenen bir söz: *Oğlum köleniz* (TS 2011, 1497).

Kör *sf. Far.* > **kör olası** (veya **olasıca** veya **olsun**) bir ilenme sözü: “*Kör olası sanatın ne ölçüsü var ne de tartısı!*” –O. V. Kanık (TS 2011, 1501).

Kul *a.* > **kulunuz** alçak gönüllülük göstermiş olmak için ben zamiri yerine kullanılan bir söz: “*Kulunuz bu kadar yıl yaşadım, kahveye adımımı atmış değilim.*” –H. Taner (TS 2011, 1518).

Kulak, -ğı (I) *a.* > **kulağı** (veya **kulakları**) **çınlasın** konuşulan yerde bulunmayan, sevilen biri anıldığında söylenen bir söz: *Kulağı çınlasın bizim arkadaş öyle derdi* (TS 2011, 1519).

Kur'an *öz. a. (ku'ran) Ar.* > **Kur'an çarpsın!** karşısındakini dediği şeye inandırmak için edilen yemin (TS 2011, 1529).

Kurban *a. Ar.* > **kurban olayım! 1)** aşırı sevgi ve hayranlık anlatan bir söz: *Kurban olayım, ne güzel memleket! 2)* yalvarma sözü: “*Çatma, kurban olayım çehreni ey nazlı hilal.*” –M. A. Ersoy (TS 2011, 1529).

Kuruyasica *sf. 1.* İşe yaramaz, kötü: “*Senin kuruyasica huyunun bana ziyanı olmasa ben de kırk yıl söylemem. Ziyanın bana dokunuyor.*” –M. Ş. Esendal. **2. ünl.** “Mahvolsun, ölsün” anlamlarında bir ilenme sözü (TS 2011, 1540).

Kuş *a. hay. b.* > **kuş mu konduracak?** “yapacağı şey görülmemiş bir sanat eseri mi olacak?” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1542).

Kutlu *sf.* > **kutlu olsun** “uğurlu olsun, bolluk ve iyilik getirsin” anlamında kullanılan bir kutlama sözü (TS 2011, 1546).

Kuzu *a.* > **kuzum!** *tkz.* okşamalık, yalvarma veya dikkat çekme anlamları taşıyan bir seslenme sözü: *Kuzum, şu kalemi verir misin? “Ben de kuzum, yakışıklı, boylu poslu civandım / O sevimli gençliğimle sevgisini kazandım”* –E. B. Koryürek (TS 2011, 1551).

Külah *a. (I ince okunur) Far.* > **külahıma anlat!** “söylediklerine inanmıyorum, beni kandıramazsın” anlamında kullanılan bir söz: “*Anlat sen benim külahıma! Ah, ben hükümette olsam size gık dedirtmem!*” –Ö. Seyfettin (TS 2011, 1556).

L

Laf *a. (l ince okunur) Far.* > **laf aramızda** “başkaları bilmesin, duymasın” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1568).

Laf *a. (l ince okunur) Far.* > **laf yok!** söz yok (TS 2011, 1569).

Laf *a. (l ince okunur) Far.* > **lafı mı olur? 1)** “şimdi onun sırası değil, daha önemli konular var” anlamında kullanılan bir söz. **2)** bir iş yapmak için “seve seve zahmete girerim” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1569).

Laf *a. (l ince okunur) Far.* > **lafını (veya lafınızı) balla kestim (veya kesiyorum)** sözünü balla kestim (TS 2011, 1569).

Lahavle ünl. (*la:havle, l ince okunur*) *Ar.* Sabrın tükendiğini belirtmek için söylenen bir söz (TS 2011, 1571).

Lakırtı *a.* > **lakırtısı mı olur?** Konuşulan bir şeyin önemsizliğini veya yersizliğini anlatmak için söylenen bir söz (TS 2011, 1572).

Lâm *a. Ar.* > **lâmı cimi yok** “değişmez, kesin, başka yolu yok” anlamında kullanılan bir söz: “*Lütfü’ye akordeon çaldırıyorlar, lâmi cimi yok, çalacak.*” –A. İlhan (TS 2011, 1574).

Lan ünl. *kaba Ulan:* “*İte bak lan, dedi, nasıl da horozlanıyor?*” –N. Cumalı (TS 2011, 1575).

Lanet *a. (la:net, l ince okunur) Ar.* > **lanet olsun!** bir ilenme sözü: “*Bir sabah lanet olsun, dedim, yaptığım iyilik gözüne dizine dursun!*” –S. F. Abasıyanık (TS 2011, 1575).

Lebbeyk ünl. *Ar. esk.* “Buyurun efendim, emredin” anlamlarında bir seslenme sözü (TS 2011, 1580).

Lütfen *zf. (lü'tfen) Ar.* **1.** Birinden bir şey isterken “dilerim, rica ederim” anlamında kullanılan bir söz: “*Lütfen yukarıya teşrif buyurun beyefendi!*” –O. C. Kaygılı. **2. mec.** İstemeyerek, gönülsüz bir biçimde: *Aylarca sonra lütfen uğradı* (TS 2011, 1596).

M

Maazallah ünl. (*ma:zallah*) *Ar.* “Tanrı korusun, Tanrı esirgesin” anlamlarında bir söz: “*Maazallah! Başına bir şey gelirse ben kahrolurum.*” –H. Topuz (TS 2011, 1597).

Mahal *a. Ar.* > **mahal yok** gereği yok (TS 2011, 1603).

Maksat *a. Ar.* > **maksat muhabbet olsun** “dostların konu kıtlığında bile konuşacak şeyleri vardır” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1613).

Malum *sf. (ma:lum, l ince okunur) Ar.* > **malum ya!** “bilinen şey” anlamında kullanılan bir söz: “*Bana gücenmeyiniz hanımefendi, malum ya, elçiye zeval yoktur.*” –H. R. Gürpınar (TS 2011, 1617).

Marş marş ünl. 1. “Yürü” anlamında kullanılan bir seslenme sözü. **2. mec.** “Çık git, uzaklaş” anlamında kullanılan bir seslenme sözü (TS 2011, 1629).

Maşallah ünl. (ma:şallah) Ar. 1. “Ne güzel, Allah nazardan saklasın” anlamlarında beğenme duyguları bildiren bir söz: “*Maşallah! Ne güzel, ne civan kişiler!*” –N. F. Kısakürek. **2.** Umulmadık durumlar karşısında şaşkınlık ve sitem belirtmek için söylenen bir söz: “*İşine gelince akli gayet yerinde maşallah!*” –E. Şafak. **3. a.** Nazar değmemesi için çocukların üzerine takılan veya çeşitli araç, bina, vb. yerlere asılan, üstünde “maşallah” yazılı nazarlık (TS 2011, 1634).

Maşallah ünl. (ma:şallah) Ar. > **maşallahı var** bir kimsenin veya bir şeyin iyi bir durumu anlatılırken söylenen bir söz: *Çocuğum bugün maşallahı var, hiç huysuzluk etmedi* (TS 2011, 1634).

Medet a. Ar. > **medet Allah!** zor durumda kalındığında söylenen bir söz (TS 2011, 1643).

Merhaba a. Ar. 1. Selam: “*Sıkı fıkı dostluklarını değil, şöyle uzaktan bile merhabalarını istemiyorum.*” –M. Yesari. **2. ünl. (me`rhaba:)** “Geniş ve mamur yere geldiniz, rahat ediniz, günaydın, hoş geldiniz” anlamlarında bir esenleşme veya selamlaşma sözü: *Merhaba, arkadaş! Hoş geldiniz* (TS 2011, 1657).

Mir a. Far. esk. > **mirim** “beyim, aziz dostum, arkadaşım” anlamlarında bir seslenme sözü (TS 2011, 1688).

Misil a. Ar. esk. > **misli menendi yok** benzeri, eşi yok: “*Bu sonbahar sabahında Gülhane Parkı'nın misli menendi yoktur.*” –S. F. Abasıyanık (TS 2011, 1689).

Monşer ünl. Fr. 1. “Azizim, dostum” anlamında kullanılan bir seslenme sözü. **2. sf.** Davranışlarında Batı özentisi içinde bulunan (TS 2011, 1695).

Mösyö *a. Fr. monsieur* **1.** Erkeklerle verilen bir unvan. **2.** Bay (TS 2011, 1699).

Mübarek *sf. (müba:rek) Ar. > mübarek olsun!* “hayırlı, uğurlu olsun” anlamında kullanılan bir kutlama sözü (TS 2011, 1719).

N

Nasıl *zf. (na'sıl) T. ne + Ar. asl > nasılsınız* bir kimsenin sağlığını ve durumunu öğrenmek için sorulan nezaket sorusu (TS 2011, 1753).

Ne, -yi (II) zm. **1.** Hangi şey. **2.** Her şey: *Ne görse ister, Kimin nesi varsa. Ne isterse yapar.* **3.** Birçok şey: *Neler söylüyor? İnsan akli neler keşfediyor?* **4.** *sf.* Hangi: “Güzel heykel, ne yandan bakarsan, ne yana çevirirsen gene güzeldir.” –B. R. Eyuboğlu. **5.** *sf.* Nasıl: *Bu ne kıyafet?* **6.** *zf.* Neden: “Efendi, sen de ne üstüme abanyorsun?” –B. Felek. **7.** *zf.* Şaşma veya abartı bildiren bir söz: *Ne sıcak, ne sıcak! Ne güzel çiçekler! Ne kaba adam!* **8.** “Sana ne, bana ne” gibi sorularda “ne ilgisi var” anlamına gelen bir söz: *Zahmeti ben çekeceğim, sana ne?* **9.** *ünl.* Soru biçiminde şaşma bildiren ünlem: *Ne, yıkıldı ha!* (TS 2011, 1757).

Ne, -yi (II) zm. > **ne âlem** yadırganan ancak kızılmayan davranışları olan kimseler için kullanılan bir söz: *Ne âlem çocuksun!* (TS 2011, 1757).

Ne, -yi (II) zm. > **ne âlemde** nasıl? (TS 2011, 1757).

Ne, -yi (II) zm. > **ne alıp veremiyor?** “isteği, dileği nedir, niçin musallat oluyor?” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1757).

Ne, -yi (II) zm. > **ne arar** (veya **onda ... ne gezer**) onda yoktur: *Onda para ne arar!* (TS 2011, 1757).

Ne, -yi (II) zm. > **(herhangi bir yerde) ne arıyor?** “neden oraya gitmiş” anlamında kullanılan bir söz: *Sen burada ne arıyorsun, haydi çabuk eve!* (TS 2011, 1757).

Ne, -yi (II) zm. > **ne buyrulur?** “onun nasıl bir şey olduğunu gördünüz, buna ne diyorsunuz?” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1757).

Ne, -yi (II) zm. > **ne çıkar 1)** ne zararı var? “*Dar bir gün gelmiş, birinden üç beş kuruş almışım, bundan ne çıkar?*” –M. Ş. Esendal. **2)** bir sonuç vermez; **3)** nasıl bir yarar umulur? (TS 2011, 1757)

Ne, -yi (II) zm. > **ne dedim de** yapılan bir şeyden duyulan pişmanlığı belirten bir söz: *Ah be, ne dedim de okumadım* (TS 2011, 1757).

Ne, -yi (II) zm. > **ne de olsa** “ne denli eksiği, kusuru olursa olsun, böyle olmakla birlikte” anlamında kullanılan bir söz: *Ne de olsa o bizden tecrübelidir* (TS 2011, 1757).

Ne, -yi (II) zm. > **ne demek? 1)** “öyle şey olur mu, o nasıl şey, yakışık alır mı?” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1757).

Ne, -yi (II) zm. > **ne demek olsun** ne demek (TS 2011, 1757).

Ne, -yi (II) zm. > **ne denir** (veya **dersin**) bir konuda söyleyecek söz kalmadığını anlatan bir söz (TS 2011, 1757).

Ne, -yi (II) zm. > **ne dese beğenirsin?** beklenmeyen bir söz söylenildiğinde kullanılan bir söz (TS 2011, 1757).

Ne, -yi (II) zm. > **ne gezer** bulunmaz, yoktur: “*Kâr mı, ne gezer efendim? Hatta ziyanına satıyordu.*” –Halikarnas Balıkçısı (TS 2011, 1757).

Ne, -yi (II) zm. > **ne güne duruyor? 1)** ... varken başka şey gerekmez: *Biz ne güne duruyoruz? 2)* şimdi yapmazsa ne zaman yapacak? (TS 2011, 1757)

Ne, -yi (II) zm. > **ne günlere kaldık!** zamanın olaylarından yakınma anlatan bir söz (TS 2011, 1757).

Ne, -yi (II) zm. > **ne haber? 1)** herhangi bir bilgi var mı? **2)** ne var ne yok; **3)** *alay* “senin hiçbir şeyden haberin yok” anlamında kullanılan bir söz: *O, başkalarıyla geziyormuş, ne haber?* (TS 2011, 1757)

Ne, -yi (II) zm. > **ne haddine!** ona mı düşmüş, ona mı kalmış, ona düşmez: *Böyle yazı yazmak onun ne haddine!* (TS 2011, 1757)

Ne, -yi (II) zm. > *ne hâlde?* hangi durumda (TS 2011, 1757).

Ne, -yi (II) zm. > **ne hâli varsa görsün** öğüt ve uyarı dinlemeyenler için “ne yaparsa yapsın, beni ilgilendirmez” anlamında kullanılan bir söz: “*Boş ver ne hâlleri varsa görsünler, ben bu heriflere bulaşamam.*” –A. Ümit (TS 2011, 1757).

Ne, -yi (II) zm. > **ne imiş?** ne değeri var (TS 2011, 1758).

Ne, -yi (II) zm. > **ne iyi!** mutluluk ve beğenme anlatan bir söz (TS 2011, 1758).

Ne, -yi (II) zm. > **ne lazım** niçin ilgileniyorsun, ilgilenme (TS 2011, 1758).

Ne, -yi (II) zm. > **ne mümkün** olacak şey değil, imkansız: “Görüp de sevmemek ne mümkün seni / Güzelsin, incesin, tatlısın, şensin” –O. S. Orhon (TS 2011, 1758).

Ne, -yi (II) zm. > **ne münasebet!** öyle şey mi olur, ilgisi yok: “Ümit, ideal, şahsiyet dediğimiz zaman da hep aynı şeyleri mi anlıyorsunuz? Ne münasebet!” –P. Safa (TS 2011, 1758).

Ne, -yi (II) zm. > **ne o?** ne var, ne oluyor? (TS 2011, 1758).

Ne, -yi (II) zm. > **ne olacak!** ne değeri var, önemi yok (TS 2011, 1758).

Ne, -yi (II) zm. > **ne olur** (veya **olursun** veya **olursunuz**) “yalvarırım, lütfen, rica ederim” anlamında kullanılan bir söz: “Ah ne olur, büyük bir adam çıksa da sanatı da böyle tarif etseydi.” –B. R. Eyuboğlu (TS 2011, 1758).

Ne, -yi (II) zm. > **ne oluyor?** ne gereği var veya ne karışıyor? (TS 2011, 1758)

Ne, -yi (II) zm. > **ne söylüyorsun? 1)** “söylediğine dikkat ediyor musun?” anlamında kullanılan bir söz; **2)** “gerçek mi? doğru mu?” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1758).

Ne, -yi (II) zm. > **neyleyim** “ne yapabilirim, elden ne gelir?” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1758).

Ne âlâ ünl. “Ne iyi, diyecek bir şey yok” anlamlarında kullanılan bir söz: “Pamuk tutarsa ne âlâ! Ama bu yıl bir de çeltiği deneyelim, demişler.” –B. R. Eyuboğlu (TS 2011, 1758).

Ne âlâ ünl. > **ne âlâ memleket** haksız ve yersiz işlerin hoş görüldüğü, kurallaştığı bir ortam için ters anlatıyla “diyecek yok, ne güzel” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1758).

Neci a. > **neci oluyor!** niçin karışıyor, ona ne? *Sen neci oluyorsun, kendi işine bak* (TS 2011, 1758).

Ne ... ne ... bağ. Far. > **ne var ne yok 1)** her şey: “Ailesi de elde avuçta ne var ne yok satarak İstanbul’a göçmek zorunda kalmıştı.” –H. Topuz. **2)** “ne haberler var, işler nasıl?” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1764).

Nereden nereye ünl. mec. 1. Bir olay karşısında şaşırıldığında söylenen bir söz: “*Nereden nereye, siz böyle bir iş isteyebilir miydiniz?*” **2.** zf. Uzak, dolambaçlı bir ilişki ile (TS 2011, 1765).

Nesi zm. > nesi var 1) “çok iyi, çok güzel” anlamında kullanılan bir söz: “*Hem nesi var yahu, akça pakça kız.*” –S. F. Abasıyanık. **2)** hastanın durumunu öğrenmek amacıyla kullanılan bir söz: *Cemal’in nesi var?* –*Nezle olmuş* (TS 2011, 1765).

Nezübillah ünl. (neu:zübillah, l ince okunur) Ar. “Tanrı’ya sığındık, Tanrı korusun” anlamlarında, tehlikeli bir durumla karşılaşıldığında kullanılan bir söz (TS 2011, 1768).

Nimet a. (ni:met) Ar. > nimet hakkı (için) yenilen, içilen şeyler üstüne edilen bir yemin sözü: “*Affetmezseniz, şu nimet hakkı, ateşte yanarım.*” –M. Ş. Esenal (TS 2011, 1772).

Nur a. Ar. > nur içinde yatsın sevgiyle anılan ölüler için söylenen söz (TS 2011, 1781).

Nur a. Ar. > nur ol! beğenildiği belirtmek istendiğinde kullanılan bir söz (TS 2011, 1782).

Nur a. Ar. > nuruaynım gözümün nuru (TS 2011, 1782).

Nur a. Ar. > nuruçeşmim gözümü nuru (TS 2011, 1782).

Nur a. Ar. > nurudidem gözümün nuru (TS 2011, 1782).

O

O (I) ünl. (o:) Şaşma, beğenme vb. duyguları belirten bir seslenme sözü: *O, maşallah, ne güzel!* (TS 2011, 1785)

O bu zm. > onu bunu bırak “bahane arama, mazeret ileri sürme” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1786).

Of ünl. Sıkıntı, bezginlik, usanç, acı, yorgunluk vb. duyguları belirten bir söz: “*Of, bıktım artık! Of, kolum acıdı! Bu da ne karışık rüya imiş diye söyleniyordu.*” –A. Ş. Hisar (TS 2011, 1789).

Oh ünl. Sevinç, beğenme, hayranlık, rahatlama vb. duyguları belirten bir söz: “*Oh, hele şükür! Hepsinin ellerinden kurtulduk.*” –A. Ş. Hisar (TS 2011, 1790).

Oh ünl. > **oh olsun!** söz dinlemeyip yanlış davranarak kötü duruma düşenlere “çok iyi olmuş” anlamında kullanılan bir söz: *Oh olsun, benim sözümü dinlemedin* (TS 2011, 1790).

Oha ünl. (*o:ha, o:ha:*) **1.** Büyükbaş hayvanları durdurmak için kullanılan bir seslenme sözü. **2.** *argo* Kaba ve yakışıksız davranışta bulunan kişilere karşı kullanılan bir söz (TS 2011, 1790).

Olacak sf. > **olacak gibi değil** “olamaz, olmuyor, olacağı benzemiyor” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1795).

Olacak sf. > **olacak o kadar** “kabul edilebilir ölçüde” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1795).

Oldu e. **1.** Evet. **2. ünl.** Başüstüne (TS 2011, 1796).

Oley ünl. Yaşa (TS 2011, 1797).

Olmak, -ur (nsz) > **olan oldu** “iş işten geçti, artık yapacak bir şey kalmadı” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1798).

Olmak, -ur (nsz) > **olur a!** geniş zaman kipinden sonra gelerek belirsizlik, olasılık anlamı katan bir söz: “*Olur a! ağası belki silya gitmiştir, yerine tabanı yarık biri gelmiştir, ona da mektubu emniyet edememiştir.*” –S. M. Alus (TS 2011, 1799).

Olur sf. **1.** Olabilir: *Bu olur iş mi?* **2. a.** Onay, tasdik, yapabilme izni. **3. e.** “Evet” anlamında kullanılan bir kabul sözü: *Gazeteyi okur musun? –Olur* (TS 2011, 1800).

Olur sf. > **olur şey (veya iş) değil** “olamaz veya gerçekleşmesi beklenmez” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1801).

Oy (II) Çeşitli duyguları anlatmak için kullanılan bir seslenme sözü (TS 2011, 1827).

Ö

Öf ünl. Usanç, bezginlik, tiksinti vb. duygular anlatan bir söz: *Öf, ne kaba adam! Öf, ne pis koku!* (TS 2011, 1838)

Öhö a. Bir kimsenin kendi varlığını belli etmek, söylenen bir şey üzerine dikkat çekmek, birine takılmak vb. amaçlarla öksürür gibi yaparak çıkardığı ses (TS 2011, 1842).

Ölmek, -ür (nsz) > **ölenle ölümez** “çok sevilen birinin ölümünden sonra fazla yas tutulmamalıdır çünkü hayat devam eder” anlamında

kullanılan bir söz: “Allah geride kalanlara ömür versin, ölenle ölinmez.”
R. N. Güntekin (TS 2011, 1846).

Ömür, -mrü *a. Ar.* > **ömrüne bereket** “ömrün uzun olsun, var ol, sağ ol” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1850).

Ömür, -mrü *a. Ar.* > **ömürsün 1)** beklenilmeyen iyi davranışlar karşısında kullanılan bir söz; **2)** “neşeli, hoşsohbet, komik, eğlendiren birisin” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1850).

Ömür, -mrü *a. Ar.* > **ömürler** (veya **ömrün bol**) **olsun** eli öpülenin öpene “çok yaşa” anlamında söylediği bir söz (TS 2011, 1850).

Öte *a.* > **ötesi var mı?** “daha diyecek var mı?” anlamında kullanılan bir söz: “Hasta da olsalar yapamıyorum işte. Ötesi var mı? İşte başhekim, git söyle.” –M. Ş. Esenal (TS 2011, 1862).

Öte *a.* > **ötesi yok** “diyecek daha bir şey yok” anlamında kullanılan bir söz: “Ötesi yok, bütün sınırlarım, iliklerim âşık oluverdi işte!” –A. Gündüz (TS 2011, 1862).

Öyle *sf.* > **öyle olsun** peki, pekâlâ (TS 2011, 1864).

Öyle *sf.* > **öyle ya** kuşkusuz, tabi, elbette: “Öyle ya içgüdü, ilgili bilim adamlarına göre, insandan çok hayvan türlerinde varsaydığımız bir özellik.” –N. Uygur (TS 2011, 1864).

Öyle *sf.* > **öyle (yağma) yok!** “öyle bir şey olmaz, öyle bir şey yapılmamalı” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1864).

P

Pardon *a. Fr. pardon* “Özür dilerim, affedersiniz” anlamlarında kullanılan bir söz: “Haydi in aşağıya da, pardon mu diyorsunuz, ne diyorsunuz, onu söyle!” –N. F. Kısakürek (TS 2011, 1889).

Patlamak (*nsz*) > **patlama!** “sabret, sakin ol” anlamında kullanılan uyarıcı bir söz: *Patlama, geliyorum* (TS 2011, 1900).

Pazar *a. Far.* > **Pazar ola!** satıcılara “satışın bol olsun” anlamında söylenen bir iyi dilek sözü (TS 2011, 1904).

Pehpeh *ünl. Far. pehpeh* Beğenme, şaşma anlatan bir söz: *Pehpeh, ne güzel yakışmış!* (TS 2011, 1906)

Pekâlâ *sf. (pekâ:lâ:)* *T. pek* + *Ar. a'lâ* **1.** Benzerlerinden aşağı olmayan: *Pekâlâ bir ev, niçin beğenmediniz?* **2. e.** “Dediğin gibi olsun, öyle kabul

edelim” anlamlarında bir söz, peki: *Pekâlâ madem biliyordun, ne diye söylemedin?* **3.** *zf.* Kesinlikle: *Pekâlâ gideceğim, siz ne karışıyorsunuz?* **4.** *zf.* Elbette: “*Gece yarısını geçmiş olmasına rağmen, hiç olmazsa arkadaşım pekâlâ beni bekleyebilirdi.*” –K. Bilbaşar. **5.** *zf.* Çok iyi: “*Hâlbuki yalının rehinde olduğunu pekâlâ işitmiştim.*” –Y. K. Karaosmanoğlu (TS 2011, 1906).

Peki e. (*pe'ki*) **1.** Evet: “*Peki ama benim ne olduğumu henüz muayene etmediniz.*” –R. H. Karay. **2.** *Pekâlâ* (TS 2011, 1907).

Pes (I) *ünl.* *Far. bes* Yenilgiyi kabul ettiğini belirtmek için veya birinin şaşkınlık veren davranışlara karşılık olarak kullanılan bir söz (TS 2011, 1916).

Pir a. *Far.* > **pir aşkına** “karşılık gözetmeden veya karşılık görmeden tam inançla, gerçek bir sevgi ile” anlamında kullanılan bir söz: *İki ay piş aşkına çalıştık* (TS 2011, 1925).

Pir a. *Far.* > **pir ol!** şaka “çok yaşa, var ol” anlamında kullanılan bir beğenme sözü (TS 2011, 1925).

Pöf *ünl.* İğrenme anlamı anlatan bir söz: *Pöf, ne pis koku!* (TS 2011, 1943)

Puf (II) *ünl.* Bezginlik, usanç anlatan bir söz (TS 2011, 1951).

R

Rabbena *ünl.* (*rabbena:*) *Ar. din b. esk.* “Tanrı’mız! Anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1957).

Rabbena *ünl.* (*Rabbena:*) *Ar. din b. esk.* > **Rabbena hakkı için** ant içerken inandırmak için kullanılan bir söz (TS 2011, 1957).

Rahmet a. *Ar.* > **rahmet olsun canına** hlk. “Allah rahmet eylesin” anlamında kullanılan bir iyi dilek sözü (TS 2011, 1962).

Rast (I) *sf. Far. esk.* > **rast gele!** “işiniz rast gitsin” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1965).

Ruh a. (*ru:hu*) *Ar.* > **ruhu şad olsun!** “ölüler sevinsin, mutlu olsun” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 1986).

S

Sabah *a. (saba:hi) Ar.* > **sabahlar** (veya **sabahşerifler**) **hayrolsun! 1)** günaydın! **2)** iş işten geçtikten, olan olduktan sonra gösterilen ilgi için söylenen bir söz (TS 2011, 1994).

Sağ (II) *sf.* > **sağ ol** İyilik, yardım veya hoşça giden bir davranış karşısında “çok yaşa, teşekkür ederim” anlamlarında söylenen bir söz (TS 2011, 2003).

Sağ (II) *sf.* > **sağ olsun 1)** biri için sitem yollu bir şey söyleneceği zaman söyleyenin iyi niyetini belli etmek amacıyla sözün başına getirilen bir söz: *Sağ olsun, beni hiç dinlemedi.* **2)** bir kişiye güven duyulduğu zamanlarda kullanılan bir söz (TS 2011, 2004).

Sağlıcakla *zf. (sağlıca'kla)* > **sağlıcakla kal** (veya **kalın**) ayrılırken kalanlara söylenen bir esenlik sözü, hoşça kal (TS 2011, 2006).

Sağlık, -ğı *a.* > **sağlık olsun!** üzücü bir durum veya bir zarar karşısında avunma sözü olarak söylenen bir söz: *Sürahi kırıldı diye üzülme, sağlık olsun!* (TS 2011, 2006)

Sağlık, -ğı *a.* > **sağlığınıza** içki içerken “sağlıklı olmanız dileğiyle içiyorum” anlamında söylenen bir söz (TS 2011, 2006).

Sakın ünl. 1. Asla: “*Aman matmazel, sakın dışarı çıkmayınız!*” –S. F. Abasıyanık. **2.** “Korkulacak bir durum olmasın” anlamında kullanılan bir söz: *Sakın bulaşıcı bir hastalık olmasın!* (TS 2011, 2013)

Sakın ünl. > **sakın ha!** “yapma, yapmaktan çekin” anlamında, yapılması istenmeyen bir davranışa engel olmak için söylenen bir söz (TS 2011, 2013).

Savulmak (*nsz*) > **savul!** (veya **savulun!**) yol ver (yol verin), çekil (çekilin), dokunma (dokunmayın) (TS 2011, 2045).

Sayı *a.* > **sayısını Allah bilir** “o kadar çok ki saymakla bitmez” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2048).

Sayın *sf.* Konuşma ve yazışmalarda saygı belirtisi olarak kişi adlarının önüne getirilen söz (TS 2011, 2049).

Sefa *a. (sefa:) Ar.* > **sefa** (veya **sefalar**) **bulduk** “sefa geldin, sefa geldiniz” sözüne “teşekkür ederim” anlamında karşılık olarak kullanılan bir söz (TS 2011, 2056).

Sefa a. (*sefa:*) *Ar.* > **sefa geldin** (veya **geldiniz**) “hoş geldin, hoş geldiniz” anlamında kullanılan ağırlama, karşılama sözü: “*Her şahsa kendi ismiyle sefa geldin, derdi.*” –Y. K. Karaosmanoğlu (TS 2011, 2056).

Selam a. (*sela:mi, l ince okunur*) *Ar.* Bir kimseyle karşılaşıldığında, birinin yanına gidildiğinde veya yanından uzaklaşıldığında kendisine söz ve işaretle bir nezaket gösterisi yapma, esenleme, merhaba (TS 2011, 2060)

Selam a. (*sela:mi, l ince okunur*) *Ar.* > **selam olsun** “esenlik dileklerim ulaşsın” anlamında kullanılan bir iyi dilek sözü (TS 2011, 2060).

Selamünaleyküm ünl. (*sela:münale'yküm, l ince okunur*) *Ar.* *selâmun* + ‘*aleykum* “Allah’ın selamı sizin üzerinize olsun” anlamında kullanılan bir selamlama sözü (TS 2011, 2061).

Selamünaleyküm ünl. (*sela:münale'yküm, l ince okunur*) *Ar.* *selâmun* + ‘*aleykum* > **selamünaleyküm kör kadı** aşırı tok gözlü kişiler için uyarma yollu söylenen bir söz (TS 2011, 2061).

Sen a. > **sen bilirsin** “nasıl uygun bulursan öyle yap” anlamında kullanılan bir söz: “*Kuşağından mendilini çıkarıp gözyaşlarını sildi. –Ya Rabbi sen bilirsin, ya Rabbi sen bilirsin diye söylendi.*” –M. Ş. Esenal (TS 2011, 2065).

Sen a. > **sen sağ, ben selamet** iyi veya kötü bir sonuçla biten bir iş karşısında artık yapacak bir şey kalmadığını anlatan bir söz (TS 2011, 2065).

Sen a. > **seni gidi seni** (veya **seni seni**) yaramaz, haylaz, çapkın: “*Başını kaldırdı, seni seni diyerek başını sallayıp gülümsedi.*” –H. Taner (TS 2011, 2065).

Sen a. > **seninki can da benimki pathcan mı?** *tkz.* “senin canının değeri var da benimkinin değeri yok mu” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2065).

Serin sf. > **serin gel!** *argo* “sakin ol, soğukkanlı davran” anlamında kullanılan bir uyarma sözü (TS 2011, 2071).

Sevmek (-i) > **sevsinler** *alay* sevilmeyen, hoş gitmeyen bir davranışta bulunan bir kimseye söylenen bir söz (TS 2011, 2083).

Seyretmek (*nsz*) (*se'yretmek*) *Ar. seyr + T. etmek > seyret!*
Beklenmedik bir şey olacağını anlatan bir söz: *Sen şimdi curcunayı seyret!*
(TS 2011, 2084)

Seyrelemek (*-i*) (*se'yrelemek*) *Ar. seyr + T. eylemek > seyreyle*
gümbürtüyü “çıkacak olayları gör, ibretle seyret” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2085).

Sihhat *a. Ar. > sihhatler olsun* yıkananlara veya tıraş olanlara söylenen bir nezaket sözü: “*Bir adım geriye çekilir, iç rahatlığıyla koltuktan kalkan müşteriye sihhatler olsun, derdi.*” –N. Cumalı (TS 2011, 2091).

Siktirmek (*nsz*) *argo > siktir!* “defol” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2110).

Siktirmek (*nsz*) *argo > siktir et! 1* “aldırma, önem verme!” anlamında kullanılan bir söz; **2** “kov, defet!” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2110).

Siz *zm. > siz bilirsiniz* “nasıl isterseniz öyle olsun” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2126).

Siz *zm. > siz sağ olun* “ne yapalım, ziyarı yok” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2126).

Siz *zm. > sizden iyi olmasın* birinin, orada bulunmayan bir kimseyi överken, karşısındakine söylediği bir nezaket sözü: “*Sizden iyi olmasın pek babacan, cana yakın bir adamdır.*” –H. Taner (TS 2011, 2126).

Siz *zm. > size (veya sizlere) ömür* bir kimsenin öldüğünü bildirmek için kullanılan bir söz (TS 2011, 2126).

Siz *zm. > size doyum olmaz* bir yerden ayrılırken söylenen bir nezaket sözü: “*Doktor size doyum olmaz, diye gülere gülere müsaade istedi. Ayağa kalktı.*” –Ö. Seyfettin (TS 2011, 2126).

Sormak, -ar (I) (*-i, -e; -den*) **> sorma!** (veya **sormayın!** veya **sorma gitsin!**) çokluk, aşırılık ve kötü bir durum anlatan bir söz: *Öyle bir sıcak ki sorma gitsin! Sorma başımıza gelenleri! O işi sorma, sarpa sardı!* (TS 2011, 2142)

Sormak, -ar (I) (*-i, -e; -den*) **> sormak ayıp olmasın** sorulması teklifsizlik sayılan bir şeyi sormadan önce özür dilemek için kullanılan bir söz (TS 2011, 2142).

Söyleme a. > **söylemesi ayıp** utanılacak bir durumun açıklanması sırasında kullanılan bir söz: “*O zamana kadar hamallık, boyacılık, müvezzilik ve söylemesi ayıp hırsızlık yapmıştı.*” –S. F. Abasıyanık (TS 2011, 2152).

Söz a. > **söz anlamayan beri gelsin** “hiçbiriniz laf anlamıyorsunuz” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2153).

Söz a. > **söz aramızda** laf aramızda (TS 2011, 2153).

Söz a. > **söz bir, Allah bir** verilen sözden dönülmeyeceğini anlatan bir söz: “*Söz bir, Allah bir, sen ele vermem.*” –Y. K. Beyatlı (TS 2011, 2153).

Söz a. > **söz yok!** “mükemmel, çok güzel, kusursuz, eleştirilecek bir tarafı yok” anlamında kullanılan bir söz: “*Bizim kibarlığımıza söz yok ama veresiye deyince dayanamam.*” –M. Ş. Esendal (TS 2011, 2154).

Söz a. > **sözü mü olur?** lafı mı olur? (TS 2011, 2154)

Söz a. > **sözüm meclisten dışarı** konuşma arasında çirkin veya uygunsuz bir söz kullanmak gerektiğinde o sözden orada bulunanların alınmamasını belirtmek için söylenen bir söz: “*Gülseren, sözüm meclisten dışarı, uygunsuz bir çift yakalamış bekçi, dedi.*” –H. Taner (TS 2011, 2154).

Söz a. > **sözüm yabana** sözüm meclisten dışarı (TS 2011, 2154).

Söz a. > **sözünü** (veya **sözünüzü**) **balla kestim** (veya **kesiyorum**) karşısındakinin konuşmasını kesip arada herhangi bir şey hatırlatmak istenildiğinde izin dilemek için söylenen bir söz (TS 2011, 2155).

Su, -yu (I) a > **su gibi aziz ol!** su getirenlere iyi dilek olarak söylenen bir söz (TS 2011, 2163).

Sürü a. > **sürüsüne bereket!** pek çok, pek bol: Onda hısım akraba sürüsüne bereket! (TS 2011, 2187)

Ş

Şart (I) a. > **şart olsun 1)** “nikâhım üzerine yemin ederim ki, öyle değilse veya bunu yapmazsa karım boş düşsün (olsun)” anlamında yemin olarak kullanılan bir söz: “*Artık hep, evli adamlar gibi biz de şart olsun yeminine başladık.*” –Ö. Seyfettin. **2)** yemin etmek için kullanılan bir söz: “*Kim hapşırırsa şart olsun ki öldürünceye kadar döveceğim.*” –Ö. Seyfettin (TS 2011, 2206).

Şeker *a. Far.* > **şekerim!** *tkz.* genellikle kadınların kullandığı sevgi bildiren bir seslenme sözü (TS 2011, 2213).

Şer, -rri *a. Ar.* > **şerrine lanet** kötü bir kimse ile uğraşmak istenilmediğini veya kaçınıldığını anlatan bir söz (TS 2011, 2216).

Şeref *a. Ar.* > **şerefe** (veya **şerefinize**) içki içerken kadeh kaldırarak karşısındakine değer verildiğini belirtmek için söylenen söz, sağlığına veya sağlığınıza (TS 2011, 2216).

Şeytan *a. Ar.* > **şeytan görsün yüzünü** sevilmeyen, görmek bile istenilmeyen kimse için söylenen bir söz (TS 2011, 2219).

Şeytan *a. Ar.* > **şeytan kulağına kurşun** *hlk.* Aksama ihtimali bulunan durum veya işler düzenli gittiğinde “nazar değmesin” anlamında söylenen bir söz: *Şeytan kulağına kurşun, hiçbirimiz hasta olmadık* (TS 2011, 2219).

Şifa *a. (şifa:) Ar.* > **şifa niyetine** bir kimseye ilaç verilirken “iyi olması, fayda sağlaması dileğiyle” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2223).

Şifa *a. (şifa:) Ar.* > **şifalar olsun** aksıranlara, banyodan çıkanlara veya ilaç içenlere söylenen bir iyi dilek sözü (TS 2011, 2223).

Şu sf. > **şuna bak!** hafifsemek veya kınamak için söylenen bir söz (TS 2011, 2231).

Şükrolsun *ünl. (şü'krolsun)* Duyulan hoşnutluğu bildirmek için kullanılan bir söz: “*Seni dünya gözüyle bir daha görmeyi nasip edene şükrolsun.*” Y. K. Beyatlı (TS 2011, 2233).

Şükür *a. Ar.* > **şükürler olsun** duyulan hoşnutluğu bildirmek için kullanılan bir söz (TS 2011, 2233).

T

Tallahi *ünl. (ta'lla:hi) Ar.* Vallahi (TS 2011, 2256).

Tamam *sf. Ar.* **1.** Bütün, tüm: *Paranın tamamını yedim.* **2.** Eksiksiz: *Bu kitap tamam değildir.* **3.** Yanlış ve yalan olmayan, doğru. **4.** Tamamlanmış, bitmiş: “*Haydi Abbas vakit tamam / Akşam diyordun, işte akşam oldu / Kur bakalım çilingir soframızı / Dinsin artık bu kalp ağrısı*” –C. S. Tarancı. **5.** *e. tkz.* Evet. **6.** *ünl.* Beğenilmeyen bir iş veya öneri karşısında söylenen bir söz: *Tamam, başka işimiz kalmadı da şimdi onunla mı uğraşacağız!* (TS 2011, 2257)

Tamam *sf. Ar.* > **tamam mı?** “oldu mu, anlaştık mı?” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2257).

Tanrı *öz. a. din b.* > **Tanrı aşkına** Allah aşkına (TS 2011, 2264).

Tanrı *öz. a. din b.* > **Tanrı korusun** Allah korusun (TS 2011, 2264).

Tanrı *öz. a. din b.* > **Tanrı’ya şükür** Allah’a şükür: “*Lakin Tanrı’ya şükür, beş on gün geçmeden bu üzüntülerimin ne kadar boşuna olduğunu anlamıştım.*” –Y. K. Karaosmanoğlu (TS 2011, 2264).

Tasa *a.* > **tasası sana mı düştü?** “sen karışma, seni ilgilendirmez” anlamında kullanılan bir söz: “*Sonra dedim, bunun tasası sana mı düştü?*” –M. Ş. Esenal (TS 2011, 2274).

Taş *a.* > **taş attın da kolun mu yoruldu?** “bu kazancı hiç yorulmadan elde ettin” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2277).

Taş *a.* > **taşı ölçeyim** *hlk.* kırık, ezik, yara vb. durumlar anlatılırken bir kimsenin vücudu üzerinde yer gösterildiğinde “benden uzak olsun” anlamında söylenen bir söz (TS 2011, 2278).

Teessüf *a. (te’essüf) Ar.* > **teessüf ederim!** yazıklar olsun (TS 2011, 2298).

Teveccüh *a. Ar.* > **teveccühünüz** “iyi görüşünüz, iyi değerlendirmeniz” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2342).

Tık *a.* > **tık yok** hiç ses, hareket veya tepki gelmediğinde kullanılan bir söz (TS 2011, 2346).

Toprak, -ğı *a.* > **toprak doyursun gözünü** gözünü toprak doyursun (TS 2011, 2371).

Toprak, -ğı *a.* > **toprak paklar** “bir kimsenin yaptığı kötülükler ancak ölmesiyle son bulur” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2371).

Toprak, -ğı *a.* > **toprağı bol olsun** Müslüman olmayanlar için “ruhu sükûn içinde olsun” anlamında söylenen bir söz: “*On dakikaya kalmadan adamcağız sizlere ömür. Toprağı bol olsun, diyeceksiniz.*” –R. Erduran (TS 2011, 2371).

Toprak, -ğı *a.* > **toprağına ağır gelmesin** bir ölünün aleyhinde konuşulduğunda kullanılan bir söz (TS 2011, 2371).

Topuklamak (-i) > **topukla!** *argo* “hızlı git” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2373).

Tövbe a. Ar. > **tövbeler olsun!** (veya **tövbesi!**) bir kimsenin herhangi bir işten çok pişman olarak tekrarlamama kararı aldığını anlatan bir söz: “Geyik çekti bizi kendi dağına / Tövbeler tövbesi geyik avına” –Halk türküsü (TS 2011, 2379).

Tu ünl. Tuh: *Tu, böyle mi olacaktı!* (TS 2011, 2383)

Tuh ünl. “Yazıklar olsun, vah vah” anlamlarında aşağılama amacıyla söylenen bir söz, tu: *Tuh sana! Böyle mi yapacaktın?* (TS 2011, 2384)

Tutmak (-i) > **tuttuğu altın olsun** “her işin olumlu gitsin, refah içinde yaşa” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2391).

Tuzlamak (-i) > **tuzlayayım da kokmasın** (veya **kokma**) *hlk.* birine, düşüncesinde aldandığını ve aklının bir şeye ermediğini anlatmak için söylenen bir söz (TS 2011, 2395).

Tüh ünl. 1. “Vah vah” anlamında pişmanlık bildiren bir seslenme sözü, tü. **2.** “Yazıklar olsun” anlamında kullanılan bir seslenme sözü (TS 2011, 2396).

Tüh tüh zf. “Yazık oldu” anlamında pişmanlık bildiren bir söz (TS 2011, 2396).

Tünaydın ünl. Öğleden akşama kadar geçen süre içinde karşılaşıldığında kullanılan bir selamlama sözü (TS 2011, 2399).

U

Uf ünl. Acı, sızı duyulduğunda veya sıkıntılı bir durumda söylenen bir söz: *Uf, parmağım yandı!* (TS 2011, 2409)

Ufak sf. > **ufak at da civcivler yesin** çok yalan söyleyen veya olayları abartan kişilere inandırıcı olmadığını belirtmek için söylenen bir söz (TS 2011, 2409).

Uğur (I) a. > **uğurlar ola!** (veya **uğurlar olsun!**) yolun açık olsun! anlamında söylenen bir iyi dilek sözü (TS 2011, 2412).

Uğurlu sf. > **uğurlu kademli olsun** mutlu bir olay dolayısıyla söylenen bir iyi dilek sözü (TS 2011, 2412).

Ulan ünl. kaba 1. Ey: “*Ulan, bizim sokak çocukları ne insan şeyler be!*” –M. Ş. Esenal. **2.** Öfke ve nefret anlatan bir seslenme sözü: “*Uşaktım ulan ne olacak, dediği zaman kimse sesini çıkaramazdı.*” –S. F. Abasıyanık (TS 2011, 2413).

Umur (I) a. Ar. > umurumda değil “beni hiç ilgilendirmiyor” anlamında söylenen bir söz (TS 2011, 2416).

Ü

Ülen a. hlk. Ulan: “Ülen, haddini bilmez bastıracak, emir vermek sana mı kaldı?” –Y. K. Karaosmanoğlu (TS 2011, 2444).

Üst a. > üstü kalsın hesaptan arta kalan az miktardaki paranın alınmaması, bahşış olarak bırakılması sırasında söylenen bir söz (TS 2011, 2451).

Üst a. > üstüme (veya üstümüze veya üstünüze) sağlık (veya iyilik sağlık veya şifalar) 1) “Tanrı esirgesin, üstümden uzak olsun” anlamında kullanılan bir iyi dilek sözü; **2)** şaşma, şaşkınlık belirtmek için kullanılan bir söz; **3)** kötü bir durumdan söz ederken konuşanın dinleyene söylediği iyi dilek sözü (TS 2011, 2451).

Üst a. > üstüne yok “bundan daha iyisi olamaz, hepsinden iyisi bu” anlamında kullanılan bir söz: “Güner desinler, bir ev döşemiş, üstüne yok.” –A. İlhan (TS 2011, 2453).

Üst a. > üstünüze afiyet (veya sağlık) hastalıktan söz ederken karşısındakinin o hastalığa tutulmaması dileğiyle söylenen söz: “Üstünüze afiyet diyordu, kolunda bir romatizma hasıl oldu.” –A. Ş. Hisar (TS 2011, 2453).

Üzerine zf. > üzerine yok üstüne yok (TS 2011, 2459).

Üzerine zf. > üzerinize afiyet (veya sağlık) üstünüze afiyet (TS 2011, 2459).

V

Vah ünl. Ar. “Yazık” anlamında söylenen bir söz (TS 2011, 2464).

Vah vah ünl. “Çok yazık” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2465).

Vaki sf. (va:ki:) Ar. > vaki değil “daha önce böyle bir şey olmadı, gerçekleşmedi, görülmedi” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2466).

Vakit a. Ar. > vakitler hayrolsun “vaktinizi güzel geçirin, mutlu olun” anlamında kullanılan bir selamlama sözü (TS 2011, 2466).

Vallaha ünl. hlk. Vallahi: “*Bırak Allah’ını seversen müdür bey! Bazen kanıma dokunuyor vallaha. Sen onun oruçlu olduğuna inanıyor musun?*” – H. Taner (TS 2011, 2467).

Vallahi ünl. (valla:hi) Ar. “Tanrı’yı tanık tutarım, Tanrı hakkı için” anlamında kullanılan bir yemin sözü, billahi, tallahi, vallaha: “*Vallahi, arkadaş bu resimleri senin yaptığına kimse inanmaz.*” –P. Safa (TS 2011, 2467).

Vallahi billahi ünl. “Allah’a ant olsun ki” anlamında kullanılan bir yemin sözü, vallahi, tallahi: “*Vallahi billahi böyle giderse eşyasını toplayıp annesine gidecekti.*” –H. E. Adıvar (TS 2011, 2467).

Vallahi tallahi ünl. Vallahi billahi (TS 2011, 2467).

Var sf. > var ol! yaşa! “*Var ol, Halit ağabey!*” –H. Taner (TS 2011, 2468).

Varda ünl. (va’rda) İt. “Dikkat et, savul, destur” anlamlarında bir seslenme sözü (TS 2011, 2469).

Varmak (-e) > var (veya varın veya varsın veya varsınlar) 1) istersen (isterse...) gibi konuşulan bir iş üzerinde bir kimseyi serbest bırakmayı anlatan bir söz: *Var, bildiğini yap. Varsın gelmesin.* **2)** “var kıyas et, varın hesap edin” biçiminde, bu hesap ve kıyasın vereceği önemli sonuca dikkat çekmek için kullanılan bir söz; **3)** önüne getirildiği cümleye ısrarlı istek düşüncesi katarak “tek” anlamında kullanılan bir söz; **4)** “haydi” anlamında kendisinde sonra kullanılan fiilin yapılması gerektiğini anlatan bir söz: “*Varın söylen İrfani’ye yarım ölmesin.*” –İrfani (TS 2011, 2471).

Vay ünl. 1. Şaşma anlatan bir söz: “*Vay gülüm! Nerden bu geliş?*” –M. Ş. Esenal. **2.** Ağrı, acı vb. duyguları anlatan bir söz: *Vay başım!* **3.** Yönelme durumu eki almış bir kelime ile kullanıldığında bir şeyin veya bir kimsenin kötü bir sonuca uğrayacağını anlatan bir söz: *Vay hâline!* (TS 2011, 2474)

Vay ünl. > vay anam! (veya anasını! veya canına!) tkz. “çok şaşılacak şey” anlamında kullanılan bir söz: “*Vay anasını, amma dolaştık bugün.*” – A. İlhan (TS 2011, 2474).

Vay ünl. > vay sen misin? herhangi bir söz veya davranışın öfke yarattığını anlatan bir söz (TS 2011, 2474).

Vazife *a. (vazi:fe) Ar. > vazifesi mi?* umurunda değil: *Biz burada beklemişiz, onun vazifesi mi?* (TS 2011, 2475)

Vebal *a. (veba:li) Ar. > vebali boynuna* “ben karışmam, sorumluluk sana veya ona düşer” anlamında kullanılan bir söz: *“Vebali boynuna, bunların karınlarına sığdırdıklarını bir insan tıkinamaz.”* –H. R. Gürpınar. *“El konuşur, sevişirmiş bana ne / Sevdalım boynuna vebalim”* –O. V. Kanık (TS 2011, 2475).

Vesselam *ünl. (ve’ssela:m, l ince okunur) Ar. 1.* “İşte o kadar, son söz şudur” anlamlarında kullanılan bir söz: *“İşsizlik kötü şey vesselam!”* –O. V. Kanık. **2.** “Kısacası” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2482).

Voyvo *ünl. (vo’yvo) İsp. huevo sözünden argo* Alay ederek sataşmak için söylenen bir söz (TS 2011, 2490).

Y

Ya (I) *ünl. (ya:) Ar. 1.* “Ey, hey” anlamlarında bir seslenme sözü: *Yürü ya mübarek!* **2. e.** Evet (TS 2011, 2495).

Ya (I) *ünl. (ya:) Ar. > ya Allah* bir işe başlarken güç kazanmak için söylenen bir söz (TS 2011, 2495).

Ya (I) *ünl. (ya:) Ar. > ya Rabbi* (veya **Rab**) Tanrı’m, Allah’ım: *Ya Rabbi, sen bize acı! Ya Rabbi, bu ne hâl!* (TS 2011, 2495)

Ya (I) *ünl. (ya:) Ar. > ya sabır* katlanılması güç durumlarda sabır gerektiğini anlatan bir söz (TS 2011, 2495).

Ya (I) *ünl. (ya:) Ar. > ya ya ya şa şa şa* karşılaşmalarda sporcuların veya seyircilerin **yaşa** veya **yaşasın** sözü yerine kullandıkları bir söz (TS 2011, 2495).

Ya (II) *bağ. Far. 1.* Şaşma, şaşkınlık bildiren bir söz: *Ya bu adam kim?* **2.** Bir düşüncenin karşıtı düşünülürken kullanılan bir söz: *Yetişirim diyorsun, ya yetişemezsen?* **3.** Gereklilik ve onay bildiren cümlelerde yargının onaylandığını bildiren bir söz: *Biz de gelelim mi? –Gelin ya.* **4.** Dilek ve geniş zaman kiplerinde yargıyı güçlendiren bir söz: *Bu, söylenecek söz mü? – Söylenir ya. Azıcık yardımı olsa ya.* **5.** Bilinen, görülen, hatırlanıp anlatılan bir olay dolayısıyla da sorulan başka bir konu için kullanılan bir söz: *Sen geldin, ya Ahmet? Siz karnınızı doyurdunuz, ya ben ne yapayım?* **6.** Bir düşüncede sıra ile yer alan ayrı cins öğelerden biri ötekilerden üstün

görüldüğünde “hele özellikle” anlamlarında kullanılan bir söz: *O çocuğun terbiyesine, zekâsına, çalışkanlığına diyecek yok, ya inceliği. Fırtına kırdı, döktü, yıktı, ya o ağaçlara verdiği zarar.* **7.** Cevap niteliğinde olan cümlenin sonuna getirildiğinde asıl yargının arkadan gelen cümle ile anlatılacağını belirten bir söz: “*Fena oğlan değildir, değildir ya, yalnız bu sarhoşluğu var.*” –M. Ş. Esenal. **8.** Bazı çekimli zamanlardan sonra gelerek anlamı pekiştiren, kuvvetlendiren bir söz: *Yedydin ya. Oturmuşum ya* (TS 2011, 2495).

Yağ a. > **yağ bal olsun** “yenen, içilen şeyler helal ve afiyet olsun” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2499).

Yağma (II) a. (*ya’ğma*) *Far.* > **yağma yok** tkz. “öyle şey olmaz, buna razı olunmaz” anlamında kullanılan bir söz: “*Olur mu hiç? Bırakır mıyız sizi biz, yağma yok kuzum, yağma yok!*” –H. R. Gürpınar (TS 2011, 2502).

Yahey ünl. (*ya:hey*) sevinç ve coşma anlatan bir söz (TS 2011, 2503).

Yahu ünl. (*ya:hu*) *Ar.* *yâ + hû* tkz. **1.** “Hey, bana bak, baksana” anlamlarında bir seslenme sözü: “*Yahu! Hâlâ işin bitmedi mi?*” –H. E. Adıvar. **2.** Üzerine dikkati çekmek için söylenen söze katılan bir kelime: “*İnsan bayağı üzülüyor yahu!*” –S. F. Abasıyanık. **3.** Cümlede rica anlamını pekiştirmek için kullanılan bir söz: *Yapmayın yahu!* (TS 2011, 2503)

Yallah ünl. (*ya’llah*) *Ar.* *yâ + Allah* “Haydi yürü, kalk, git” anlamlarında kullanılan bir söz: “*Millet, muharebenin başladığını, Gazi’nin Sivas’a geldiğini duyar duymaz yallah demiş, Salihli’ye gitmiş.*” –A. Gündüz (TS 2011, 2514).

Yan a. > **yan pala Zeydün** tkz. ve *alay* birinin, yeni bir durum karşısında ne yapacağını kestiremeyerek şaşkınlık geçirdiğini anlatmak için kullanılan bir söz: “*Bütün görevlileri yan pala Zeydün, hepimiz ve her şey eski hamam, eski tas.*” –T. Buğra (TS 2011, 2518).

Yan a. > **yanına salavatla varılmaz 1)** çok pahalı olan şeyler için kullanılan bir söz; **2)** kibirli, gururlu kimseler için kullanılan bir söz; **3)** çok öfkeli kimseler için söylenen bir söz (TS 2011, 2518).

Yapmak (-i) > **yapma** (veya **yapma yahu**) şaşılacak durumlarda “öyle mi, doğru mu, gerçek mi?” gibi anlamlar bildiren bir söz: *Onca yolu iki saatte almışlar. –Yapma!* (TS 2011, 2530)

Yâr *a. Far.* > **yârden mi geçersin, serden mi?** eş değerde iki şeyin birinden vazgeçmek güçlüğü karşısında söylenen bir söz (TS 2011, 2531).

Yaradan *öz. a.* > **Yaradan'a kurban (olayım)** *hlk.* bir şeye hayran kalındığında söylenen bir söz: “*Maşallah şu güzelliğe bak Ruhsar, Yaradan'a kurban olayım.*” –A. İlhan (TS 2011, 2532).

Yaramak *(-e)* > **yarasın!** “afiyet olsun” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2533).

Yaş (I) *a.* > **yaşı benzemesin** erken ölmüş birine herhangi bir yönden benzetilen bir kimse için “aynı yaşta ölmesin” anlamında söylenen bir söz (TS 2011, 2545).

Yaş (I) *a.* > **yaşı ne başı ne?** konuşulan iş için genç bir kimsenin yaşının ve deneyiminin elverişli olmadığını anlatan bir söz (TS 2011, 2545).

Yaş (I) *a.* > **yaşı yerde (veya toprakta) sayılası** “ölsün” anlamında kullanılan bir ilenme sözü (TS 2011, 2545).

Yaşa *ünl.* Hoşnutluk, sevinç vb. duyguları anlatmak için söylenen bir söz, yaşasın, ole, oley: “*Ey vatan, ey mübarek vatan, bin yaşa!*” –T. Fikret (TS 2011, 2545).

Yaşasın *ünl.* Yaşa, kahrolsun karşıtı (TS 2011, 2547).

Yavaş *sf.* > **yavaş!** “dikkat et, acele etme!” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2552).

Yavaş *sf.* > **yavaş gel! (veya ol!)** *argo* abartarak konuşanlar için kullanılan bir söz (TS 2011, 2552).

Yavru *a.* > **yavrum!** Sevecen bir biçimde söylenen bir seslenme sözü: “*Yavrum! Gençsin, dilbersin, mücerretsin.*” –S. M. Alus (TS 2011, 2553).

Yazık *a.* **1.** Herkesi üzebilecek bir şey, günah. **2.** *ünl.* Acınma, üzüntü anlatan bir söz: *Yazık! Bu iş böyle mi olacaktı?* **3.** *ünl.* Kınama anlatan bir söz: *Yazık sana! Böyle mi yapacaktın?* (TS 2011, 2560)

Yazık *a.* > **yazıklar olsun** üzüntü ve kınamanın çokluğunu anlatan bir söz: “*Yazıklar olsun seni sevmesini bilmeyenlere, ey gamlı ülke!...*” –Y. K. Karaosmanoğlu (TS 2011, 2560).

Yazık günah *ünl.* Büyük üzüntü ve kınama anlatan bir söz (TS 2011, 2560).

Yemek (II) (i) > yediği naneye bak “yaptığı yersiz, uygunsuz işe bakın” anlamında kullanılan bir söz: “*Yediği naneye bak! Hanımın kocası uyanmasın diye gelip beni uyandırıyor.*” –M. Ş. Esendal (TS 2011, 2569).

Yer a. > yere batasica (veya batsın) “yok olsun, ölsün” anlamında kullanılan bir ilenme sözü (TS 2011, 2576).

Yer a. > yeri var! “uygundur, iyidir” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2576).

Yetişmek (-e) > yetiş! (veya **yetişin!**) yardım istemek için söylenen bir söz (TS 2011, 2585).

Yetişmek (-e) > yetişmeyesi! öfke ile söylenen bir ilenme sözü (TS 2011, 2585).

Yetmek (nsz) > yetti artık (veya gayrı) bir olaydan veya sözden aşırı derecede sıkıntı duyulduğunu anlatan bir söz (TS 2011, 2587).

Yiğitlik a. > yiğitlik sende kalsın “her zaman özverili, hoşgörülü ve ılımlı ol” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2596).

Yo ünl. 1. “Hayır” anlamında kullanılan bir söz: *Dün bize geldiniz mi? –Yo. 2.* “Yapmam, istemem, kabul etmem” anlamında kullanılan bir itiraz sözü. **3.** “Sakın” anlamında kullanılan bir uyarma sözü: “*Yoo, güvercinlerime dokunmayınız, dedi.*” –Y. K. Karaosmanoğlu (TS 2011, 2598).

Yok sf. 1. Bulunmayan, mevcut olmayan (nesne, kimse vb.), var karşıtı. **2. a.** Olmayan, bulunmayan şey: *Sen yoktan anlamaz mısın? 3.* Yasak: *İçki, sigara yok. 4. e.* “Hayır” anlamında kullanılan bir söz: *Geldiler mi? –Yok, daha gelmediler. 5. bağ.* Birbirine karşıt iki cümleden, ikincisinin başına getirilen bir söz: *Verdiler, ne âlâ; yok vermediler, döner gelirsin. 6. bağ.* Birinin söylediği sözlerden genelde kuşkulandığında veya sözler hafifsendiğinde kullanılan bir söz: *Yok kâğıdı kalmamış, yok mürekkebi iyi değilmiş, hasılı bir alay bahaneler! “Yok ben seni adam ettim, yok haddini bil, yok üstümüze düşeni yapalım.” –A. İlhan. 7. e.* Savunulan bir düşünceyi doğrulayan sözün başına getirilir: *Yok, doğrusu iyi adam, kim ne derse desin* (TS 2011, 2600).

Yok sf. > **yok ananın örekesi** *argo* saçma bir söze verilen karşılık: “*Dünya yuvarlakmış... Yok ananın örekesi.*” –H. R. Gürpınar (TS 2011, 2600).

Yok sf. > **yok canım 1)** “öyle şey olmaz, hayır, inanmayın” anlamında kullanılan bir söz: “*Yok canım, ben belediye taraflısı değilim. Sizden yanayım.*” –M. Ş. Esendal. **2)** “sahi mi, öyle mi?” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2600).

Yok sf. > **yok devenin başı** (veya **pabucu** veya **nalı**) *tkz.* çok abartılı bir söz karşısında kullanılan bir söz: *İki saatte ağaç yetiştireceklermiş.* –*Yok, devenin başı* (TS 2011, 2600).

Yok sf. > **yok oğlu yok** aranıp da bulunmaya kimse veya şey için kullanılan bir söz (TS 2011, 2600).

Yok sf. > **yok yok 1)** “ne istersen var” anlamında kullanılan bir söz: *Bu mağazada yok yok.* **2)** “hayır hayır!” anlamında kullanılan bir söz: *Yok yok, gidelim!* (TS 2011, 2600)

Yok sf. > **yokum 1)** “söz edilen yerde değilim” anlamında kullanılan bir söz; **2)** bazı iskambil oyunlarında oyuncunun oyuna girmeyeceğini belirten söz (TS 2011, 2600).

Yol a. > **yolun açık olsun** “yolda bir engelle, bir kazayla karşılaşmamanı dilerim” anlamında yolculara söylenen bir iyi dilek sözü (TS 2011, 2603).

Yolcu a. > **yolcu yolunda gerek 1)** “vakit geçirmeden yola devam edilmeli” anlamında kullanılan bir söz; **2)** “herkes kendi işini bir an önce bitirmeye çalışmalı” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2604).

Yorum a. > **yorum yok** yorumsuz (TS 2011, 2608).

Yuf ünl. Kınama, üzüntü, nefret bildiren bir söz (TS 2011, 2613).

Yuh ünl. hkr. Birine karşı beğenilmeyen veya öfke duyulan bir durumda haykırılan söz, yuha (TS 2011, 2613).

Yuha ünl. (yu’ha) hkr. Yuh (TS 2011, 2613).

Yürümek (nsz) > **yürü!** *argo* “devam et, git” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2629).

Yürümek (*nsz*) > **yürü ense tıraşını göreyim** (veya **görelim**) *alay* görüştüğü kimseye gitmesini söylemek veya görüşmeyi kısa kesmek için kullanılan bir söz (TS 2011, 2629).

Yüz (II) a. > **yüzü suyu hürmetine** “birinin veya bir şeyin hatırına veya varlığına değer verildiği için” anlamında kullanılan bir söz: “*Ben şu iki kolumun yüzü suyu hürmetine yaşıyorum, yaşıyorsam.*” –Z. Selimoğlu (TS 2011, 2632).

Yüz (II) a. > **yüzü suyuna** yüzü suyu hürmetine (TS 2011, 2632).

Yüz (II) a. > **yüzünü gören cennetlik** uzun süre görünmeyen kimseler için söylenen bir söz (TS 2011, 2632).

Yüz (II) a. > **yüzünü şeytan görsün** sevilmeyen bir kimseye karşı duyulan nefreti belirtmek için kullanılan bir söz (TS 2011, 2633).

Yüz (II) a. > **yüzünüze güller** *hlk.* iğrenç bir şey anlatılırken söylenen bir söz: “*Yüzünüze güller, büyüklerin pisliğini temizlemek bile bizde forsla, pistonla oluyor.*” –H. Taner (TS 2011, 2633).

Yüzü ak sf. mec. > **yüzü ak olsun** “sağ olsun” anlamında kullanılan bir iyi dilek sözü (TS 2011, 2636).

Z

Zahmet a. Ar. > **zahmet olmazsa** “rica ederim” yerine kullanılan bir nezaket sözü (TS 2011, 2640).

Zarar a. Ar. > **zararı yok** özür dileyenlere karşılık olarak bağışlandığını, olayın pek önemli olmadığını bildirmek için söylenen bir söz: “*Dürbünleri mi kırdınız, zararı yok, hiç zararı yok.*” –A. Dino (TS 2011, 2645).

Zatıalileri a. (za:ta:lileri) 1. “Saygın bir kişi olan siz” anlamında kullanılan bir söz. **2.** “Saygın bir kişi olan o” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2646).

Zatıaliniz a. (za:ta:liniz) “Saygın bir kişi olan siz” anlamında kullanılan bir söz: “*İyi amma zatıaliniz kapıya geldiği zaman beni sormadınız.*” –O. C. Kaygılı (TS 2011, 2646).

Zehir zıkkım sf. mec. > **(yediği) zehir zıkkım olsun** nankörler için kullanılan bir ilenme sözü (TS 2011, 2649).

Zıkkımın kökü ünl. kızgınlık anında söylenen bir söz (TS 2011, 2654).

Zıkkımın kökü ünl. > **zıkkımın kökünü** (veya **pekini** veya **dibini**) **ye!**
Sunulan yiyeceği beğenmeyenlere söylenen bir söz (TS 2011, 2654).

Zift a. Ar. > **zift yesin** “ne yerse yesin” anlamında öfke bildiren bir söz (TS 2011, 2658).

Zift a. Ar. > **ziftin pekini yesin** zift yesin (TS 2011, 2658).

Ziyade zf. (ziya:de) Ar. > **ziyade olsun!** yemekte bulunanlara veya yemeğe buyurun diyenlere “artsın, çoğalsın” anlamında söylenen bir nezaket sözü (TS 2011, 2662).

Ziyan a. (ziya:nı) Far. > **ziyanı yok** özür dileyenlere karşılık olarak bağışlandığını, olayın pek önemli olmadığını belirtmek için söylenen bir söz: “*Biraz çabuk işe girişmiş olacağız ama ziyanı yok, diye düşündü.*” –S. Kocagöz (TS 2011, 2662).

Zor sf. Far. > **zorun ne? 1)** “amacın ne, ne istiyorsun?” anlamında kullanılan bir söz; **2)** “neden kendini bu kadar zorluyorsun” anlamında kullanılan bir söz (TS 2011, 2663).

SONUÇ

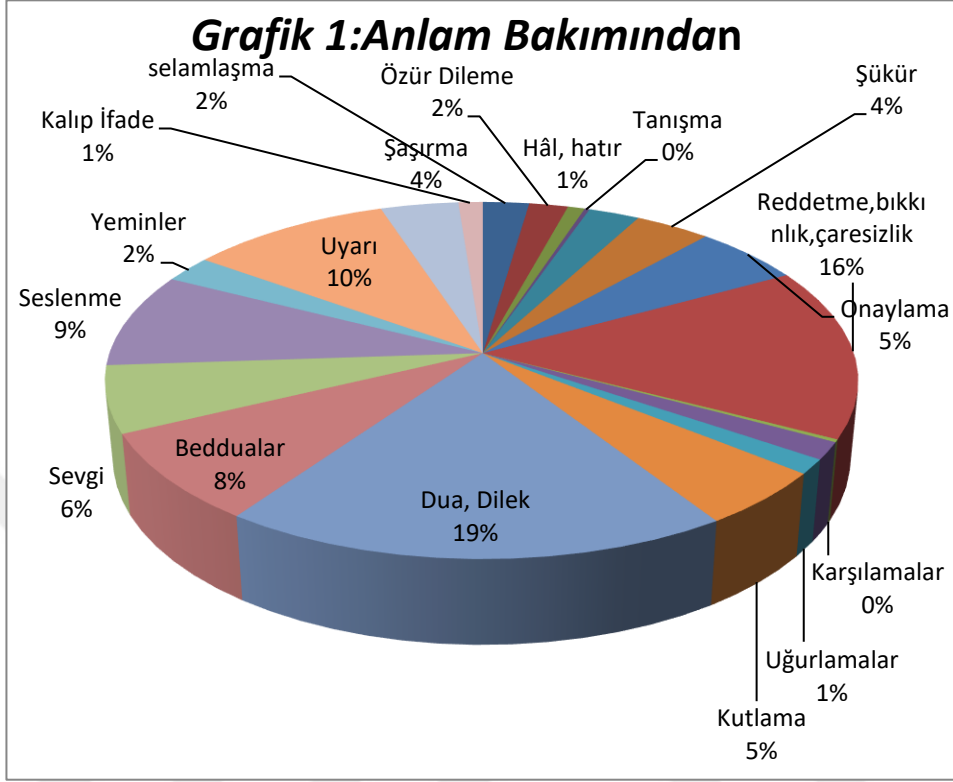
Dilin, insanlar arası iletişimi sağlamada en önemli unsur olduğu göz önüne alındığında, dildeki ilişki sözlerinin varlığı da, bir toplumda iletişimin nasıl sağlandığıyla ilgili bilgi verecektir. Selamlaşmada, karşılaşmada, vedalaşmada ya da herhangi bir ortamda, bir dilin sahip olduğu ve milletin kullandığı sözler bulunmaktadır. Bu bakımdan, Türkçe ‘ilişki sözleri’ bakımından zengin bir kaynağa sahiptir.

Türkçenin hem Doğu hem de Batı toplumları ile ilişkisinin tarih boyunca süregeldiği bilinir. Bu sebeple Türkçe, bu toplumların diline yabancı kalmamış ve onlardan etkilenmiştir. Özellikle, Türklerin İslamiyet’e geçiş sürecinden sonra dilde, Arapça ve Farsçanın etkinliği gözle görülebilir bir seviyede artmıştır. XIX. yüzyıldan sonra ise Batılılaşmanın etkisiyle başta Fransızca olmak üzere diğer Batı dillerinin etkisi görülmüştür. Hatta bu durum günümüzde İngilizcenin etkisiyle devam etmektedir.

İlişki sözleri her gün farkında olmasak da yoğun şekilde kullanılmaktadır. Günlük yaşantımızda en çok kullandığımız ilişki sözlerinin başında ilişki sözleri gelir. Kişiler doğumdan itibaren bağlı olduğu kültürün vermiş olduğu alışkanlıkla çeşitli ilişki sözlerini kullanır. Bu ilişki sözleri, kullanan kişinin yetişmiş olduğu kültürün izlerini yansıtırken aynı zamanda kişinin toplumsal statüsü, dini anlayışı, eğitimi, yaşı, cinsiyeti, beğenileri gibi özellikleri de yansıtır (Cihangir, 2010, s. 106).

Tespit edilen maddeleri bir grafik hâline getirdiğimizde, %19 ile ‘dua ve dilekler’ ilk sırada, ‘reddetme, bıkkınlık, çaresizlik’ %16 ile ikinci sırada, ‘uyarı’ %10 ile üçüncü sırada bulunmaktadır. Bu durum, aynı zamanda toplumun yapısı hakkında bilgi vermektedir. ‘Dualar’ın ilk sırada olması, dinî unsurların, özellikle İslamiyet’in toplum nezdinde önemli bir yere sahip olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca ‘reddetme, bıkkınlık, çaresizlik’ başlığı altında yer alan ilişki sözlerinin sayısı da oldukça fazladır. Türk toplumu genellikle, iletişimde bulunacağı kişiye ‘uyarı’ yoluyla hitap etmektedir. Bu da, ‘uyarı’ ifadelerinin çok sayıda olmasına yol açmıştır. Ayrıca, İlişki

sözleri bağlamında %9 ile ‘seslenme’ ifadeleri, duyguları belirtmede de önemli rol üstlenmektedir.

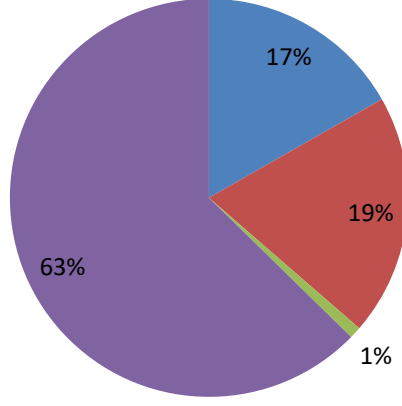

Ele aldığımız ‘İlişki Sözleri’ni yapı bakımından dört grupta inceledik. Bunlar; kelime, öbek, eksiltili cümle ve cümle şeklindedir. Bunları da bir grafik ile ifade edecek olursak;

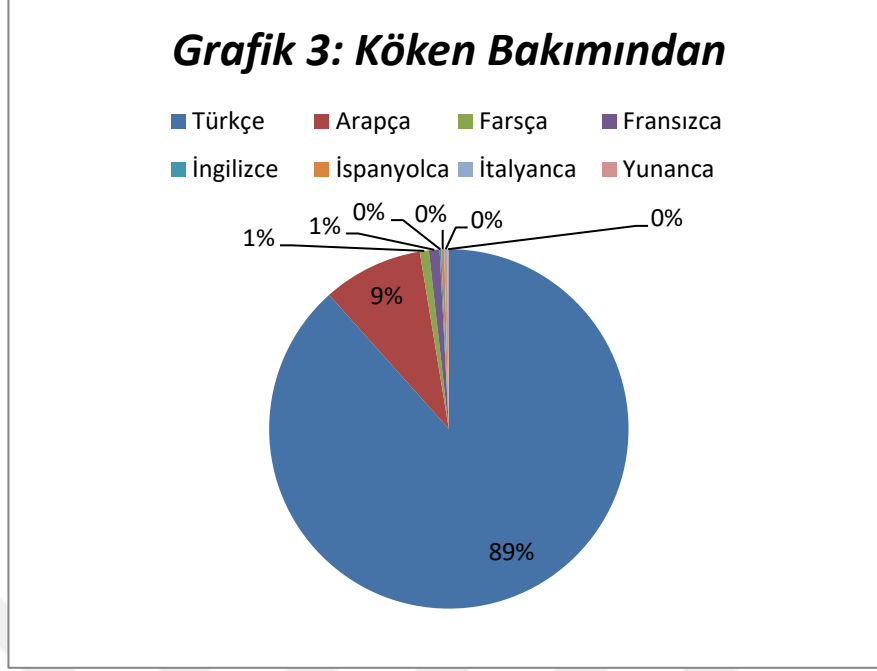
Grafik 2: Yapı Bakımından

■ Kelime ■ Öbek ■ Eksilteli Cümle ■ Cümle

‘İlişki Sözcükleri’nin %63’ü “cümle” şeklindedir. Bu da, ilişkide cümle kurmanın, muhatabın anlayabileceği şekilde söylemenin önemini göstermektedir. ‘Kelime’ hâlinde olan ‘ilişki sözcükleri’ ise bu grafiğin %17’sini oluşturmaktadır. Bu ‘kelime’ hâlinde olan sözcüklerin birçoğu ‘uyarı’, ‘seslenme’, ‘bıkkınlık’ ifadelerini oluşturmaktadır. Anlam bakımından ve yapı bakımından oluşan grafiklerin birbirini tamamladığı görülmektedir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise ‘İlişki Sözcükleri’nin Kaynak Dilleri’ni inceledik. Kaynak dil bakımından Türkçe ifadelerin daha çok olduğu görülmekle beraber, Arapça kelimelerin içerisinde bulunduğu ifadelerin de sayıca fazlalığı göze çarpmaktadır.

Grafik 3 göstermektedir ki; Türkçe, diğer dillerden kelime almada daha esnek bir dil olmasına karşılık, aynı zamanda o kelimelere de kendi etkisini de hissettirmektedir. Türkçe ile Arapçanın bir arada olduğu ifadeler, diğer dillere göre daha fazladır. Bu durum, daha önceden ifade ettiğimiz gibi, ‘din’in toplumdaki önemini göstermektedir.

Sonuç olarak; *Türkçe Sözlük*'te ‘İlişki Sözlüğü’ni incelediğimiz bu çalışmada, 746 madde tespit edilmiştir. Bu maddeler, kullanım yerlerine, yapılarına ve kökenlerine göre üç ana başlık altında incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda ‘ilişki sözlüğü’nin toplumun özelliklerini gösterdiği görülmüştür. Ayrıca, kültürel anlamda etkileşimini de gözler önüne sermektedir. Bir dilin bir millet için ne kadar önem ifade ettiği de çalışmamızda görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (2004). *Türkçenin Söz Varlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (2006). *Türkçenin Söz Varlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Bilgin, M. (2002). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bulut, S. (2012). Anadolu Ağzlarında Kullanılan Kalıp Sözler ve Bu Kalıp Sözlerin Kullanım Özellikleri. *Turkish Studies*, 1120.
- Ceylan, E. (2010). Deste Gol Be Âb Dâden ve Dilin Olmazsa Olmaz Unsurları Olarak Söz Kalıpları. *Milli Folklor*(88), 21.
- Cihangir, H. (2010). *Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Mustafa Kutlu'nun Eserlerinde İlişki Sözleri (Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Devellioğlu, F. (2012). *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Gashi, F. (2016). Dua ve Hayat Memnuniyeti Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma (Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Fen-Edebiyat Fakültesi Öğrencileri Örneği). *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(25), 2.
- Kaya, D. (1997). Dualar ve Beddualar. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 4, 99-121.
- Küçükbasmacı, G. (2015). Selamlaşma Sözleri Açısından Manas Destanı. *Turkish Studies*, 1677.
- Küçükbasmacı, G. (2017). Manas Destanında İlişki Sözleri. *Akademik Bakış Dergisi*(60), 555.
- Öztürk, H. (2013). Abdülhamîd El-Ferâhi'nin "Kur'ân'daki Yeminler" Adlı Çalışması Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(34), 43.
- TDK. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tor, G. (2012). Mersin'den Birkaç Kalıp Söz (İlişki Sözü) zerine. *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) Bildirileri*, (s. 768). Adana.

